

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Veronika Šindelářová

**DĚTSKÉ DOMOVY A SPOLUPRÁCE S BIOLOGICKOU RODINOU
V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI**

Olomouc 2012

vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pítnerová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny použité zdroje jsem uvedla v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne

.....

.....

Veronika Šindelářová

Děkuji Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph. D., za odborné vedení a cenné rady při zpracování diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat všem pracovníkům dětských domovů a pracovníkům orgánu sociálně-právní ochrany dětí za jejich čas a poskytnutou spolupráci.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Šindelářová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Dětské domovy a spolupráce s biologickou rodinou v Moravskoslezském kraji
Název v angličtině:	Children´s homes and cooperation with the biological family in the Moravia-Silesian Region
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá systémem péče o děti v dětských domovech. Skládá se z teoretické a empirické části. Teoretická se věnuje odborné terminologii, ústavní péči v České republice, systému péče o dítě v dětském domově a spolupráci s biologickou rodinou. V empirické části jsem volila kvantitativní i kvalitativní výzkumné šetření formou dotazníku, rozhovorů a kazuistik. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaká je spolupráce mezi dětskými domovy a biologickou rodinou dětí. Dílčí cíle se dále zaměřovaly na stanovisko pracovníků dětských domovů k této spolupráci a na příčiny, proč jsou děti do domova umístěné.
Klíčová slova:	Dětský domov, ústavní péče, orgán sociálně-právní ochrany dětí, rodina, sanace rodiny, systém péče o dítě, spolupráce rodiny, příčiny umístění.
Anotace v angličtině:	This thesis deals with care system for children placed to the children´s homes. It consists of theoretical and empirical part. Theoretical part deals with scientific terminology, institution care in Czech Republic, care system at children´s home and cooperation with biological family. In the empirical part I chose quantitative and qualitative research through questionnaires, interviews and case studies. The main goal was found out what the cooperation between children´s homes and children's biological family is. Sub-goals are focused on the opinion of the staff members in homes to this cooperation and the reasons why children are placed into the home.
Klíčová slova v angličtině:	Children's home, residential care, the social-legal protection of children, families, rehabilitation of families, system of child care, family cooperation, causes of the location
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Česko-slovenský slovník pojmů ústavní výchovy Příloha č. 2 Systém péče v dětském domově Příloha č. 3 PROD Příloha č. 4 Historie vzniku NRP Příloha č. 5 Poručenství Příloha č. 6 Posouzení situace dítěte v rodině Příloha č. 7 Dětské domovy v Moravskoslezském kraji Příloha č. 8 Dotazník
Rozsah práce:	123 stran
Jazyk práce:	Český

OBSAH

ÚVOD	8
1 VYMEZENÍ ODBORNÉ TERMINOLOGIE	12
2 SYSTÉM ÚSTAVNÍ PÉČE V ČR	16
2.1 Ústavní péče dle ministerstev	17
2.2 Ústavní péče v rámci MŠMT	19
2.3 Srovnání ústavní péče u nás a na Slovensku	24
3 SYSTÉM PÉČE O DÍTĚ V DĚTSKÉM DOMOVĚ	30
3.1 Příčiny umístění	32
3.2 Odborný tým	35
3.3 Program rozvoje osobnosti (PROD)	38
3.4 Náhradní rodinná péče a dítě	39
3.5 Úloha orgánu sociálně – právní ochrany dětí	46
3.6 Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi	51
4 SPOLUPRÁCE S BIOLOGICKOU RODINOU	53
4.1 Vliv rodiny na vývoj dítěte	53
4.2 Formy spolupráce	56
4.3 Sanace rodiny jako cesta k návratu dítěte	58
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	64
5.1 Demografie Moravskoslezského kraje	64
5.2 Vymezení výzkumných cílů	67
5.3 Metodologie, organizace výzkumu	68
5.4 Vybraná zařízení	70
5.5 Vlastní výzkumné šetření	75
5.6 Výzkumné závěry	119

ZÁVĚR121

SEZNAM ZKRATEK122

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ123

SEZNAM MAP A OBRÁZKŮ

SEZNAM TABULEK

SEZNAM GRAFŮ

SEZNAM PŘÍLOH

ÚVOD

Do dětských domovů je dítě umístováno z důvodu narušení určité funkce rodiny, která má za příčinu neprospívání dítěte a špatný vliv na jeho vývoj. Reakce rodičů na umístění dítěte do dětského domova je různá. Někteří mají snahu bojovat, aby získali své dítě zpět, jiní jsou vůči této situaci lhostejní. Umístění dítěte do ústavní péče představuje i přes veškerou snahu kdy jsou dítěti zajištěné fyziologické potřeby, vzdělání i zdravotní péče, určité ohrožení citovou deprivací. Snahou tedy je umístit dítě co nejdříve do fungujícího rodinného prostředí. Pokud to není možné u rodiny biologické, hledá se rodina náhradní. Problém spočívá v tom, že pokud rodiče dítě kontaktují, ale zároveň nemají snahu svou situaci zlepšit, mají k dítěti stále rodičovská práva. Spousta rodičů kontakt udržuje právě pouze kvůli zachování těchto práv. Tudíž, je-li opravdová snaha o získání dítěte rodičem zpět téměř nulová, ale rodič projeví „zájem“, nelze pracovat na umístění dítěte do náhradní rodinné péče, kde by mělo dítě možnost vyrůstat v plně fungující a milující rodině. Samozřejmě, je také spousta rodičů, kteří milují své dítě, pouze se dostali do obtížné životní situace a snaží se pracovat na její nápravě, aby dítě získali zpět.

Téma diplomové práce jsem zvolila s cílem získat validní informace o tom, jak skutečně funguje spolupráce mezi rodinou a dětskými domovy. Omlouvám se za nadsázku, ale myslím si, že telefonát, který stojí pár korun a tři minuty času, by neměl být důvodem, aby bylo dítěti bráněno žít v plnohodnotné a láskyplné rodině. Samozřejmě záleží na situaci rodiny a je hodně těžké posoudit skutečný zájem či nezájem biologických rodičů. To vše je v rukou orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dalších pracovníků, kteří jsou součástí odborného týmu dětského domova. Moravskoslezský kraj byl vybrán, protože v něm od mala vyrůstám a dětských domovů je zde poměrně hodně.

Hlavním cílem diplomové práce je seznámit s posláním dětských domovů a prostřednictvím výzkumného šetření zmapovat jak funguje spolupráce vybraných dětských domovů v Moravskoslezském kraji s biologickými rodinami dětí, které mají ve své péči.

Hlavního cíle dosáhnu prostřednictvím cílů dílčích:

- Seznámit se systémem náhradní rodinné péče a ústavní péče v České republice.
- Popsat konkrétní formy pomoci rodinám, které se ocitají v nepříznivé sociální situaci a příslušnou legislativu.
- Zmapovat nejčastější příčiny umístění dětí do dětských domovů.
- Zjistit jak se s postupem času vyvíjí postoj rodičů na umístění jejich dítěte do ústavní péče.

- Prostřednictvím výzkumného šetření objasnit odborná stanoviska sociálních pracovníků dětských domovů na spolupráci s biologickou rodinou na základě jejich osobních zkušeností.

Diplomová práce se skládá z teoretické a empirické části, které tvoří celkem pět kapitol. Nejdříve se věnuji odborné terminologii, která nás provází celou prací. Následuje kapitola zaměřená na samotný systém ústavní péče v České republice, zde popisuji příslušná ústavní zařízení, spadající pod jednotlivá ministerstva a legislativu. V závěru se zabývám systémem ústavní péče na Slovensku.

V kapitole tři seznamuji se systémem péče o dítě v dětském domově. Objasňuji nejčastější příčiny umístění dětí do daného zařízení, popisuji tým odborníků, kteří zde pracují a zaměřuji se i na externí spolupracovníky. Popisuji plán rozvoje osobnosti dětí a následně se věnuji formám náhradní rodinné péče. Významnou roli zde zastává orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Kapitola čtyři je zaměřena na spolupráci dětského domova s biologickou rodinou. Ta je individuální a velkou úlohu zde sehrává sanace rodiny, jež může být pro nefunkční rodinu velkým přínosem. Má za cíl pomoci rodinám řešit nepříznivé životní situace a tím směřuje k obnovení, nebo udržení její funkčnosti.

Pátá kapitola je empirická. V této části jsem volila metodu kvalitativní – studium spisové dokumentace, rozhovor a kvantitativní - dotazník. Cílovou skupinu tvořili sociální pracovníci dětských domovů, ředitelé dětských domovů a děti umístěné v ústavní péči.

Zvolenou problematikou se u nás zabývají např. Zdeněk Matějček, Zdeněk Dytrych, Jiří Dunovský, Hana Pazlarová, Věra Bechyňová a Marta Konvičková, Jiří Kovařík, Oldřich Matoušek. Ze zahraničních bych ráda uvedla Albína Škovieru a Kenneth Watsona.

Obrázek č. 1 Dítě ¹

„Dítě, na jehož natažené ruce se často odpoví odmítnutím, může navždy ztratit schopnost projevat svou něžnost a vycházet vstříc.“

Stefan Garzyński

¹ RULC, Petr. *Biostribro.cz: Děti a kojenci*. [online]. Biostribro, © 2012, [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: <http://www.biostribro.cz/stribro-bojovnik-s-bakteriemi-a24>

I TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ODBORNÉ TERMINOLOGIE

První kapitola se věnuje vymezení odborných pojmů, které budou provázet celou diplomovou prací.

Adopce (osvojení) - forma náhradní rodinné péče, kdy náhradní rodiče přijímají adoptované dítě za vlastní a mají vůči němu všechna práva a povinnosti jako rodiče vlastní. Jako společné dítě mohou dítě osvojit jen manželé. Osvojeno může být dítě starší než jeden rok. Je-li dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba i jeho souhlasu.²

Afunkční rodina – afunkce je dočasná nebo trvalá ztráta funkce určitého orgánu.³ Afunkční rodina je tedy rodina, která dočasně, nebo trvale ztratila funkce pro její správné fungování.

Deprivace - strádání, ztráta něčeho, co organizmus potřebuje. Deprivace citová je neuspokojení potřeby lásky a jistoty.⁴

Psychická deprivace je chybění možností navazovat vztahy a věnovat se smysluplné činnosti. U dětí se má na mysli chybění příležitosti k budování pevné vazby s pečujícím dospělým a blokování příležitosti k rozvoji duševních schopností. Tato deprivace vede k opožděnému vývoji řeči a k retardaci intelektového, emocionálního i morálního vývoje.⁵

Dítě – nedospělá osoba.⁶

Dítětem je lidský jedinec v životní fázi od narození do období adolescence. Podle některých pojetí i jedinec v prenatalním období, tj. před narozením. Dle právní úpravy rozlišujeme mladistvé do 15 let a nezletilé do 18 let.⁷

Dotazník – nástroj sociologického, především kvantitativně orientovaného výzkumu. Formulář obsahující otázky a varianty odpovědí, nebo vymežující místo na spontánní odpověď.⁸

² MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 138.

³ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 20.

⁴ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 107.

⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 48.

⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 53.

⁷ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003, s. 46.

Dysfunkce rodiny – dysfunkce je porucha psychické nebo fyziologické funkce, jejího průběhu.⁹

Dysfunkce rodiny tedy znamená, že rodina má narušenou schopnost zabezpečovat některou z jejich základních rolí, zvláště ve vztahu k dítěti neschopnost zajištění jeho základních potřeb.¹⁰

Etoped – Speciální pedagog se specializací na poruchy chování.¹¹

Funkční rodina - rodina, v níž dochází k úspěšnému řešení problémů, existuje příznivé emocionální klima a dochází ke stálému vyrovnávání vztahů uvnitř rodiny v souladu s životním cyklem jejich členů.¹²

Hostitelská péče - zástupná péče, kdy jsou děti do rodiny pouštěny ředitelem dětského domova na základě souhlasu rodičů dítěte či jiných zákonných zástupců. Mezi dítětem a „hostiteli“ nevzniká žádný právní vztah.

Kazuistika – případová studie - slouží jako pomoc a srovnání pro podobné případy.¹³

Je to záznam o vedení případu, který může obsahovat anamnézu.¹⁴

Náhradní rodinná péče – forma péče o sociálně osiřelé děti. Jedná se o osvojení, pěstounskou péči, poručenství nebo o péči jiné fyzické osoby než rodičů.¹⁵

Nevlastní rodina – rodina, ve které má aspoň jeden z partnerů děti z předchozího vztahu a tyto s ním žijí v jedné domácnosti s jeho novým partnerem.¹⁶

Pedagog – pedagogika - věda o výchově, která zkoumá podstatu a zákonitosti výchovy jako společenského jevu.¹⁷

⁸ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 66.

⁹ GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář, 2000, s. 47.

¹⁰ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 127.

¹¹ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 146.

¹² HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 512.

¹³ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 253.

¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 170.

¹⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 115.

¹⁶ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 207.

Pěstounská péče – forma náhradní rodinná péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Pěstouni mají právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech, k výkonu mimořádných záležitostí žádá souhlas zákonného zástupce dítěte (např. vyřízení cestovního pasu).

Plán rozvoje osobnosti dítěte (PROD) - dokument, který určuje, jaké činnosti, dovednosti a úkoly by v určité oblasti v určitou dobu mělo dítě zvládnout.¹⁸

Profesionální pěstounská péče – forma pěstounské péče, která je poskytována na základě odborné partnerské spolupráce mezi sociálním pracovníkem, dalšími odborníky, pěstouny a biologickou rodinou dítěte.¹⁹

Předběžné opatření – Ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí.²⁰

Psycholog – člověk profesionálně činný v jedné z oblastí psychologie, který absolvoval příslušné vysokoškolské vzdělání.²¹

Rodina – forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti.²²

Rozhovor – interview – metoda empirického sociologického výzkumu, která slouží k získávání dat. Tazatel klade osobně a ústně otázky dotazovanému, aby tak obdržel potřebné informace. Rozlišujeme standardizované, polostandardizované a nestandardizované interview.²³

¹⁷ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 402.

¹⁸ Rozhovor s ředitelem dětského domova v Radkově, s Mgr. Jaromírem Burdou, ze dne 12. 11. 2011.

¹⁹ VRTBOVSKÁ, Petra. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha: Institut náhradní rodinné péče Natama, 2005, s. 35.

²⁰ ČESKO. Zákon č. 99 ze dne 4. prosince 1963 Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 74, § 76. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 56, s. 383 – 428. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1963&typeLaw=zakon&What=Rok>

²¹ SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 170.

²² JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 206.

²³ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 112.

Sanace rodiny - je nástroj podpory rodičů, kteří nezvládají, nebo zvládají obtížně péči o své děti.

Sociální pracovník – pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, vykonávající sociální šetření, řešení sociálně - právních problémů, zabezpečující sociální agendy, poskytující odborné činnosti v zařízeních služeb sociální prevence, depistáž, krizovou pomoc, sociální poradenství a sociální rehabilitaci.²⁴

Sociálně právní ochrana dětí (SPOD) – ochrana dítěte vykonávaná orgánem SPOD. Jde o zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj, řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnově narušených funkcí rodiny.²⁵

Ústavní péče – péče realizována v kojeneckých ústavech, dětských domovech, diagnostických ústavech a výchovných ústavech.²⁶

Vychovatel – osoba, jejímž úkolem je záměrné více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování v souladu s cíli dané skupiny, kultury apod.²⁷

Výchovné opatření – právní pojem, který se váže k poruše chování a má dvojí podobu. V první rozhoduje sociální úřad. Ten jednotlivci určí konkrétní podmínky, které by měly podpořit jeho zdravý vývoj. Druhou podobou je výchovné opatření soudu. Ten může dítě až na šest měsíců vyjmout z nevhodného prostředí a umístit jej do vybraného zařízení. V ČR se uložení výchovného opatření řídí Zákonem, č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.²⁸

²⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 201.

²⁵ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 44.

²⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 115.

²⁷ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 680.

²⁸ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, s. 29.

2 SYSTÉM ÚSTAVNÍ PÉČE V ČR

Ústavní péče přichází na řadu, když rodina z nějakých důvodů selhává v péči o dítě a není možné ani vhodné dát dítě do náhradní rodinné péče. Jejím cílem je vytvoření podmínek pro kvalitní uspokojení potřeb dítěte a současně nahrazuje dítěti to, co mu měli poskytnout jeho rodiče. Nejdůležitější a nejvýznamnější potřeby jsou potřeby citové, intelektové a materiální.

Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo nemohou-li rodiče z jiných závažných důvodů výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařít **ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařít ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Je-li dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno vyjádřit svobodně svůj názor a poznatky, je třeba při výchovných opatřeních na jeho názor a poznatky vzít zřetel.²⁹

Za nejvýznamnější právní dokument oblasti ochrany dětských práv lze považovat **Úmluvu o právech dítěte, zákon č. 104/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů**, kde předním hlediskem musí být při veškerých postupech týkajících se dětí, nejlepší zájem dítěte, ať už konaných veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnymi orgány, či soudy.³⁰

Úmluva výrazně posiluje postavení dítěte ve společnosti a zdůrazňuje potřebu jeho ochrany. Deklaruje pomoc státu dítěti a rodině v tíživé sociální situaci, v jejímž důsledku může dojít k zanedbávání. Vytváří tak právní rámec pro prevenci tohoto jevu.

²⁹ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 46 – 47. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

³⁰ ČESKO. Zákon č. 104 ze dne 8. dubna 1991 Úmluva o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1991*, částka 22, s. 482 – 512. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9>.

2.1 Ústavní péče dle ministerstev

V současné době je ústavní výchova realizována v rámci tří ministerstev. Jsou jimi Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo práce a sociálních věcí a ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

V zařízeních bývá prováděna **cílená diagnostika**, a to pedagogická, psychologická a sociální. Některá zařízení spolupracují se svými psychology, některá mají psychology své. Do hry vstupují i psychologové krajského úřadu, odboru sociálně právní ochrany dětí, oddělení náhradní rodinné péče – v přímé práci s dítětem ti, co posuzují rodinný systém a jsou zaměřeni na dětskou psychologii.³¹

Ministerstvo zdravotnictví ČR (MZd) spravuje zvláštní dětská zařízení, jako jsou kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let. Zařízení jsou krom další legislativy spravovány Zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů. Od 1. 4. 2012 je účinný Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů, kdy kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let věku jsou nahrazeny dětskými domovy pro děti do 3 let věku. Jelikož se jedná o dítě, nesmíme opomenout Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Pod **Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)** spadají zařízení sociální péče, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, dětská krizová centra a domovy pro osoby se zdravotním postižením.³²

Lze sem rovněž zařadit také např. azylové domy pro matky s dětmi, nestátní neziskové organizace a další. Zařízení spadající pod MPSV se řídí Zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, důležité je zmínit Vyhlášku č. 505/2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách a Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytující možnost rychlého umístění dětí v případě krize, nespádají přímo pod tento rezort, nevztahuje se na ně zákon o výkonu ústavní výchovy, ale financování je řešeno ze systému dávek státní sociální podpory.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT) spravuje školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jsou to dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, diagnostický ústav pro mládež, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný

³¹ ŠTĚRBOVÁ, Dana. Posouzení dětí odebraných z rodinného prostředí do náhradního výchovného prostředí – kdo a jak posuzuje. In: Federace dětských domovů. *Bulletin*. č. 68, 2009, s. 9.

³² ŠTĚRBOVÁ, Dana. Posouzení dětí odebraných z rodinného prostředí do náhradního výchovného prostředí – kdo a jak posuzuje. In: Federace dětských domovů. *Bulletin*. č. 68, 2009, s. 8.

ústav pro mládež. Tyto zařízení upravuje Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů a dále také Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Samozřejmě se těchto zařízení týká také Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Do roku 2013 mají pod ministerstvo spadat také kojenecké ústavy, dětské centra a dětské domovy pro děti do tří let.

Celkovou problematikou ohrožených dětí se zabývá minimálně pět resortů. Je to výše uvedené Ministerstvo práce a sociálních věcí, které v současné době vykonává největší podíl činností spadajících do této problematiky, a to v rámci sociálně právní ochrany dětí. Dále také již zmíněné Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zaměřující se zejména na činnosti související s agendou ústavní výchovy a Ministerstvo zdravotnictví, které pokrývá obor zdravotní péče, kam spadá např. problematika násilí na dětech a syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Kromě těchto tří ministerstev, můžeme dále do problematikou ohrožených dětí se zabývající zařadit Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti. Ministerstvo vnitra se věnuje prevenci kriminality a sociálně patologických jevů mládeže a v rodině a pod Ministerstvo spravedlnosti spadá činnost soudů v oblasti opatrovnických řízení a soudnictví ve věcech mládeže nebo rodinné legislativě.³³

Ministerstvo pro místní rozvoj a Ministerstvo financí svou politikou ovlivňují život každého z nás, tedy i ohrožených dětí.

³³ DVOŘÁKOVÁ, Sophia. Transformace systému péče o ohrožené děti. In: *Dítě v systému náhradní rodinné péče*. Sborník příspěvků, Brno, 2008, s. 3.

2.2 Ústavní péče v rámci MŠMT

Veškerá ústavní péče se řídí příslušnou legislativou, nejdůležitější je již uvedený Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 561/2004 Sb., tzv. školský zákon, ve znění pozdějších předpisů a Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Diagnostický ústav

Diagnostický ústav přijímá děti, u kterých soud rozhodl o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření. Na základě výsledku komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů.³⁴

Diagnostický ústav je tedy nadřizený ostatním zařízením pro výkon ústavní výchovy. Je jediný, který rozhoduje o tom, kam bude dítě umístěno.

„Výjimku tvoří pouze § 5, odst. 7 zákona č. 109/2002 Sb.³⁵, dle něž může o umístění dítěte rozhodnout ještě MŠMT.“³⁶

Kromě soudem nařízeného pobytu je možný také dobrovolný pobyt, který je založen na trojstranné dohodě mezi vedoucím ústavu, rodiči dítěte a dítětem samým.³⁷

Po nezbytně nutnou dobu poskytuje diagnostický ústav péči také dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou zadrženým na útěku z jiných zařízení nebo od osob odpovědných za výchovu, a to na základě předběžného opatření.³⁸

Tyto zařízení, nacházející se v územní oblasti diagnostického ústavu, mu na jeho žádost poskytují potřebné údaje z osobní dokumentace dětí a dokumentace o umístění a průběhu pobytu dítěte.

³⁴ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §5. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>

³⁵ O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008 s. 48 - 49.

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál 2003, s. 158.

³⁸ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §5. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>

Rozlišujeme „**Dětský diagnostický ústav**“ a „**Diagnostický ústav pro mládež**“.

Dětský diagnostický ústav je školské zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovnou péči pro děti ve věku zpravidla od tří let do ukončení povinné školní docházky. Přijímá děti na základě soudně nařízené ústavní či ochranné výchovy, případně předběžného opatření. Děti jsou též přijímány na žádost zákonného zástupce (smluvní neboli dobrovolný pobyt). Podle výsledků komplexního vyšetření a zdravotního stavu umísťuje děti do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů.³⁹

V Diagnostickém ústavu pro mládež se taktéž uskutečňuje dvouměsíční diagnostický pobyt pro mládež se soudně nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou po ukončení povinné školní docházky. Není-li soudní nařízení zrušeno, jsou po skončení pobytu na základě komplexní diagnostiky umísťovány do výchovného ústavu pro mládež.⁴⁰

Dětský domov

Do dětského domova jsou děti obvykle umísťovány prostřednictvím dětského diagnostického ústavu na základě rozhodnutí soudu. Stane se tak, když rodina není schopná se o dítě postarat. Umísťují se zde děti, které nemají závažné poruchy chování. Nezletilé matky jsou umísťovány do dětského domova spolu s jejich dětmi. Děti z dětského domova navštěvují školu, která není součástí dětského domova a je také možné u studentů, aby přes týden bydleli na internátě, či na kolejích.

Dětský domov však může poskytovat plné přímé zaopatření i zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy, pokud se připravuje na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let, a to za podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a zařízením.⁴¹

Dětský domov se školou

Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, vyžadují výchovně léčebnou péči (pro přechodnou nebo trvalou duševní poruchu), s uloženou ochrannou výchovou, jsou-li nezletilými matkami s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a také

³⁹ Rozhovor se sociální pracovníci dětského domova v Havířově, Pavlínou Vildovou, DiS, ze dne 14. 12. 2011.

⁴⁰ Rozhovor se sociální pracovníci dětského domova v Havířově, Pavlínou Vildovou, DiS, ze dne 14. 12. 2011.

⁴¹ KŘEPSKÝ, Dalibor. Sociální práce v dětském domově. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 35.

o jejich děti. Zpravidla jsou do něj umísťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky.⁴²

Škola je součástí zařízení. Není-li zrušena ústavní nebo ochranná výchova soudní cestou, pokračují ve výchovném ústavu pro mládež. Jestliže se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračování závažné poruchy chování nemůže vzdělávat ve střední škole mimo zařízení, nebo neuzavře pracovněprávní vztah, je taktéž přeřazeno do výchovného ústavu.

Výchovný ústav pro mládež

Je školské zařízení, které pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Účelem je zejména vychovávat a vzdělávat.

Zřizují se odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, případně jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro nezletilé matky a jejich děti nebo pro děti vyžadující výchovně léčebnou péči. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě s uloženou ochrannou výchovou starší 12 let, v jehož chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. V případě zvlášť závažných poruch chování může být také výjimečně umístěno dítě s nařízenou ústavní výchovou mladší 15 let.⁴³

Výchovné problémy dětí mohou mít za příčinu chybějící autoritu a vedení ze strany rodičů.⁴⁴

Střediska výchovné péče

Jsou pracoviště příslušného dětského diagnostického ústavu. Poskytují ambulantní nebo pobytovou službu, což je dvoutříměsíční pobyt s komplexní diagnostikou.⁴⁵

Jedná se o zařízení, poskytující všestrannou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů

⁴² ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §13. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>

⁴³ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §14, §15. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>

⁴⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, s. 122.

⁴⁵ Rozhovor se sociální pracovníci dětského domova v Havířově, Pavlínou Vildovou, DiS., ze dne 14. 12. 2011.

v sociálním vývoji. Dále také poskytuje péči dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti. Cílem je odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a prevence vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji dětí, pokud u nich nenastal důvod k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy. Středisko spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami a v případě dětí se zdravotním postižením se speciálně pedagogickými centry při poskytování metodické pomoci.⁴⁶

Účelem zařízení v rámci MŠMT, je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Dále pak je účelem předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.⁴⁷

Ve všech těchto zařízeních je dětem poskytováno plné přímé zaopatření jako např. stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhrada nákladu na vzdělávání, zdravotní péči, léčiva, kapesné, osobní dary, věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení. Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi je výchovná skupina (diagnostický ústav, výchovný ústav) nebo rodinná skupina (dětský domov, dětský domov se školou).⁴⁸

Přehled ústavních zařízení v ČR

Následující mapka znázorňuje ústavní zařízení na území České republiky, kde ke dni 30. 1. 2012 máme celkem 12 diagnostických ústavů, 147 dětských domovů a 48 zařízení, kde jsou zahrnuty dětské domovy se školou a výchovné ústavy.

⁴⁶ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §17. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>

⁴⁷ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §1. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>

⁴⁸ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §2. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>

● Diagnostické ústavy; ● Dětské domovy; ● Dětských domovy se školou a výchovné ústavy

Mapa č. 1 Ústavní zařízení v ČR⁴⁹

⁴⁹ Vlastní.

2.3 Srovnání ústavní péče u nás a na Slovensku

Podle ŠKOVIERY se na Slovensku po rozdělení Československa v systému náhradní výchovy v podstatě nic nezměnilo.⁵⁰

Umístění do ústavního zařízení předchází určitá prevence. U nás probíhá např. sanace rodiny, které se budeme věnovat později (v kapitole č. 4) a na Slovensku jsou **zařízení výchovné prevence**. Do těchto zařízení spadá centrum výchovné a psychologické prevence, léčebně-výchovné sanatorium, ale také diagnostické centrum, což je srovnatelné s naším diagnostickým ústavem, který patří pod systém již ne prevence, ale ústavní.

Slovenská legislativa nemá paralelu k českému Zákonu o výkonu ústavní výchovy č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který problematiku řeší komplexně. Na Slovensku problematiku upravují tři zákony, a to Zákon č. 279/1993 Sb., o školských zariadeniach, v znení neskorších predpisov, Zákon č. 195/1998 Sb., o sociálnej pomoci, ve znení neskorších predpisov a Zákon č. 305/2005 Sb., o sociálno-pravnej ochrane a sociálnej kuratele, ve znení neskorších predpisov. Zákon o školských zariadeniach se pokusil nově definovat instituce, ve kterých probíhá ústavní a ochranná výchova. Začala se znova zakládat soukromá a církevní zařízení náhradní výchovy. Z dětských výchovných ústavů se staly reedukační dětské domovy, výchovné ústavy pro mládež byly přejmenovány na reedukační domovy pro mládež. Z dětských diagnostických ústavů a diagnostických ústavů pro mládež se staly, jak je již výše uvedeno, diagnostická centra a z oddělení s výchovně-léčebním režimem léčebně-výchovná sanatoria.⁵¹

Slovník adekvátních zařízení slovenských ústavů českým je k nalezení v příloze č 1.

⁵⁰ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 15.

⁵¹ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 17 - 19.

Na Slovensku rozlišujeme zařízení výchovné prevence a zařízení náhradní výchovy:

A) Zařízení výchovné prevence

Poskytují odbornou pomoc dětem ze sociálně nebo výchovně selhávajícího prostředí a dětem s narušeným psychosociálním vývinem za současné práce s rodinou s cílem zlepšit a zachovat její funkce. Činnost preventivních zařízení je zaměřena na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy.⁵²

Centrum výchovné a psychologické prevence - centrum v úzké spolupráci s rodinou a přirozeným sociálním prostředím poskytuje specifickou sociální, psychologickou a léčebně výchovnou péči dětem ohroženým sociálně patologickými jevy, zpravidla ambulantní formou. Prevence se účastní terénní sociální pracovníci a podílí se na výchovném dohledu nad ohroženými dětmi včetně dětí, u kterých byla přerušena nebo zrušena nařízená ústavní výchova. Při poskytování pomoci spolupracuje se zainteresovanými institucemi a sdruženími občanů. Zajišťuje také nepřetržitou službu první pomoci dětem a rodinám v krizových životních situacích. Tato služba může být spojena s krátkodobým ubytováním. Centrum se může zřídit i při léčebně výchovném sanatoriu, diagnostickém centru nebo pedagogicko-psychologické poradně.⁵³

Léčebně-výchovné sanatorium - poskytuje psychologickou, psychoterapeutickou a výchovnou péči dětem s narušeným psychosociálním vývinem, u kterých ambulantní péče nevedla k nápravě. Zřizuje se jako denní, noční nebo internátní zařízení s celoročním provozem.⁵⁴

Diagnostické centrum - je zde poskytována psychologická, psychoterapeutická, výchovná a zdravotní péče dětem, o jejichž umístění rozhodl příslušný orgán státní správy nebo o ni požádal zákonný zástupce dítěte. Zřizuje se jako internátní zařízení s nepřetržitým provozem.⁵⁵

⁵² SLOVENSKO. Zákon č. 305 ze dne 25. maja 2005 o o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, §10. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, částka 132, s. 426 – 473. Dostupný z: http://www.upsvar-zv.sk/zakony/27_2009_SPOaSK.pdf

⁵³ SLOVENSKO. Zákon č. 305 ze dne 25. maja 2005 o o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, §11. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, částka 132, s. 426 – 473. Dostupný z: http://www.upsvar-zv.sk/zakony/27_2009_SPOaSK.pdf

⁵⁴ SLOVENSKO. Zákon č. 305 ze dne 25. maja 2005 o o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, §12. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, částka 132, s. 426 – 473. Dostupný z: http://www.upsvar-zv.sk/zakony/27_2009_SPOaSK.pdf

⁵⁵ SLOVENSKO. Zákon č. 305 ze dne 25. maja 2005 o o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, §13. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, částka 132, s. 426 – 473. Dostupný z: http://www.upsvar-zv.sk/zakony/27_2009_SPOaSK.pdf

B) Zařízení náhradní výchovy

Na Slovensku má ústavní péče stejný úkol jako v ČR, tzn., dočasně nahradit dítěti jeho přirozené rodinné prostředí. Termínem pro ústavní péči je termín „zařízení náhradní výchovy“. Tyto zařízení poskytují výchovu a péči a nahrazují přirozené rodinné prostředí dětem do osmnácti let věku, případně do skončení přípravy na povolání. Do zařízení náhradní výchovy se přijímají děti na základě soudního rozhodnutí o ústavní nebo ochranné výchově, na základě předběžného opatření nebo na požádání zákonných zástupců dítěte. Zřizují se jako zařízení s nepřetržitým provozem.⁵⁶

Problematika náhradní péče je také upravena Zákonem č. 305/2005 Sb., o sociálně-právní ochraně a sociální kuratele, v znění neskorších předpisů a dále Zákonem č. 36/2005 Sb., o rodině.

Stejně jako u nás pod toto zařízení spadá dětský domov a dále reedukační domov pro mládež, který se shoduje s naším výchovným ústavem pro mládež. Zařízení náhradní výchovy se diferencují zpravidla podle specifických výchovných potřeb dětí. Mohou si také zřídit síť rodin, které profesionálně provádějí náhradní výchovu a síť samostatných výchovných skupin jako své organizační součásti.⁵⁷

Mezi pozitivní změny patří přesun dětských domovů pro děti do tří let z rezortu zdravotnictví a dětských domovů pro děti od tří let z rezortu školství do působnosti sociálního rezortu. Sociální rezort je schopen pružnějších změn legislativy, ale dokáže tuto oblast také lépe finančně zabezpečit a také prostřednictvím úřednického tlaku „pozměnit myšlení“ ředitelů zařízení – větší snaha o umístění dítěte do náhradní rodiny.⁵⁸

Dětský domov - doplňuje výchovnou péči podle § 14 odst. 1 a odbornou léčebně výchovnou péči zaměřenou na odstranění sociální zanedbanosti a psychosociálních poruch vývoje.⁵⁹

⁵⁶ SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. oktobra 1993 o školských zariadeniach, §14. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%201993%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

⁵⁷ SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. oktobra 1993 o školských zariadeniach, §14. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%201993%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

⁵⁸ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 18.

⁵⁹ SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. oktobra 1993 o školských zariadeniach, §15. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%201993%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

Problematika dětských domovů, ústavní péče a sociálně-právní ochrany a sociálního kurátorství je obsažena v Zákoně č. 305/2005 Sb., o sociálně-právní ochraně a sociální kuratele, v znění neskorších předpisů a také ve vyhlášce Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny č. 643/2008, kterou se provádějí některá ustanovení Zákona č. 305/2005. Od 1. 7. 2011 se zakladateli dětských domovů stalo Ústředí práce, sociálních věcí a rodiny. Ústředním orgánem státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a sociálního kurátorství je Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky. Na Slovensku existují státní a nestátní dětské domovy.⁶⁰

Dětský domov se zřizuje jako **domov dětí** nebo **centrum dětí**. V domově dětí se provádí ústavní péče, předběžné opatření a výchovné opatření v samostatných bytových jednotkách nebo v rodinných domech. V každém z nich může být zřízena pouze jedna skupina. V centru dětí se provádí ústavní péče, předběžné opatření a výchovné opatření i v budovách, ve kterých je zřízeno více skupin. Maximální počet dětí pod jednou střechou však nemůže přesáhnout počet 40.⁶¹

Reedukační dětský domov - posláním reedukačního dětského domova je výchova sociálně a mravně narušených dětí, u kterých byly zjištěny takové závažné nedostatky v sociální přizpůsobivosti, v osobnostních vlastnostech a charakterovém vývinu, že jejich výchova se nedá zvládnout v jiných zařízeních.⁶²

Reedukační domov pro mládež - krom zmiňovaného účelu výchovy sociálně a mravně narušené mládeže, u které byly zjištěny závažné nedostatky v sociální přizpůsobivosti, v osobnostních vlastnostech a charakterovém vývinu, že jejich výchova se nedá zvládnout v jiném zařízení, doplňuje svou výchovnou péči přípravou na povolání.⁶³

Nově byla zřízena také **profesionální náhradní výchova v rodině**, která se dá považovat za formu profesionálního pěstounství.⁶⁴

Účelem profesionální náhradní výchovy v rodině je poskytnout přechodnou nebo dlouhodobou péči dítěti ze zařízení náhradní výchovy, případně jiného speciálního

⁶⁰ K 1. 1. 2012 je počet státních dětských domovů 68 a nestátních je 20. Kapacita k 1. 1. 2012 je ve státních dětských domovech 4 357.

⁶¹ Rozhovor s pracovnící „Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny“ v Bratislavě, s Mgr. Monikou Micheleovou, ze dne 19. 1. 2012.

⁶² SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. oktobra 1993 o školských zariadeniach, §16. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

⁶³ SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. oktobra 1993 o školských zariadeniach, §17. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

⁶⁴ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 18.

výchovného zařízení nebo speciální internátní školy. V rodině, která profesionálně vykonává náhradní výchovu, mohou být nejvýše tři děti. Výjimku tvoří pouze větší sourozenecká skupina. Osoba profesionálně provádějící náhradní výchovu v rodině je pracovníkem zařízení náhradní výchovy, případně jiného speciálního výchovného zařízení či speciální internátní školy.⁶⁵

„Původní záměr, aby se do rodin dostaly ty děti se speciálními potřebami, o které není zájem ani v rámci osvojení, ani v rámci standardní pěstounské péče, a v běžném ústavním prostředí není možné přiměřeně naplňovat jejich potřeby, další zákonné úpravy posunuly. Profesionální rodiny začaly být vnímány především jako cesta k deinstitucionalizaci všech dětských domovů a jako nejrychlejší způsob, jak dítě umístit do náhradní rodiny.“⁶⁶

Samostatná výchovná skupina představuje výchovu dětí v přirozených sociálních podmínkách a také vytvoření podmínek pro postupné osamostatňování se dospívajících dětí a jejich integrace do společnosti. Samostatná výchovná skupina je umístěna mimo prostory zařízení, které ji zřídilo.⁶⁷

Zdravotně znevýhodněnému dítěti může výkon nařízené ústavní výchovy zajistit i **speciální internátní škola**, která v tomto případě přebírá funkci zařízení náhradní výchovy. Poskytuje diagnostickou, rehabilitační, psychologickou, psychoterapeutickou a speciálně pedagogickou péči zdravotně znevýhodněným dětem, poradenskou službu jejich rodinám formou denní péče v předškolním zařízení, formou krátkodobých pobytů, ambulantní péče a návštěv v prostředí, ve kterém dítě žije.⁶⁸

Podle ŠKOVIERY, je velkým slovenským pozitivem profesionální náhradní výchova v rodině. Co se týče přesunu dětských domovů z rezortu školství a zdravotnictví, krom uvedených pozitiv se na Slovensku snížila kvalita zdravotní péče a zejména úroveň výchovy a vzdělávání. Sociální rezort zvýšil dynamiku potřebných změn, ale některé jsou neodborné,

⁶⁵ SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. októbra 1993 o školských zariadeniach, §18. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%201993%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

⁶⁶ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 8.

⁶⁷ SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. októbra 1993 o školských zariadeniach, §19. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%201993%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

⁶⁸ SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. októbra 1993 o školských zariadeniach, §24. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20C4%8D.%20279%201993%20o%20C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>

dochází k uniformitě zařízení a chybí diagnostika, která probíhá v diagnostických třídách i diagnostických skupinách.⁶⁹

SHRNUTÍ

Ústavní péče pro nezletilé v ČR se řídí především Ministerstvem zdravotnictví, Ministerstvem práce a sociálních věcí a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, pod něž spadají mimo diagnostických ústavů, výchovných ústavů pro mládež a středisek výchovné péče právě dětské domovy, na které se více zaměříme v následující kapitole. Pro jejich lepší přehled byla vytvořena mapa, do níž jsou všechny dětské domovy (také diagnostické ústavy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy) ČR zakresleny. Závěrem jsme srovnali systém ústavní péče pro děti u nás a na Slovensku.

⁶⁹ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 21.

3 SYSTÉM PÉČE O DÍTĚ V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Česká republika se řadí mezi země s vysokým počtem dětí umístovaných do institucionální péče v Evropě a je dlouhodobě kritizována mezinárodními institucemi, jako je např. Výbor pro práva dítěte OSN (2003). Usnesením vlády ČR ze dne 13. července 2009 byl schválen Národní akční plán (dále NAP) k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy následně schválilo koncepci v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče ve školských zařízeních, která vychází z cílů NAP.⁷⁰

DOLEŽALOVÁ uvádí, že mezi hlavní nedostatek v systému péče o ohrožené děti je vedle již zmiňovaného vysokého počtu dětí v ústavní péči také jejich nedostatečná podpora při osamostatňování. Zkvalitnění, sjednocení systému péče a transformační kroky jsou rámcově vymezeny v Koncepci v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče ve školských zařízeních. Cílem postupného procesu transformace celého systému péče o ohrožené děti a rodiny je vznik sítě specializovaných zařízení, která se využívají v případech, kdy děti nelze ze závažných důvodů umístit do určité formy náhradní rodinné péče, nebo v případech, kdy potřebují komplexní, tj. speciálně pedagogickou, psychologickou, zdravotní a sociální odbornou péči. Na zřeteli musí zůstat nejlepší zájem dítěte a jeho co nejefektivnější resocializace a integrace. Umístění dítěte v institucionální péči musí být pouze na nezbytně dlouhou dobu a musí současně zaručovat realizaci jeho základních práv. Institucionální péče v podobě, v jaké funguje doposud, je velice nákladná a zároveň i málo efektivní. Předpokladem je minimalizovat počty dětí v zařízeních umístěných rozhodnutím soudu, což je v celkovém pohledu nejnákladnější a zároveň nejméně účinné i prospěšné pro samotné děti, ale i celou společnost.⁷¹

Podívejme se, jak tuto situaci vidí NOVOTNÝ, se kterým souhlasí i další odborníci z praxe:

V první řadě je důležité si zmínit, že do kritizovaného počtu dětí v ústavní péči jsou zahrnuty i děti umístěné v Ústavech sociální péče (ÚSP), které tvoří téměř celou polovinu a 96% těchto dětí v nich je na přání jejich rodičů (zbylé 4% nařídil soud). Co se týče kojeneckých ústavů, již řadu let platí, že dvě třetiny v nich umístěných dětí se vrací zpět ke

⁷⁰ DOLEŽALOVÁ, Pavla. Východiska. In: PRESLOVÁ, Ilona a Olga HANKOVÁ, a kol. *Mladiství & drogy*. Praha: SANANIM, © 2010, s. 56.

⁷¹ DOLEŽALOVÁ, Pavla. Východiska. In: PRESLOVÁ, Ilona a Olga HANKOVÁ, a kol. *Mladiství & drogy*. Praha: SANANIM, © 2010, s. 57.

svým vlastním rodičům. Ze zbylé jedné třetiny nachází 83% dětí nové rodiče v náhradní péči (adopce, pěstounská péče) a 17% tvoří děti, které jsou následně umístěny do dětských domovů, přeloženy do ÚSP, musejí v kojeneckém ústavu pro zdravotní problémy zůstat, či také děti, které zemřou (vady dlouhodobě neslučitelné se životem). Celkový počet dětí, které od tří let do dospělosti nikdy nebyly v péči rodiny a které jsou trvale ve školských zařízeních, je 6%⁷². Všechny ostatní (94%) přišly do zařízení z rodiny. **Zmíněné procento dětí v ústavech není produktem ústavní péče, ale produktem rodiny**, problém není v tom, že je dítě v ústavu, ale v tom, že se dítě do ústavu dostalo, v absenci primární prevence, terapie vzniklého problému a tím i v absenci prevence sekundární. To však není problém ústavů, sociálních pracovníků, ani zákona. Stát je povinen zajistit péči o dítě, když selže rodičovská zodpovědnost. Dalším stanoviskem ke zvážení, je umístění do náhradní péče, kdy 98% žadatelů chce dítě do desátého měsíce věku, preferují holčičky před chlapečky a dítě by mělo být co nejzdravější a neromského původu. Co se týče srovnání se zahraničím, také na tom nejsme tak špatně. Např. v Anglii je spousta případů častého střídání dětí v profesionálních rodinách⁷³. Je tedy lepší kvalitní ústav, nebo „xy“ profesionálních rodičů?⁷⁴

K cílu transformace o umístění dítěte na nezbytně dlouhou dobu nutno dodat, že kvalita práce zmíněných rezortů je na vysoké úrovni a ve prospěch jim svěřených dětí, které zde rozhodně nejsou drženy zbytečně.

Naopak zcela evidentně je problém na straně rodiny. Není problém to, že dítě v ústavu je, ale že se tam dostalo. Chceme-li radikálně snížit počet dětí v ústavech, je třeba se zaměřit na primární prevenci.⁷⁵

⁷² Jedná se o údaj z počátku února 2007.

⁷³ Známý případ dívky v Anglii, kterou ve věku od 10 – 18 let vystřídalo 23 profesionálních rodičů.

⁷⁴ NOVOTNÝ, Zdeněk. Děti v ústavní péči. In: Federace dětských domovů. *Bulletin*. č. 68, 2009, s. 14-16.

⁷⁵ NOVOTNÝ, Zdeněk. Děti v ústavní péči. In: Federace dětských domovů. *Bulletin*. č. 68, 2009, s. 18.

3.1 Příčiny umístění

Rodina, která o dítě nepečuje tak, aby zaručovala jeho zdravý vývoj, selhává, a to je hlavní příčinou umístění dítěte do dětského domova. Dnes na rozdíl od minulosti ubývá dětí, které jsou v ústavní péči z důvodu smrti obou rodičů, protože se je stále častěji ujímají příbuzní. Děti se do dětských domovů umísťují rozhodnutím soudu a někdy na žádost rodičů, nebo na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí i přes jejich nesouhlas. Předtím, než soud rozhodne, je povinen zvážit a posoudit všechna stanoviska.

Soud nařídí u dítěte ústavní výchovu, jestliže sanace rodiny selhala a není možnost zabezpečit výchovu náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.⁷⁶

Příčin, proč jsou děti z rodin odebírány a následně umísťovány do dětského domova je spousta. Podle ŠKOVIERY je „nejčastější příčinou umístění dítěte do dětského domova neplnění některých ze základních funkcí rodiny. Důležitou úlohu mají ty činitele, které ovlivňují psychický vývoj, utváření osobnosti a socializaci dítěte.“⁷⁷

Důvody proč se rodiče **nemohou** o dítě starat, mohou být způsobené ztrátou zaměstnání a tím pádem ekonomickou slabostí rodiny, která neumožňuje poskytování plného zaopatření dítěte. Dále je to ztráta bydlení, zdravotní stav rodičů, nutnost opuštění místa trvalého bydliště nebo již zmiňovaná ztráta rodičů. Rodiče se **neumí** o své dítě postarat např. z důvodu nízkého věku, tedy nedospělí rodiče, anebo také silného sociálního postižení, či s mentálního postižení. Do třetice, proč se **nechtějí** starat, protože např. rodiče nejsou psychicky a sociálně vyzrálí či bylo dítě počato znásilněním matky. Většina dětí umístěných v dětských domovech, pocházejí ze sociálně slabších vrstev. Slabá ekonomická situace rodiny však není vždy zaviněná nemožností pracovního uplatnění rodičů, ale často spíše nechutí k trvalému pracovnímu poměru a naopak velkou chutí k alkoholu.⁷⁸

Uvedme si zde alespoň šest nejčastějších příčin, proč se dítě ocitá v dětském domově:

Alkoholismus a jiné návykové látky - alkohol je nejrozšířenější a zároveň i nejdostupnější droga. Stejně jako ostatní návykové látky, které se objevují jen zřídka, ovlivňuje lidské myšlení a nabízí možnost úniku od problémů a reality.⁷⁹

⁷⁶ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 46. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

⁷⁷ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 26.

⁷⁸ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008 s. 46.

⁷⁹ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice – teoretická východiska*. Praha: Aula, 1999, s. 26.

Pro rodiče závisláky je prioritou sehnat alkohol, na který zaměřují svou pozornost a tím se vytrácí zájem o dítě. Tyto okolnosti mají dopad na výchovu a vývoj dítěte a rodič alkoholik se jemu stává špatným vzorem.⁸⁰

Doprovodným efektem je nejen poškozování svého zdraví, ale nezřídka i psychického a fyzického strádání členů rodiny, konkrétně týrání a zanedbávání.⁸¹

Prostituce - prostituce matky je dalším častým důvodem umístění dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče. Průvodním projevem prostituce je promiskuita. Mladé ženy tímto způsobem často řeší svou ekonomickou situaci. Úpadek morálky a chybějící funkční rodinné zázemí vede ke ztrátě sebeúcty.⁸²

Často se prostitutkami stávají také dívky, které utekly z dětského domova, nebo výchovného ústavu a dívky z nefunkčních rodin či z rodin kde byly zneužívané, tyrané.⁸³

Stává se také, že matka odjede provozovat prostituci do zahraničí nebo jde o tzv. pouliční typ prostituce, který se většinou provozuje v noci, takže matka potom celý den prospí a nemá pojetí o tom, co dělá dítě. Jestliže to nezvládá sám otec, dochází k odebrání dítěte. V některých případech je místem pro poskytování těchto služeb přímo její vlastní byt. Pokud je dítě svědkem této činnosti, je velmi ohrožen jeho psychický a morální vývoj.⁸⁴

Zneužívání a týrání dětí je třetí nejčastější příčinou. Místo toho, aby rodiče dávali dítěti pocit bezpečí a jistoty, jsou často aktéry zneužívání, či týrání.⁸⁵

Lze definovat jako projev chování rodičů (či jiných osob), kteří duševně či tělesně dítěti ubližují. Probíhá ve formách fyzického (tělesné tresty, bití) či psychického (zesměšňování, ponižování, nepřiměřené kritizování) týrání, sexuálního zneužívání (dotýkání, kterýkoli sexuální styk s dítětem) a zanedbání péče o dítě (emoční zanedbávání, bránění v rozvoji, neposkytování základních potřeb).⁸⁶

Dítě fyzicky i psychicky trpí a je ohrožován jeho další vývoj. Syndrom týraného a zneužívaného a zanedbaného dítěte se obecně označuje zkratkou CAN.

Podle DUNOVSKÉHO, DYTRYCHA a MATĚJÍČKA je syndrom CAN soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve

⁸⁰ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 26 - 27.

⁸¹ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice – teoretická východiska*. Praha: Aula, 1999, s. 26.

⁸² VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice – teoretická východiska*. Praha: Aula, 1999, s. 27.

⁸³ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 27 - 28.

⁸⁴ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice – teoretická východiska*. Praha: Aula, 1999, s. 27.

⁸⁵ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 28.

⁸⁶ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice – teoretická východiska*. Praha: Aula, 1999, s. 28.

společnosti, především v rodině. Tyto soubory jsou výsledkem převážně záměrného ubližování, které je způsobeno nejčastěji nejbližšími vychovateli dítěte, zejména rodiči.⁸⁷

Nezvládnutá výchova je další možnou příčinou umístění dítěte do dětského domova. Typická je pro rodiny s nižší a průměrnou sociální úrovní. V současné době však přibývá i děti z vyšších společenských vrstev, protože rodiče se orientují hlavně na svou kariéru, která jim nedovoluje věnovat čas a zájem vlastnímu dítěti. Ten nastává, až když se začínají objevovat problémy a na výchovu je pozdě. V takových případech rodiče volí dětský domov, který převezme zátěž výchovných povinností.⁸⁸

Sociální úroveň rodiny může být sama o sobě příčinou, proč se dítě ocitá v dětském domově. Poskytování základních lidských potřeb může být na tak nízké úrovni, že není zabezpečen zdravý vývin jedince.⁸⁹

Tyto rodiny mají špatný vliv na rozvoj a výchovu dítěte, protože nedostatečné hmotné zabezpečení způsobuje fyzické oslabení a psychické zanedbání. U těchto dětí se objevují poruchy i v emoční oblasti a jejich sexuální život, pracovní zapojení a podobné životní etapy jsou méně uspokojivé.⁹⁰

Trestná činnost - v důsledku páchání trestné činnosti jednoho nebo obou rodičů, dochází často k umístění rodiče do vězení a ve většině případů následnému rozpadu rodiny a tím citovému strádání dítěte. Vedle citové deprivace má trestný život rodičů vliv i na morální vývoj dítěte. Dítě vyrůstá v něčem, co je pro společnost nepřijatelné, avšak pro něj běžné, „normální“.⁹¹

⁸⁷ DUNOVSKÝ, J., Z. DYTRYCH a Z. MATĚJČEK, a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada 1995, s. 15.

⁸⁸ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 29 – 30.

⁸⁹ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice – teoretická východiska*. Praha: Aula, 1999, s. 31.

⁹⁰ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 30 – 31.

⁹¹ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 30 – 31.

3.2 Odborný tým

Ústavní péče nikdy nemůže nahradit péči rodiny. Avšak v případě selhávání péče o dítě v rodině, lze ústavní péči považovat za ideální, pokud se nepodaří zajistit kvalitní náhradní rodinu, která přijme dítě do péče pěstounské, respektive do adopce.⁹²

Základem všech povolání jako jsou sociální pracovníci, psychologové, vychovatelé, soudci, atd., která se zabývají dětmi, je respektovat rodinnou historii dítěte. Starost o dítě, o jeho fyzický a psychický vývoj, předpokládá také starost o jeho rodiče. „*Věnovat se dítěti a nevěnovat pozornost jeho rodičům, prohlubuje psychickou deprivaci dítěte, je zdrojem úzkosti, deprese a někdy i nezvratných psychopatologických symptomů.*“ V případě soudního umístění, nepřestávají být rodiče rodiči svých dětí, mají stále zachována rodičovská práva i povinnosti a mohou je vykonávat, pokud nejsou v rozporu se soudním nařízením. Podpora a doprovázení rodičů sociálními pracovníky, vychovateli, psychology, je velmi důležitá aby se nevyvázali z rodičovské zodpovědnosti. Vztah mezi profesionálními pracovníky a rodiči umístěných dětí má vliv na situaci dítěte, na jeho adaptaci v novém prostředí, na jeho psychický vývoj. Cílem každého umístění by měl být návrat do vlastní rodiny. Jestliže to možné není, je potřeba vytvořit podmínky k pravidelnému kontaktu s rodiči, a to i v případech, kdy se rodiče s velkou pravděpodobností nebudou moci o dítě postarat a zajišťovat mu každodenní péči.⁹³

Odborný tým podílející se na naplnění potřeb dítěte v dětském domově:

Vychovatel - vychovatelem by měl být člověk, který je osobnostně vyzrálý, vzdělaný, kreativní, autentický, pro děti pochopitelný, sebejistý i pokorný. Dále také člověk, který je povinen o své práci neustále přemýšlet vždy ve spojitostech ve vztahu k dětem. Obsadit tyto pozice, obzvláště muži je nesmírně náročné. Práce totiž vyžaduje obrovské nasazení, které je nedocenené jak společensky tak i finančně.⁹⁴

Etoped - realizuje výchovnou i poradenskou činnost v oblasti nápravných, edukačních a reedukačních postupů, prevence poruch chování atd. Uskutečňuje terapeutické a výchovné programy pro děti, vytváří posudek na dítě a spolupodílí se na tvorbě plánu rozvoje osobnosti dítěte.

⁹² NOVOTNÝ, Zdeněk. Děti v ústavní péči. In: Federace dětských domovů. *Bulletin*. č. 68, 2009, s. 17.

⁹³ BECHYŇOVÁ Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Dítě mezi rodinou a institucemi – zkušenosti, závěry a výstupy z česko-francouzského pilotního projektu. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP*. Brno: TRIADA, 2007, s. 21.

⁹⁴ BOŤOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 54 – 55.

Sociální pracovník - jako pracovník dětského domova vede evidenci dětí, kontaktuje spolu s ředitelkou domova rodiče, zajišťuje spolupráci se soudy a pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí.⁹⁵

Sociální pracovník vede dokumentace dítěte po celou dobu pobytu ode dne přijetí dítěte až po jeho propuštění ze zařízení. S nově přijatým dítětem sociální pracovník dětského domova nebo výchovný pracovník příslušné skupiny dělá pohovor a seznamuje jej s Vnitřním řádem a prostředím zařízení. Zařizuje také jeho umístění v příslušném předškolním nebo školském zařízení. Nejpozději do tří dnů od nástupu dítěte informuje zákonné zástupce, příslušný okresní soud a pracovníci OSPOD z místa trvalého bydliště dítěte o jeho přijetí do dětského domova. Diagnostickému ústavu zasílá hlášení o přijetí nejpozději do 24 hodin (od přijetí).⁹⁶

Speciální pedagog / logoped - více než 50% dětí z dětských domovů trpí různými typy specifických poruch učení (SPU)⁹⁷. Pedagogicko - psychologické poradny, víceméně jediná pracoviště, která se těmito poruchami zabývají, jsou značně vytížené. Velmi účinné proto je, má-li dětský domov svého pracovníka, určeného k nápravě SPU, popřípadě pracuje-li s dětmi také logopedicky. Důležité je, aby tento pracovník přinášel do týmu patřičné informace o dětech, aby byl vychovatelům rádcem a konzultantem pro jejich práci a zároveň, aby se aktivně zapojoval do individuálního plánování. Jestliže se dětem pomůže s jejich handicapem, vede to vždy ke zvýšení jejich sebejistoty a lepšímu začlenění do společnosti.⁹⁸

Terapeut - dětem, které jsou ve svém vývoji ohrožené či poškozené sociálním prostředím, např. děti zanedbané, deprivované, týrané či zneužívané, nestačí jednoduchá změna prostředí. K dalšímu příznivému vývoji je zapotřebí i citlivé psychoterapeutické pomoci dítěti samému i jeho rodičům. Důležitost psychoterapie v dětských domovech spatřujeme zejména v tom, že dítě najde v průběhu terapie způsoby, jak zacházet s novou realitou.⁹⁹

Rodinný asistent - třebaže by se mohlo zdát, že se jedná o službu pro rodiče, v první řadě je to služba pro děti. Úkolem asistenta je znovu obnovit, posílit či podporovat vazbu mezi rodičem a dítětem. S rodiči a následně s celou rodinou sestavuje jejich

⁹⁵ BOŽOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 55.

⁹⁶ Rozhovor se sociální pracovníci dětského domova v Budišově nad Budišovkou, Vladimírou Svobodníkovou, ze dne 14. 12. 2011.

⁹⁷ Poruchy jsou často kumulované.

⁹⁸ BOŽOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 55.

⁹⁹ BOŽOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 55.

individuální plán podpory. V některých případech se jedná o pomoc dítěti vrátit se zpět, jindy jde jen o udržení kontaktu mezi rodičem a dítětem, zajištění bezpečných návštěv dítěte u rodiče či doprovázených návštěv v zařízení. Mezi aktivity asistenta patří konzultace s rodičem v místě bydliště, doprovázené návštěvy v zařízení, pořádání společných akcí pro rodiče a děti, pořádání letních terapeutických pobytů aj.¹⁰⁰

Pracovníci podílející se na naplnění potřeb dítěte mimo dětský domov:

Pracovník OSPOD - přes veškerou, tolikrát zmiňovanou „zaneprázdněnost“ a velkou vytíženost pracovníků OSPOD, jsou to leckdy jediní lidé, kteří jsou pro naše děti pojištěním s jejich rodiči. Přistoupí-li se k jejich funkci v systému jako k někomu, kdo jen „nekrade“ děti, ale snaží se rodině (to znamená dítěti i rodičům) pomoci, pokud i sám pracovník OSPOD ustoupí z formálních pohledů na věc a skutečně s dětským domovem spolupracuje, je jeho pozice nezastupitelná.¹⁰¹

Učitelé - zkušenosti s učiteli často nebývají příliš povzbudivé. Podobně jako většina laické veřejnosti se i učitelé dopouštějí dvou základních chyb. První z nich je ta, že tzv. hodné děti (uzavřené, nekomunikativní) litují, a druhá, že na dětech „zlobivých“ nevidí nic dobrého. Někdy se dokonce stává, že se přijetí dětí z dětských domovů ředitelé základních škol brání. Pokud to podmínky dovolují, doporučuje se nezařazovat děti z jednoho domova do jedné jediné školy. Důsledkem toho sice je náročnější komunikovat s pedagogy z několika škol, ale děti se tak vyhýbají různým nepříznivým nálepkám, jsou ve škole za sebe a nikoliv za „děti z děčáku“.¹⁰²

Lékař - dětský lékař by měl být smluvně zajištěn. Měl by se co nejpodrobněji seznámit s anamnézou dítěte, jeho rodiny i s důvody, proč dítě do domova přichází. Jen tak může léčit a naplňovat další potřeby těchto dětí.¹⁰³

K přijetí, přemístování a propouštění dítěte z dětského domova je odpovědnou osobou ředitel, ale při přijímání dítěte do dětského domova je dle možností přítomen sociální pracovník dětského domova, (popř. ředitel a výchovný pracovník příslušné rodinné skupiny), který přebírá a kontroluje úplnost předané dokumentace: umístěnkou diagnostického ústavu, předběžné opatření nebo rozsudek o ústavní výchově, osobní list dítěte, rodný list dítěte,

¹⁰⁰ BOŤOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 55 – 56.

¹⁰¹ BOŤOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 56.

¹⁰² BOŤOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 56.

¹⁰³ BOŤOVÁ, Antonie a Tereza JANDOVÁ. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In: *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA, 2008, s. 56.

průkaz zdravotní pojišťovny, zdravotní dokumentace, bezinfekčnost dítěte, katalogový list ze ZŠ, očkovací průkaz, občanský průkaz u dětí nad 15 let a vysvědčení.¹⁰⁴

3.3 Program rozvoje osobnosti (PROD)

Program rozvoje osobnosti dítěte je veden každému dítěti nejen v dětském domově, ale také v dalších typech ústavního zařízení. Je to dokument určující činnosti, úkoly a dovednosti, které by dítě mělo za určitou, nebo v určitou dobu v určité oblasti zvládnout. Podílí se na něm vedoucí vychovatel, který má odpovědnost za jeho plnění, spolu s ostatními vychovateli, kteří jsou s dítětem v kontaktu.

Jedná se o práci s dítětem, respektující individualitu dítěte, jeho potřeby a zájmy. Kromě vychovatelů se na plánu rozvoje osobnosti podílí také pracovník sociálně-právní ochrany dětí, psycholog, psychiatr, soudní znalec, atd.¹⁰⁵

Podle PAŠKA je to „dokument určený k přehlednému plánování konkrétních činností v nejrůznějších aspektech výchovy, jehož hlavním cílem je připravit komplexně dítě pro vstup do samostatného života.“¹⁰⁶

Individuální program rozvoje osobnosti je stanoven Zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, kde je v §5 je uvedena povinnost diagnostického ústavu, předat s dítětem umístěvaným nebo přemísťovaným do zařízení komplexní diagnostickou zprávu s programem rozvoje osobnosti.

Obsah programu rozvoje osobnosti

Program rozvoje osobnosti obsahuje úvodní stranu, kde je jméno dítěte, datum narození, datum jeho přijetí do dětského domova, hodnocení programu osobnosti dítěte a posouzení dítěte podle §2, odst. 10, Zákona č. 109/2002 Sb.

Na následující straně je uvedena škola, třída, rok školní docházky, důvod přijetí dítěte a dále vypracované posouzení dítěte v oblastech: osobnostních rysů dítěte, adaptace na nové prostředí, postavení ve skupině vrstevníků, sebeobsluhy, stolování, hygienických návyků a dovedností, sociálních dovedností, praktických vědomostí, manuální zručnosti, charakteristických způsobů chování a schopnostech jejich regulace, zájmů, aktivity,

¹⁰⁴ Rozhovor s vychovatelkou dětského domova v Radkově, s Gabrielou Chudíkovou, ze dne 3. 11. 2011.

¹⁰⁵ Rozhovor s vychovatelkou dětského domova v Radkově, s Gabrielou Chudíkovou, ze dne 3. 11. 2011.

¹⁰⁶ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠTATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008 s. 54.

angažovanosti při volnočasových aktivitách a činnostech, vazby na rodinu a oblastech spolupráce s osobami odpovědnými za výchovu.

Na konci je návrh zařazení dítěte do kategorie A, B, C, D nebo E a jméno vedoucího vychovatele, který je za daný plán odpovědný.¹⁰⁷

Do kategorie „A“ se řadí děti samostatné a přiměřené věku, do kategorie „B“ děti samostatné, vyžadující občasnou kontrolu, „C“ jsou děti vyžadující občasné vedení a stálou kontrolu, v „D“ děti nesamostatné vyžadující stálé vedení a kontrolu a poslední „E“ děti vyžadující soustavnou a intenzivní péči.

3.4 Náhradní rodinná péče a dítě

Vychovatelé a další pracovníci týmu dětského domova se podílejí na plánu rozvoje osobnosti dítěte, kde bývá také vyjádření, je li dítě vhodné do určité formy náhradní rodinné péče (NRP). Pokud dítě nemůže vyrůstat v biologické rodině, mělo by mít možnost začít nový život v rodině „náhradní“. Je li dítě pracovníky do této formy péče doporučeno, oznámí dětský domov tuto skutečnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kde se vede evidence uchazečů o náhradní rodinnou péči. Historie jejího vzniku a podrobnější charakteristika jejích forem viz příloha č. 4.

Do náhradní rodinné péče se umisťují děti z rodin, ve kterých došlo ke ztrátě či selhání plnění základních rodinných funkcí, hlavně funkce socializační. Kde rodiče zemřeli anebo žijí, ale o dítě se z různých příčin nestarají. Zanedbávají ho způsobem, že jeho vývoj je značně ohrožen nebo již poškozen a jakákoliv pomoc je zbytečná či nežádoucí vzhledem k prodloužení pobytu dítěte v nevyhovujícím prostředí.¹⁰⁸

Nesmíme zapomenout také na rodiče, kteří se starat nemohou z důvodu nemoci či postižení. Lze říci, že do náhradní rodinné péče jsou umisťovány děti, o které se rodiče nemohou, neumějí, či nechtějí postarat.

„Pro tuto skupinu dětí je určena podle Zákona o sociálně právní ochraně dítěte a Zákona o rodině náhradní rodinná péče ve všech možných formách. Prvořadým zájmem nás všech – subjektů náhradní rodinné péče – je včasné propuštění dítěte do náhradní rodiny tak, aby vývoj nebyl ovlivněn délkou pobytu v zařízení.“¹⁰⁹

Stát prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany poskytuje především odbornou pomoc při zprostředkování náhradní rodinné péče a to jak dětem, pro něž je nutné nalézt

¹⁰⁷ Program rozvoje osobnosti dítěte dětského domova v Radkově.

¹⁰⁸ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, s. 15.

¹⁰⁹ PEŘINOVÁ, Drahomíra. Co musíme udělat pro včasné propuštění dětí do náhradní rodinné péče. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP*. BRNO: Triáda, 2007, s. 24.

rodinu, tak i žadatelům, kteří mají o zprostředkování zájem. Zprostředkování této péče má být pro vývoj nezletilého dítěte účelné a má také vycházet z jeho potřeb.¹¹⁰

Je velmi obtížné vybrat vhodného žadatele pro dítě i s mírným handicapem, neboť častým problémem jsou až přílišné nároky na dítě, které chtějí přijmout do své rodiny.¹¹¹

Náhradní rodinná péče je forma péče o sociálně osiřelé děti, kdy jsou vychovávány přímo v rodině náhradních rodičů. V České republice umožňuje zákon o rodině dva druhy náhradní rodinné péče – adopci a pěstounskou péči.

Slovo adopce znamenalo původně „vyvoliti“ - noví rodiče si vyvolili své dítě. Dnes jsou to ale noví rodiče, kteří jsou pro opuštěné dítě vybíráni.¹¹²

Adopce je nejvhodnější formou náhradní rodinné péče. Manželé či jednotlivci přijímají opuštěné dítě za vlastní a mají k němu stejná práva a povinnosti jakoby jejich vlastní bylo. Dítě má příjmení adoptivních rodičů, kteří jsou zároveň zapsáni v rodném listě dítěte. Jména biologických rodičů lze dohledat pouze v matrice.

Dříve, než soud rozhodne o svěření dítěte do adopce, je zákonnou podmínkou budoucích rodičů minimálně tři měsíce o dítě v rodině pečovat na vlastní náklady.¹¹³

Lze také osvojit dítě z ciziny - **mezinárodní osvojení**. Evidencí žadatelů o osvojení takového dítěte se zabývá Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Mezinárodní osvojení je vlastně osvojení dítěte z ciziny nebo do ciziny a přichází na řadu až tehdy, když se dítěti nepodařilo najít náhradní rodinu ve vlastní zemi - v zemi, ze které pochází. Tento druh osvojení je upraven Úmluvou o ochraně dětí, která je v České republice platná od června 2000.¹¹⁴

Pěstounská péče je další formou náhradní rodinné péče, která umožňuje vyrůstání dítěte v náhradní rodině. Náhradní rodiče (pěstouni) však mají k dítěti omezená práva a povinnosti.

¹¹⁰ DVOŘÁKOVÁ, Sophia a Miloslav KOTEK. Z práce poradního sboru MPSV ČR. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP. Brno: TRIADA, 2007, s. 47.

¹¹¹ PEŘINOVÁ, Drahomíra. Co musíme udělat pro včasné propuštění dětí do náhradní rodinné péče. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP. Brno: TRIADA, 2007, s. 26.

¹¹² MATĚJČEK, Zdeněk. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. s. 12.

¹¹³ ČESKOSLO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 69. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

¹¹⁴ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: UJAK, 2007, s. 75-76.

Pěstounská péče musí být zaměřena na splnění okamžité potřeby dítěte, zachování integrity biologické rodiny zatímco je dítě v péči a vrácení dítěte rodičům, kdykoli je to možné.¹¹⁵

O volbě povolání nebo vycestování dítěte do zahraničí rozhodují biologičtí rodiče, pokud nejsou zbaveni rodičovských práv. Rozhodnutí vlastních rodičů může být nahrazeno pouze rozhodnutím soudu, protože pěstounská péče je řízena a kontrolována státem. Pěstounská péče vzniká pravomocným rozhodnutím soudu a zaniká zletilostí dítěte nebo ukončením jeho přípravy na povolání. Zrušena může být v odůvodněných případech opět pouze soudem.¹¹⁶

Pěstouni nemají k dítěti vyživovací povinnost a nejsou zákonnými zástupci dítěte. Stát proto zajišťuje odměny pěstounům i hmotné zabezpečení dítěti.¹¹⁷

Děti vhodné pro pěstounskou péči bývají většinou starší, obvykle mají zdravotní potíže či jiné typy postižení. Dále je častý jiný etnický původ, nebo se jedná o více sourozenců. Dítě by mělo mít možnost se vyjádřit ke svěření do náhradní rodinné péče, pokud je ve věku, kdy je již schopno samo posoudit rozdíl mezi životem v dětském domově a v náhradní rodině.¹¹⁸

Pěstounská péče je stejně jako adopce upravena Zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a Zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Důležité je uvědomit si také problém, kdy pěstounská péče selhává. Situace kdy je dítě vráceno do ústavní výchovy po velmi krátké době od příchodu do pěstounské rodiny, pěstounská péče je předčasně ukončena a dítě se vrací do dětského domova nebo je umístěno ve výchovném ústavu. Častým důvodem je, že pěstounská rodina dostatečně nenaplnuje jeho psychické potřeby a dítě se necítí plně přijato.¹¹⁹

Pěstounská péče na přechodnou dobu je další formou náhradní rodinné péče. Je to pojem, jenž byl do zákona o rodině (§ 45a odst. 2) začleněn ve spojitosti s novelizací Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a to Zákonem č. 134/2006 Sb., s účinností

¹¹⁵ WATSON, Kenneth. *Substitute care providers: Helping abused and neglected children*. Washington, DC: DIANE Publishing, 1994, s. 5

¹¹⁶ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 16.

¹¹⁷ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 45. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

¹¹⁸ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 47. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

¹¹⁹ ROTREKLOVÁ, Eva. Aktuální otázky náhradní rodinné péče: pěstounská péče – rizika, možnosti, vize. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP*. Brno: TRIADA, 2007, s. 6.

ode dne 1. 6. 2006. V současné právní úpravě nenajdeme informace o časovém trvání této pěstounské péče. Její realizace se tedy uskutečňuje z hlediska krátkodobého i dlouhodobého.

Příčinou umístění nezletilého dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu může být kupříkladu dlouhodobá hospitalizace rodičů v nemocnici. Nebo může být dítě do této péče svěřeno na dobu, než je dán rodiči souhlas s jeho osvojením bez vztahu k určitým osvojitelům. Tento souhlas může být rodiči dán nejdříve od šestého týdne po narození dítěte. Dále to může být neprojevující opravdový zájem nebo žádný zájem rodičů. V takovém případě může být dítě umístěno v přechodné pěstounské péči po dobu, než je soudem pravomocně rozhodnuto o tom, že se rodiče o své dítě opravdu nezajímají a není tedy potřeba jejich souhlasu s osvojením.¹²⁰

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu tohoto typu pěstounské péče.¹²¹

Péče o děti je vykonávána pečlivě vybranými, speciálně vyškolenými pěstouny. Ti se snaží určitým způsobem spolupracovat s biologickými rodiči dítěte na vytváření takových podmínek, které umožní navrácení dítěte co nejdříve zpět do rodiny.¹²²

U pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda důvody k ní stále trvají. Žádá za tímto účelem příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí o zprávy týkající se současného stavu. Soud rozhoduje o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě do přechodné pěstounské péče svěřeno.¹²³

Profesionální pěstounská péče je další alternativní forma pěstounské péče. V současné době je stále mnoho dětí, které se akutně ocitají v nepříznivé rodinné situaci a vyžadují okamžitou pomoc po dobu, než se mohou vrátit do rodiny, dětí vyžadujících zvláštní péči, pro které není vhodné ústavní prostředí či jiná forma náhradní rodinné péče (osvojení, pěstounská péče). Potíží však je také nedostatek žadatelů o náhradní rodinnou péči pro tyto děti a zvláštní

¹²⁰ *Pěstounská péče na přechodnou dobu: Jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu.* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2009, s. 1-2 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf

¹²¹ Rozhovor s ředitelem dětského domova v Radkově, s Mgr. Jaromírem Burdou, ze dne 1. 12. 2011.

¹²² *Pěstounská péče na přechodnou dobu: Jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu.* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2009, s. 1-2 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf

¹²³ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 45. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

péče je často natolik náročná, že vyžaduje odbornou přípravu, výcvik a dlouhodobou supervizi.¹²⁴

Hlavním smyslem profesionální pěstounské péče je především přijímání dětí, vyžadujících zvláštní péči na krátkodobé či dlouhodobé pobyty. Na určité terapeutické období, kdy s pomocí odborného pracoviště bude stanovena psychosociální i zdravotní diagnóza a prognóza dítěte. Při dobré, citlivé a účelné práci je snaha o návrat dítěte do původní rodiny. V případě, kdy se dítě nemůže ze závažných důvodů vrátit do své rodiny, bude pro něj po přechodném pobytu v profesionální pěstounské péči vyhledána všestranně připravená a prověřená náhradní rodina, která bude mít možnost s dítětem se postupně seznámit a přijmout do své péče.¹²⁵

Výběr profesionálních pěstounů by se měl stejně jako současný systém výběru a prověřování pěstounů řídit zákonem o sociálně-právní ochraně dětí a metodickými pokyny. Měl by být také připraven důkladně propracovaný systém školení, kurzů, besed. Potřebné je dodržování současných kritérií pro výběr pěstounů a pravidel realizace kurzů příprav budoucích náhradních rodičů a také to, aby byl přiřazen speciální nastavbový kurz pro profesionální pěstounskou péči, který by zahrnoval kromě základních okruhů pedagogiky, psychologie, sociálně-právního povědomí apod. především přípravu na komunikaci a spolupráci s biologickou rodinou, komunikaci s nejbližším okolím (příbuzní), komunikaci s úřady (především orgány sociálně-právní ochrany dětí, školskými a zdravotnickými zařízeními apod.), na sebezpoznání a na práci s celou rodinou, na specifické zdravotní a sociální potřeby dětí (problematika závislostí, domácího násilí, život ohrožujících onemocnění, chronických nemocí apod.), na přípravu a realizaci aktuálního výchovně-terapeutického plánu pro každé dítě. Novým možným předpokladem a současně i výhodou budoucích pěstounů by mohlo být dokončené vzdělání v oboru - především střední či vyšší pedagogické, sociálně-právní a jiné příbuzné obory.¹²⁶

Profesionální pěstounskou péči lze dělit na krátkodobou a dlouhodobou. U **krátkodobé** je délka trvání po dobu několika dnů až několika měsíců – je to typ náhradní

¹²⁴ BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK, H. PAZLAROVÁ a R. JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. VÚPSV: Středisko náhradní rodinné péče, 2002, s. 4.

¹²⁵ BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK, H. PAZLAROVÁ a R. JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: Středisko náhradní rodinné péče, 2002, s. 4.

¹²⁶ BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK, H. PAZLAROVÁ a R. JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: Středisko náhradní rodinné péče, 2002, s. 36.

rodinné péče vhodný v případě probíhající krize v rodině či z důvodů diagnostických a také, dojde-li k hospitalizaci rodiče a není nikdo, kdo by se péče o dítě ujal. Cílem je poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů a pomoci dětem překonat obtíže či je ochránit. Tato péče může přejít v dlouhodobou, v jejím průběhu by měla být stanovena jasná komplexní sociální diagnóza i prognóza dítěte a započat nápravný, terapeutický a rehabilitační program. **Za dlouhodobou** profesionální pěstounskou péči je považována ta, která trvá několik měsíců až několik let. Je typem, který se uplatňuje v případě, že se po dobu trvání té krátkodobé nepodaří vyřešit situaci v rodině. Dítě proto v profesionální pěstounské péči zůstává, ale také zůstává zachována vazba na biologickou rodinu, např. v případech dlouhodobého onemocnění dítěte, rodiče, rodič ve výkonu trestu aj.¹²⁷

SOS dětské vesničky, jejichž systém funguje na čtyřech základních bodech. Prvním z nich je **Matka**, ta tvoří základ rodiny. Na matku - pěstounku jsou kladeny velmi přísné nároky. Pěstounka musí např. mít minimálně 25 let a neměla by být starší 35 let. Jestliže splňuje podmínky, musí absolvovat rekvalifikační kurz a poté vykonává nejméně půl roku roli „tety“, což je jakoby pomocnice v domácnosti. Teprve potom podepisuje dohodu o výkonu pěstounské péče, stává se matkou - pěstounkou a může přijmout do péče první děti. Druhým bodem jsou **sourozenci**. Těmi se navzájem stávají všechny děti, které jsou v rodině, bez ohledu na svůj původ, rasu, věk a intelekt. V pěstounské rodině je šest a více dětí, ty jsou přijímány z kojeneckých ústavů, dětských domovů a výjimečně i z jiného prostředí. Děti mají stejná práva a povinnosti a navštěvují školu v obci, protože dětská vesnička vlastní školu nemá. Po dovršení osmnácti let mohou ve vesničce zůstat, ale musí se podílet na financování rodiny a platit nájem. **Domek** je třetím základním bodem, na kterém SOS vesnička funguje. Je obydlen pouze jednou matkou a jí svěřenými dětmi. Cílem je, aby rodina měla své soukromí, mohla uplatňovat vlastní způsob života, přijímat návštěvy a navozovat normální rodinné vztahy. Čtvrtý bod – **Vesničku**, tvoří společenství jednotlivých domků a jejich obyvatel. Společenství je otevřeno celému okolí, není oploceno a je volně průchozí. Je součástí většího sídlištního celků s jeho rytmem života, zvyklostmi i každodenními rituály.¹²⁸

¹²⁷ BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK, H. PAZLAROVÁ a R. JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. VÚPSV: Středisko náhradní rodinné péče, 2002, s. 36.

¹²⁸ ŠKOVIERA Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 16-17.

Děti samozřejmě mají možnost setkat se ve vesničce i s představiteli mužské populace, kteří zde pracují například na pozici pedagoga, psychologa či správě objektu. Ti však zřejmě nemají na výchovu dětí ve srovnání s působením matky - pěstounky vliv.¹²⁹

Absence mužského prvku ve výchově bývá někdy příčinou kritiky SOS vesniček. Vše má své pro i proti. Manželský pár je méně stabilní než matka. Na druhou stranu mnoho chlapců, kteří prošli SOS vesničkou, se dalo na delikventní a kriminální dráhu, pravděpodobně kvůli absenci mužského prvku v rodině. Skutečnost, že děti žijí ve vesničce SOS, je jistým způsobem vyčleňuje z běžného sociálního prostředí.¹³⁰

Hostitelská péče jako další forma náhradní rodinné péče. V našem právu jako institut neexistuje. Návštěvy dětí z ústavů v rodinách jsou realizovány na základě Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, §30 „Pobyť dítěte mimo ústav“. Skutečností však je, že děti z ústavů do rodin na návštěvy chodí, tudíž je zřejmé, že je realizována a je proto třeba jí smysluplně zakotvit a nastavit jasná pravidla, která by platila shodně pro orgány sociálně-právní ochrany dětí a ústavní zařízení.¹³¹

Proto, aby mohli být zodpovědně vybráni vhodní hostitelé pro dítě, kterému může být hostitelská péče prospěšná, je nutné definovat podmínky výběru dítěte i žadatelů. MPSV bude při hodnocení uchazečů o hostitelskou péči vycházet z podmínek **objektivních**, jako jsou sociální a zdravotní situace žadatelů, sociální situace dětí, další vyšetření žadatelů, atd., a podmínek **subjektivních** mezi které patří osobnostní předpoklady a motivace.¹³²

Děti jsou do rodiny pouštěny ředitelem dětského domova na základě souhlasu rodičů dítěte či jiných zákonných zástupců. Souhlas s pobytem dítěte v hostitelské rodině může vydat i obecní úřad či obec s rozšířenou působností dle příslušného trvalého pobytu dítěte. Mezi dítětem a hostiteli nevzniká žádný právní vztah. Hostitelská péče je vhodná především pro děti, které jsou starší a dokážou pochopit, že se bude jednat pouze o dočasné pobyty.¹³³

Funkci náhradní rodinné výchovy může do určité míry plnit i **poručenství**, jehož hlavním společenským účelem je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk. Poručenství je věnováno více pozornosti v příloze č. 5.

¹²⁹ ČOŽÍKOVÁ, Markéta. Cesta k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče In: VAŠŤATKOVÁ Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 24.

¹³⁰ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 17.

¹³¹ KOTEK, Miloslav a Kristýna KOTALOVÁ. Hostitelská péče – dnes a zítra. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP. Brno: TRIADA, 2007, s. 23.

¹³² KOTEK, Miloslav a Kristýna KOTALOVÁ. Hostitelská péče – dnes a zítra. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP. Brno: TRIADA, 2007, s. 23.

¹³³ Seminář o hostitelské péči s názvem „Děti patří domů“ v Opavě, dne 6. 11. 2010.

3.5 Úloha orgánu sociálně – právní ochrany dětí

Sociálně právní ochrana dětí se dá definovat jako činnost, která zahrnuje především zajištění práv dítěte, nebo je to také péče o děti, které vyžadují zvýšenou pozornost. Vykonává se pomocí osvědčených praktik a metod sociální práce, za pomoci pověřených osob.

Základním hlediskem poskytování sociálně - právní ochrany je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte.¹³⁴

Taktéž soudní rozhodnutí ovlivňuje zejména zájem dítěte, což je okolnost, ke které je soud povinen přihlídnout.

„Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, soustřeďuje sociálně-právní ochranu dětí do jednoho uceleného předpisu, a to zejména z hlediska působnosti orgánů, které sociálně-právní ochranu vykonávají.“ Ochrana zahrnuje především zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnově narušených funkcí rodiny.¹³⁵

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou: ministerstvo, Úřad, krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady. Dále ji zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.¹³⁶

Všechny orgány vzájemně spolupracují s ostatními subjekty, které se podílí na výchově dětí. Důležitým úkolem těchto institucí je přijímat opatření, která povedou k vyloučení ohrožení a narušení zdravého vývoje dětí. Práce obecních úřadů a obcí s rozšířenou působností v rámci sociálně právní ochrany dětí má nejbliže k přijímání konkrétních opatření ve vztahu k dětem a k rodinám.¹³⁷

Děti, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje, jsou ty, jejichž rodiče **neplní povinnosti, nevykonávají** či **zneužívají práva** plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, anebo **zemřeli**. Dále jsou to děti, které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její péče. Děti, které vedou **zahálčivý, nemravný život**, zejména **zameškávají školní docházku**, nepracují,

¹³⁴ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: UJAK, 2007, s. 15.

¹³⁵ BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 44.

¹³⁶ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, §4. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7682. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb111-99.pdf>

¹³⁷ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: UJAK, 2007, s. 127.

požívají alkohol či jiné **návykové látky**, živí se prostitucí, opakovaně se dopouštějí útěku od rodičů nebo jiných osob zodpovědných za jejich vývoj, **spáchaly-li trestný čin** nebo čin jinak trestný. Sociálně právní ochrana se také zaměřuje na děti, **na kterých byl spáchán trestný čin** ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, jmění či podezření ze spáchání takového činu, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí anebo jsou příčinou nepříznivého vývoje dětí.¹³⁸

„Dítě má právo požádat o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv. Právo požádat o pomoc při výkonu svých rodičovských práv a povinností má rovněž rodič či jiná osoba zodpovědná za dítě. Subjekty SPOD jsou povinny poskytnout dítěti i rodičům pomoc.“ Rodinám poskytují také **preventivní a poradenskou činnost**. Účelem je, aby byly vytvořeny podmínky, jež odvrátí nutnost odebrání dítěte z rodiny. Rodiče jsou povinni s orgánem SPOD při ochraně práv a zájmů dítěte spolupracovat a orgán je povinen v případech, kdy je dítě umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy poskytovat rodičům pomoc v uspořádání rodinných poměrů tak, aby se dítě mohlo vrátit do rodiny.¹³⁹

Pro sociálního pracovníka (zaměstnance OSPOD) je nesmírně důležité umět dát povzbuzení a umět rozvíjet partnerský vztah ke všem zúčastněným. Aby byl sociální pracovník schopen dávat povzbuzení, nesmí vyhořet a musí znát základní potřeby dítěte dané věkové skupiny.¹⁴⁰

Sociální pracovník vede administrativu týkající se mládeže, se kterou pracuje. Podává zprávy, provádí šetření v rodině, zúčastňuje se soudního řízení i úkonů v přípravném řízení týkajících se trestné činnosti, spolupracuje se školskými a zdravotnickými zařízeními, s různými organizacemi, s probační a mediační službou, s úřady práce, středisky výchovné péče atd. Podává podněty soudu na zahájení řízení o předběžném opatření, podněty na výchovná opatření u obtížně vychovatelné mládeže a sleduje jejich účinnost. Navštěvuje děti a mladistvé, kteří jsou umístěni v ústavních zařízeních či věznicích, poskytuje sociálně právní a výchovné poradenství dětem, mladistvým a rodičům při řešení jejich rodinných, osobních, sociálních problémů i akutních krizových situací. Dále zprostředkovává pomoc odborných poradenských a zdravotnických pracovišť, spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných dětí a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova, s cílem umožnit jejich návrat do rodiny, pomáhá dětem a mladistvým propuštěným

¹³⁸ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, §6. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7682. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb111-99.pdf>

¹³⁹ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 34-35.

¹⁴⁰ ŠTĚRBOVÁ, Dana a Svatoslava KALÁBOVÁ. Přístup sociálního pracovníka k dítěti. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. Brno: TRIADA, 2007, s. 33-34.

z ústavní nebo ochranné výchovy a mladistvým propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, aby se co nejlépe začlenili do společnosti. Analyzuje situaci v oblasti patologických jevů, navrhuje preventivní opatření.¹⁴¹

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanoví orgánu sociálně - právní ochrany dětí povinnost podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření, jestliže se dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život či příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Zmíněným návrhem soudu na vydání předběžného opatření podle zvláštního právního předpisu se rozumí předběžné opatření, jehož účelem je zajistit předběžně a okamžitě nápravu neutěšených poměrů, v nichž se dítě ocitlo.¹⁴²

Zákon o sociálně právní ochraně dětí dále ukládá sociálním pracovníkům čtvrtročně navštěvovat děti v dětských domovech a taktéž navštívit rodiče dítěte, kterému byla tato ústavní výchova nařízena. Pracovník je oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení a má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede. Zjistí-li, že ústavní zařízení porušilo povinnosti vyplývající z tohoto zákona nebo zvláštních právních předpisů, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a zřizovateli tohoto ústavního zařízení, popřípadě orgánu, který je zřizovateli nadřízen a soudu, který nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu.¹⁴³

Ústavní zařízení jsou povinna zajistit zaměstnanci OSPOD přístup do ústavního zařízení a poskytnout mu potřebné listiny, doklady nebo zprávy vztahující se k dítěti a jeho rodičům, pokud je ústavní zařízení má k dispozici. Dále jsou zařízení povinna zaměstnanci OSPOD umožnit styk s dítětem, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, oznamovat neprodleně děti, které přicházejí v úvahu jako vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče, odeslat neprodleně písemné podání dítěte adresované soudu, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, jinému státnímu orgánu nebo pověřené osobě bez kontroly jeho obsahu, vyžádat si písemný souhlas OSPOD k pobytu dítěte¹⁴⁴ a informovat jej o nadcházejícím propuštění dítěte z ústavního zařízení, oznamovat OSPOD a soud, který

¹⁴¹ VITNEROVÁ, Hana. Specifika práce kurátora pro mládež. In: PRESLOVÁ, Ilona a Olga HANKOVÁ, a kol. *Mladiství & drogy*. Praha: SANANIM, © 2010, s. 62.

¹⁴² PŘÍHODOVÁ, Kateřina. *Metodický pokyn Ministerstva práce a sociálních věcí k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování pomoci ohroženým dětem (upravený podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů) – ve znění účinném od 15. 3. 2007* [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7287/Metodicky_pokyn_150307.pdf

¹⁴³ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, §29. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7682. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb111-99.pdf>

¹⁴⁴ Pobyt dítěte upravuje § 30, Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

dítěti nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu, o útěku dítěte z ústavního zařízení a o přemístění dítěte do jiného ústavního zařízení.¹⁴⁵

Po předchozím písemném souhlasu pracovníka OSPOD, může ředitel zařízení povolit umístěnému dítěti pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu 14 kalendářních dnů při prvním pobytu u těchto osob. Doba může být prodloužena opět na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Bylo-li dítě umístěno v takovém ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, lze povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka. Písemný souhlas musí obsahovat určení osob, u nichž bude dítě pobývat, délku pobytu dítěte mimo ústav, na kterou se souhlas vydává, a místo pobytu dítěte. Pracovník OSPOD přihlíží zejména k rodinnému a sociálnímu prostředí, v němž bude dítě pobývat.¹⁴⁶

Ve své odborné činnosti se sociální pracovník OSPOD dále opírá o: Zákon č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, a také Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.¹⁴⁷

Zákon o rodině vztahy mezi rodiči a dětmi. V části druhé jsou vymezeny vztahy mezi rodiči a dětmi, např. pojem **vyživovací povinnost**, nebo **rodičovská zodpovědnost**, což je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování nezletilého dítěte, a při správě jeho jmění.¹⁴⁸

Trestní právo vymezuje ochranu nezletilého dítěte. Jednáním proti zájmu nezletilého dítěte v rovině trestněprávní se osoba trestně odpovědná dopouští skutku, který může naplnit znaky skutkové podstaty několika trestných činů. **V souvislosti se zanedbáním péče o dítě**

¹⁴⁵ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, §29. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7682. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb111-99.pdf>

¹⁴⁶ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, §30. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7682. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb111-99.pdf>

¹⁴⁷ VITNEROVÁ, Hana. Specifika práce kurátora pro mládež. In: PRESLOVÁ, Ilona a Olga HANKOVÁ, a kol. *Mladiství & drogy*. Praha: SANANIM, © 2010, s. 63.

¹⁴⁸ ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §31 až §40. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

může jít o trestný čin zanedbání povinné výživy, kdy jde o zanedbání práva na výživu, které vyplývá ze Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Obsahem vyživovací povinnosti přitom není pouze vlastní výživa, ale například i bydlení. Tento trestný čin umožňuje postihnout pasivní projevy zanedbání nezletilého dítěte (např. nedostatečnou výživu, ošacení, dohled, péči, nenavštívení lékaře, pakliže to vážný zdravotní stav dítěte vyžaduje) těmi, kteří mají ze zákona povinnost o dítě pečovat. Pro posouzení činu je důležité, zda nepéče rodičů má pro dítě trvale nepříznivé následky.¹⁴⁹

Dále může jít např. o trestný čin opuštění dítěte (kdo opustí dítě, o které má povinnost pečovat a které si samo nemůže opatřit pomoc, a vystaví je tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví), týrání svěřené osoby (jedná se o týrání dítěte, které je v jeho péči nebo výchově), únos (kdo dítě nebo osobu stíženou duševní poruchou nebo duševně nedostatečně vyvinutou odejme z opatrování toho, kdo má podle zákona nebo podle úředního rozhodnutí povinnost o ně pečovat), obchodování s dětmi (kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný podobný účel).¹⁵⁰

¹⁴⁹ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 49.

¹⁵⁰ ČESKO. Vyhláška č. 438 ze dne 13. září 2006, kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, §195 až §201. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 142, s. 6074 – 6081, ISSN 1211-1244. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-438-2006-sb-ktou-se-stanovi-podrobnosti-vykonu-ustavni-vychovy-a-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizeni-ktera-nabyva-ucinnosti-dnem-13-zari-2006?highlightWords=438%2F2006>

3.6 Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi

Nestátní neziskové organizace jsou organizace dobrovolné. Jsou to orgány založené jednotlivými osobami a skupinami osob. Jejich složení a sféra působnosti může být národní nebo mezinárodní. Většinou mají členský charakter, ale není to nezbytné a nemají jako hlavní cíl zisk. Nerozdělují zisk vzniklý vlastní činností svým členům nebo zakladatelům, nýbrž ho využívají pro realizaci svých úkolů a cílů. Mohou být buď neformální organizace, nebo organizace s přiznanou právní subjektivitou. V ČR je v souvislosti s nestátními neziskovými organizacemi většinou užíváno užšího vymezení a jsou tímto pojmem míněny pouze formálně státem uznané a registrované organizace, které mají jednu z právních forem, a to občanské sdružení, nadace či nadační fond, obecně prospěšná společnost anebo církevní právnická osoba.¹⁵¹

Organizace můžeme dělit na organizace zajišťující aktivity pro děti z fungujících rodin, organizace věnující se dětem či dospělým osobám v obtížných až krizových životních situacích a organizace zaměřené na skupiny ohrožené sociálním vyloučením.

Mezi cílové skupiny osob nacházejících se v **obtížné životní situaci se řadí:** zanedbávané, týrané či zneužívané děti, riziková mládež, osamělé matky/otcové s dětmi, dospělé osoby nacházející se v obtížné životní situaci. A mezi skupiny **ohrožené sociálním vyloučením:** zdravotně postižené děti, děti žijící mimo původní rodinu, senioři, Romové, cizinci a uprchlíci.¹⁵²

Vzhledem k tématu diplomové práce bude větší pozornost věnována **dětem žijícím mimo původní rodinu.**

Mezi základní cíle neziskových organizací směřujících k dětem a mládeži žijící mimo původní rodinu patří podpora a služby pro děti z dětských domovů. Zaměřují se především na pomoc dětem při opouštění dětských domovů po dovršení zletilosti, na vyhledávání náhradních rodin pro opuštěné děti a na podporu pěstounských rodin. Poskytují těmto dětem psychosociální, poradenské a socio-terapeutické služby, programy sociální prevence, pořádají pro ně týdenní a víkendové pobytové programy, jednodenní akce, zajišťují volnočasové aktivity apod. Dětem odcházejícím z dětských domovů (případně z pěstounských rodin) po dosažení 18 let bývá poskytována pomoc v této obtížné životní etapě, kdy tito mladí lidé nemají kam jít a je pro ně těžké získat samostatné bydlení. Budují se pro ně například domy na půl cesty, což jsou chráněná bydlení, kde kromě bydlení mohou získat základní pracovní

¹⁵¹ NEŠPOROVÁ, Olga a Kamila SVOBODOVÁ. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. Praha: VÚPSV, 2006, s. 6.

¹⁵² NEŠPOROVÁ, Olga a Kamila SVOBODOVÁ. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. Praha: VÚPSV, 2006., s. 10-13.

návyky, naučit se vést domácnost, hospodařit s penězi, naučit se odpovědnosti i samostatnosti a následně se úspěšně zařadit do společnosti. Zájemcům o pěstounskou péči jsou nabízeny přednášky, výcviky a semináře, na kterých získají informace i praktické dovednosti pro to, aby mohli co nejlépe pečovat o opuštěné děti. Pěstounským rodinám je poskytována odborná podpora, poradenská pomoc a jsou pro ně pořádána pravidelná setkávání, rekreační, kulturní i společenské akce a v případě potřeby je těmto rodinám poskytována též podpora finanční. Pokud se dětem nepodaří zajistit trvalá náhradní péče, snaží se některé organizace o začlenění těchto dětí do běžného života alespoň zprostředkováním hostitelské péče.¹⁵³

Jako příklady nestátních neziskových organizací v Moravskoslezském kraji můžeme uvést např. Občanské sdružení HEŘMÁNEK (Dům na půli cesty Heřmánek v Karviné), FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ v Ostravě, SLEZSKÁ DIAKONIE HOSANA (stacionář pro děti a mládež v Karviné) a EDEN (denní stacionář pro mládež v Českém Těšíně).

SHRNUTÍ

Neplní-li rodina ani základní funkce zaručující zdravý vývoj dítěte, selhává a dítě je umísťováno do péče ústavní, do dětského domova, kde se na jeho výchově i vývoji podílí celý tým odborných pracovníků. Ti společně vytvářejí a zpracovávají plán rozvoje osobnosti dítěte. Pokud dítě za podpory příbuzných ani sociálních služeb nemůže ve vlastní rodině zůstat, má právo vyrůstat v rodině náhradní. Pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí patří mezi odborníky spolupracující mimo dětský domov, podílí se na plnění povinností vyplývajících ze Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Nestátní neziskové organizace mají v této problematice rovněž své místo a je jím věnován závěr kapitoly.

¹⁵³ NEŠPOROVÁ, Olga a Kamila SVOBODOVÁ. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. Praha: VÚPSV, 2006., s. 12.

4 SPOLUPRÁCE S BIOLOGICKOU RODINOU

Biologická rodina je vlastní rodina dítěte a u dítěte, které se ocitlo v ústavní péči, hraje tato rodina i nadále významnou roli související s jeho vývojem. Důležité je udržování kontaktů, posilování vztahů a vazeb rodičů s dítětem.

Celospolečenské úsilí by mělo předně směřovat ke zpevnění a zachování biologické rodiny, která bude dostatečně uspokojovat potřeby dítěte.¹⁵⁴

Kromě vlastní – biologické, můžeme rodiny dělit na nevlastní, v níž je jeden z manželů vlastním rodičem dítěte a druhý je dítěti biologicky cizí a náhradní, ve které není ani jeden z manželského páru biologickým rodičem. Rodina úplná se skládá z obou rodičů a dětí. V neúplné rodině jeden z rodičů chybí. V současnosti se s těmito typy rodin setkáváme nejčastěji. Důvodem může být úmrtí, rozvod manželství nebo narození dítěte mimo manželství.¹⁵⁵

4.1 Vliv rodiny na vývoj dítěte

Dle Úmluvy o právech dítěte je za dítě považován jedinec mladší osmnáct let, pokud podle právního řádu není zletilosti dosaženo dříve. Každé dítě má ihned po narození právo na jméno, státní příslušnost, právo znát své rodiče (pokud je to možné) a právo na jejich péči.¹⁵⁶

V České republice je tedy dítětem jedinec od narození, či ještě před, až po dovršení osmnáctého roku. Celé tohle období se dělí na mladistvého do patnácti a nezletilého do osmnácti let.

Rodina je sociální skupinou, která se vyvíjí v určitém prostoru a čase. Má mnoho definic, které se různí podle oboru, v jakém s pojmem pracujeme. V rodině probíhají různé procesy, které její členy obohacují o další zkušenosti.

Dítě je ovlivňováno nejen nejužší rodinou, ale také širší rodinou a sociálním okolím, ve kterém se nachází.

Rodina má ve vztahu k výchově dětí a v širším slova smyslu také k vývoji nové generace zásadní význam. Proto je třeba dostatečná podpora rodiny ze strany celé společnosti.¹⁵⁷

¹⁵⁴ WATSON, Kenneth. *Substitute care providers: Helping abused and neglected children*. Washington, DC: DIANE Publishing, 1994, s. 5.

¹⁵⁵ MOŽNÝ, Ivan. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 253-255.

¹⁵⁶ ČESKO. Zákon č. 104 ze dne 8. dubna 1991 Úmluva o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů, §1, §7. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1991, částka 22, s. 482 – 512. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9>

Základní potřeby dítěte se nejlépe uspokojí v bezpečné, stabilní a pečující rodině.¹⁵⁸

MATĚJÍČEK ve své knize uvádí, že rodina nepochybně spočívá na manželství, které se dnes více než kdy dříve zakládá na lásce – na tom, co mladí lidé za lásku pokládají. Může to být citová blízkost, vzájemná důvěra a sympatie, zalíbení jednoho v druhém, vzájemná oddanost, ale někdy také jen sexuální přitažlivost a iluze o společné budoucnosti. Jen zřídka se setkáváme s manželstvím z rozumu, nebo hospodářské nutnosti.¹⁵⁹

Souhlasíme s MATĚJÍČKEM, že v dnešní době se oproti dobám dřívějším jen zřídkakdy uzavírá manželství z rozumu. Nesouhlasím již však s tím, že rodina zaručeně spočívá na manželství, neboť stále častěji žijí rodiče s dítětem, bez uzavření manželského svazku.

Rodina se může dělit na harmonickou a disharmonickou a dále na funkční, dysfunkční a afunkční (viz příloha č. 6). **Posouzení funkčnosti rodiny však vyžaduje delší přímý kontakt s rodinou.**

Základem všech povolání, která se zabývají dětmi (sociální pracovníci, psychologové, vychovatelé, soudci, atd.), je respektovat rodinnou historii dítěte. Starost o dítě, o jeho fyzický a psychický vývoj, předpokládá též starost o jeho rodiče. Věnovat se dítěti a nevěnovat pozornost jeho rodičům, prohlubuje psychickou deprivaci dítěte, je zdrojem úzkosti, deprese a někdy i nezvratných psychopatologických symptomů. Ani v případě soudního umístění rodiče nepřestávají být rodiči svých dětí, mají nadále zachována rodičovská práva i povinnosti a mohou je vykonávat, pokud tato nejsou v rozporu se soudním nařízením. Rodiče musejí být podporováni, doprovázeni sociálními pracovníky, vychovateli a psychology, aby se nevyvázali z rodičovské zodpovědnosti.¹⁶⁰

Vyhodnocení toho, do jaké míry je situace dítěte obtížná, jakým způsobem se projevuje a má vliv na vývoj dítěte, je komplexní a náročný úkol. Jednotlivé aspekty vytvářejí mapu a dají se znázornit v podobně rovnostranného trojúhelníka, kde jedna strana znázorňuje vývojové potřeby dítěte, druhá rodičovské schopnosti a třetí rodinné faktory a faktory prostředí. Jedná se o tři hlavní oblasti, které je třeba zmapovat, popsat, analyzovat a vyhodnotit.

¹⁵⁷ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 7.

¹⁵⁸ WATSON, Kenneth. *Substitute care providers: Helping abused and neglected children*. Washington, DC: DIANE Publishing, 1994, s. 5.

¹⁵⁹ MATĚJÍČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevládní a náhradní*, Praha: Portál, 1994, s. 18.

¹⁶⁰ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Dítě mezi rodinou a institucemi – zkušenosti, závěry a výstupy z česko-francouzského pilotního projektu. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP*. Brno: TRIADA, 2007, s. 21.

Obrázek č. 2 Potřeby dítěte¹⁶¹

Trojúhelník je skvělým grafickým znázorněním toho, jak se jednotlivé aspekty prolínají a souvisejí spolu.

Jeho rozvinutější a podrobnější vysvětlení nalezneme v příloze č. 7.

¹⁶¹ Překresleno z: VRTBOVSKÁ, Petra. Moderní pojetí sociální práce s rodinami a dětmi v obtížné rodinné situaci. In: *Sociální práce/Sociální práca*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci: 2006, č. 1, s. 39-40.

4.2 Formy spolupráce

Spolupráce dětských domovů a biologického rodiče má mnoho bariér, které způsobují negativní pohled na toho druhého. K tomu, aby spolupráce mezi nimi byla smysluplná, je důležité splňovat několik předpokladů. Měla by být zaměřená na přítomnost a budoucnost dítěte a také odborně zdůvodněná, měla by rodiče i dítě mobilizovat k pozitivní změně a pomoci dítěti k pochopení a k vyrovnání se situací, ve které se ocitlo. Neměla by prohlubovat rozpor mezi původním a náhradním prostředím, ani by je neměla stavět proti sobě. Rodič často vnímá rozhodnutí sociálního úřadu, soudu a následně i dětského domova jako výrazně mocenský čin, často jako trest. Umístění dítěte není zpravidla výsledkem jejich svobodné volby. Dítě je umístěno v zařízení, které určuje pravidla pro něj i jeho rodiče a které také vymáhá platby za pobyt dítěte. Každá z jednotlivých stran si o té druhé vytváří obvykle negativní obraz. Prvním je rodič ten nezodpovědný, který o dítě nepečuje, je příživníkem či alkoholikem. Druhým obrazem je domov, který zasahuje rodičům do jejich práv, sebral jim dítě a navíc deklaruje, že chce pomoci. Také názor, že sociální úřad nepomáhá a soud je zaujatý. Rodič očekává, že situaci vyřeší instituce, instituce předpokládá, že změnu provedou rodiče a jejich dítě. Rodiče čelí obviňování až odsuzování ze strany příbuzných nebo ze strany bývalých partnerů. Trpí mnohdy pocitem selhání a unikají do sociální izolace. Spolupráce zařízení se zákonným zástupcem se odvíjí od toho, jestli je mezi nimi společný zájem nebo naopak konflikt zájmů. Pokud se spolupráce daří, je to především odraz odborné a osobní kompetence pracovníků instituce. Ti mohou minimalizovat mocenské prostředky, nebýt negativně nastavení a naopak být empatičtí k rodičům dítěte.¹⁶²

Také umístění dítěte do náhradní rodiny, nebo do dětského domova vnímá rodič jako zásadně odlišná řešení. Chce, aby dítě mělo nejlepší materiální podmínky, ale zároveň se bojí, že ztratí lásku svého dítěte. Vztahově povrchnější dětský domov je proto pro něj přijatelnějším řešením, kde je dítě materiálně zabezpečeno a biologický rodič přitom necítí bezprostřední ohrožení vztahu s dítětem. Náhradní rodina je vnímána jako mnohem víc ohrožující, jako emocionální rival a konkurent, se kterým může jeho dítě navázat důvěrný vztah.¹⁶³

Zákonní zástupci dětí mají zejména povinnost při předání dítěte do určeného zařízení předat současně dokumentaci (osobní list, rodný list, občanský průkaz, poslední školní vysvědčení, průkaz zdravotní pojišťovny, očkovací průkaz a posudek o zdravotní způsobilosti), seznámit se s vnitřním řádem zařízení a dodržovat jeho ustanovení, oznámit

¹⁶² ŠKOVIERA Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 132-134.

¹⁶³ ŠKOVIERA Albín. *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál 2007, s. 130.

bezodkladně zařízení podstatné okolnosti pobytu dítěte u nich, týkající se zejména jeho zdraví a výchovy, předat dítěti umístěnému do zařízení na základě jejich žádosti finanční částku jako kapesné ve výši stanovenou zákonem, hradit náklady na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky poskytnuté dítěti, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud byly poskytovány na jejich žádost.¹⁶⁴

Zákonným zástupcům jsou dvakrát do roka podávány zprávy o prospěchu, zdraví, zájmové činnosti a chování jejich dětí.

Zákonní zástupci dítěte mají právo na informace o dítěti. Mohou se informovat osobně, telefonicky nebo písemně, a to přímo u ředitelky zařízení, zástupkyně ředitelky, sociální pracovnice nebo u vychovatelů příslušné rodinné skupiny, do níž bylo dítě zařazeno. Dále mají právo vyjadřovat se k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, nehrozí-li nebezpečí z prodlení, na informace o provedeném opatření, na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě, na poradenskou pomoc zařízení ve věcech výchovné péče. Mají také právo požádat o povolení pobytu dítěte, kde je v první řadě nutné napsat písemnou žádost řediteli zařízení, ve které se uvede jméno dítěte, jméno rodiče, adresu a termín návštěvy. Tato žádost je postoupena sociální pracovnici u příslušného městského úřadu, odboru sociálních věcí. Ta se poté s rodiči zkontaktuje, eventuálně prověří podmínky v místě plánovaného pobytu dítěte. Žádost je proto nutné předložit s dostatečným časovým předstihem. Za pobyt se považuje i pobyt jednodenní.

Pravidla v dětském domově jsou tyto:

- Rodiče mohou navštívit dítě kdykoliv. Při návštěvě rodiče mohou za dětmi i na pokoj, nebo spolu mohou kdykoliv ven.
- Návštěvy dětí u rodičů jsou až na výjimky podporovány. Ctí se doporučující stanovisko pracovnice OSPOD.
- Každý rodič dostává letáček, kde jsou zachycena základní pravidla spolupráce, jsou tam uvedena práva i povinnosti rodičů a ředitele dětského domova.
- S mnoha rodiči se konzultuje školní prospěch dítěte, výchovné problémy, školní úspěšnost, zapojení do zájmových aktivit apod.
- Také odklad školní docházky, změna školy, či výběr střední školy se uskutečňuje s rodiči.

¹⁶⁴ Vnitřní řád DD a ŠJ v Havířově platný od 8. 9. 2006.

- Odesílání pošty dětí rodinným příslušníkům je na náklady domova, a také telefonáty rodičům z dětského domova jsou taktéž na náklady dětského domova.¹⁶⁵

Domov žádá OSPOD pokud není známo místo pobytu rodičů, anebo s pomocí OSPOD kontaktuje příbuzné a snaží se o navázání vztahu. Pouze na rodičích záleží, jak se s dítětem spojí. Jestli dopisem, telefonem, elektronicky nebo osobně. Domov také rodiče seznamuje s tím, že je lepší, když nahlásí svoji osobní návštěvu, aby dítě v dětském domově zastihli. Umožňuje také dětem, aby mohly rodičům zavolat a poskytuje prostřednictvím svých pracovníků také pomoc při psaní dopisů. Dochází i k přemísťování dětí do jiného dětského domova blíže k bydlišti příbuzných, aby měli možnost děti častěji navštěvovat a brát si je na pobyty. Domovy jsou nakloněny ke spolupráci s rodiči. Musí mít zájem jak rodiče tak ale hlavně i děti. Jsou i případy, kdy děti odmítají s rodiči nebo příbuznými kontakt.¹⁶⁶

4.3 Sanace rodiny jako cesta k návratu dítěte

„Zdravá, státem dostatečně podporovaná rodina, je nejlepším prostředím pro život a rozvoj každého dítěte. Důraz na prevenci selhávání rodiny a předcházení rizik zajistí dítěti život v pro něj nejlepším možném prostředí. Preventivní opatření by měla být využita v plné škále svých možností.“¹⁶⁷

Ačkoliv je dítě umístěno mimo svou biologickou rodinu, je potřeba vnímat tento stav jako dočasný. Je nezbytné orientovat všechna opatření na návrat dítěte do sanované rodiny.¹⁶⁸

Pokud rodiny nejsou schopny uspokojit potřeby svých dětí, je prioritou poskytovat služby, které mohou pomoci těmto rodinám, aby vyhovovaly potřebám svých dětí.¹⁶⁹

Sanace rodiny je nástroj podpory rodičů, kteří péči o své děti nezvládají, nebo zvládají obtížně. Základním principem je pomoc dítěti prostřednictvím pomoci jeho rodině.¹⁷⁰

„Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo akutní

¹⁶⁵ KŘEPSKÝ, Dalibor. Kritika ombudsmana nebyla v případě dětských domovů na místě. In: Federace dětských domovů ČR: *Bulletin* č. 68, 2009, s. 26.

¹⁶⁶ Rozhovor s ředitelkou dětského domova v Budišově nad Budišovkou, s Mgr. Naděždou Vondroušovou, ze dne 18. 1. 2012.

¹⁶⁷ DVOŘÁKOVÁ, Sophia. Transformace systému péče o ohrožené děti. In: *Dítě v systému náhradní rodinné péče*. Brno: Sborník příspěvků, 2008, s. 5.

¹⁶⁸ DVOŘÁKOVÁ, Sophia. Transformace systému péče o ohrožené děti. In: *Dítě v systému náhradní rodinné péče*. Brno: Sborník příspěvků, 2008, s. 6.

¹⁶⁹ WATSON, Kenneth. *Substitute care providers: Helping abused and neglected children*. Washington, DC: DIANE Publishing, 1994, s. 1.

¹⁷⁰ BECHYŇOVÁ Věra. Sanace rodiny. In: *Sanace je spolupráce*. Praha: Sirius, © 2011, s. 34.

*situace ohrožení může být jeho umístění mimo rodinu. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině.*¹⁷¹

Podle MATOUŠKA sanace rodiny spočívá v postupech podporujících fungování rodiny, nikoli v postupech vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, příp. kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen.¹⁷²

CÍLEM sanace rodiny je předcházet, eliminovat nebo zmírnit příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Jedná se o činnosti, které směřují k odvracení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů. Nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení pro výkon ústavní výchovy.¹⁷³

Základní znaky

Sestavuje se multidisciplinární tým sanace rodiny, který má jasného koordinátora. Členem multidisciplinárního týmu je vždy pracovník sociálně-právní ochrany dětí (SPOD), pracovník centra pro sanaci rodiny (CSR), pracovník zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo pro děti vyžadující okamžitou pomoc, je-li dítě aktuálně umístěné mimo rodinu a další odborníci pracující s dítětem nebo celou rodinou (např. psycholog, učitel, speciální pedagog, dětský lékař, soudce). Není-li v dosahu pracoviště CSR, je sanace rodiny pro zbylé zúčastněné odborníky všestranně náročnější, ale lze ji při zachování multidisciplinarity realizovat. Role a úkoly každého člena týmu jsou známy všem zúčastněným a tým pracuje podle předem domluvených pravidel. Ty jsou známá i rodině a všichni zúčastnění s nimi souhlasí a dodržují je, pokud nedojde k výraznému zhoršení situace dítěte a nutnosti zásahu pracovníka OSPOD. Rodiče a dítě vědí, že jsou do programu sanace rodiny zařazeni, podílejí se na sestavení sanačního plánu a souhlasí s ním.¹⁷⁴

V případech, kdy je dítě odebráno a není možné navrácení dítěte zpět do jeho rodiny, může být sanace nápomocná k utvoření prostředí a podmínek, které umožňují pobyt dítěte v domácím prostředí o víkendech, prázdninách, svátcích, atd.

„Klientem sanace je celá rodina jako interakční systém ohrožený špatnou sociální situací, izolovaností, zvýšenou mírou stresu, frustrací rodičů i jejich výchovnou nezkušeností, která má přímý dopad na prospívání dítěte. Členové sanované rodiny mají své specifické

¹⁷¹ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 25-26.

¹⁷² MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 196.

¹⁷³ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 25-26.

¹⁷⁴ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 25-26.

*potřeby i přesto, co aktuálně prožívají, co v životě již zažili a co ovlivňuje kvalitu jejich rodičovství. Aby se sociálně ohrožená rodina mohla stát bezpečným a podpurným místem pro všechny své členy, zejména pro děti, potřebuje podporu. Sanace je jedním z nástrojů podpory v případech ohrožení dítěte zanedbáváním péče. Účinnost podpory zvyšuje její včasnost a dobrá zacílenou. Před profesionály, kteří se s dětmi a jejich rodinami setkávají, tak leží nelehký úkol: umět včas rozpoznat riziko ohrožení dítěte a být schopen začít komunikovat s rodiči – neobviňovat je, ale nabídnout jim podporu pomoc ve stabilizaci situace rodiny a v péči o dítě.*¹⁷⁵

Mezi metody sociální práce v rámci sanace patří řízené rozhovory s dítětem a rodiči, obsahující motivačními prvky, pozorování komunikace a vztahů mezi dítětem, rodiči, sourozenci, příp. dalších členů rodiny v rámci jejich přirozeného prostředí, zhodnocovací a měřicí techniky, analýza a syntéza získaných informací, sociální šetření v místě bydliště (pouze sociální pracovnice OSPOD), analýza a syntéza získaných informací a výstupů ze spisové dokumentace, příp. dalších zdrojů týkající se řešené problematiky či problematiky blízkce související, management sociálních služeb.¹⁷⁶

Pracovnice OSPOD (a další odborníci) může pomoci rodičům přijmout nabídku sanace rodiny vysvětlením, že i jí záleží na jejich dětech a že nechce být ta, která bude podávat návrh na jejich umístění mimo rodinu. Proto považuje za důležité, aby rodina zkusila na sanaci spolupracovat. Nabízí se i sanace „na zkoušku“. Rodičům pomáhá potvrzení, že může být smlouva o sanaci rodiny uzavřena na dobu určitou, např. na tři měsíce. Když budou mít i po této době pocit, že jim ani dětem spolupráce není užitečná, začnou hledat jiné řešení. V tomto případě může dát sociální pracovnice porozumění, že v sanaci rodiny momentálně nevidí žádný přínos a zkusí se s rodiči domluvit a nalézt jiná řešení, která by pomohla. Zpravidla z jejich odpovědi vyjde oblast, na kterou se dá navázat znovu nabídka sanace rodiny, s využitím možnosti „na zkoušku“.¹⁷⁷

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, obsažené v §65 v Zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jsou nedílnou součástí souboru služeb a programů – sanace rodiny. Patří mezi služby sociální prevence, které pomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, jež jsou ohroženy z důvodu krizové sociální situace, životními návyky a způsobem života vedoucím ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňujícím prostředím a ohrožením práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem

¹⁷⁵ BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál 2008, s. 51.

¹⁷⁶ BECHYŇOVÁ, Věra. *Sanace rodiny*. In: *Sanace je spolupráce*. Praha: Sirius, © 2011, s. 38.

¹⁷⁷ BECHYŇOVÁ, Věra. *Sanace rodiny*. In: *Sanace je spolupráce*. Praha: Sirius, © 2011, s. 39.

těchto služeb je napomáhat osobám k překonání jejich příznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby a poskytují se rodině s dítětem, jehož vývoj může být, nebo je ohrožen, a to v důsledku dopadů dlouhodobě obtížné sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat (např. rozvod, smrt v rodině). Jedná se zejména o terapeutickou činnost, dále činnosti výchovné, vzdělávací a aktivizační, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Služba je bezplatná.¹⁷⁸

Osnovou pro další týmovou práci je **individuální plán**, který obsahuje konkrétní změny v situaci dítěte a rodiny (proč), konkrétní pracovní body (co), zodpovědnost rodiče, dítěte, ostatních zúčastněných odborníků (kdo), konkrétní kroky (jak), konkrétní časové období (dokdy), jak, kdy a kým bude získávána zpětná vazba o jeho plnění, kdo svolá další případovou konferenci, kdo bude rodinu nebo dítě o obsahu individuálního plánu informovat. Při sestavování tohoto plánu je nutné vycházet ze znalosti situace rodiny, optimálně z osobních zkušeností z práce s jejími jednotlivými členy, nebo ze zkušeností ostatních kolegů v týmu. Pomáhá, když se rodičů či dětí jednotliví členové týmu v průběhu své práce ptají, co by chtěli, aby na případové konferenci zaznělo, na jaké změny se momentálně cítí. Rodina na naplňování individuálního plánu spolupracuje, jestliže je bezpečný, srozumitelný, přiměřený, časově reálný, v dohodnutém časovém úseku neměnný a hodnotitelný pomocí zpětné vazby.¹⁷⁹

Ze sanace rodiny vyplývá nutnost eliminace příčin ohrožení dítěte, s cílem poskytnout dítěti, ale i rodičům pomoc, aby zůstala rodina zachována jako celek. Téma je v legislativních úpravách sociální práce novinkou. **Je upraveno novelou Zákona č. 359/1999 Sb. (rozsáhlá novela č. 134/2006 Sb.).**

„Efektivita je v prevenci a spolupráci. Náklady na péči o ohrožené dítě jsou vysoké, neboť je upozaděn význam preventivních opatření, spolupráce se školami, zdravotnickými zařízeními, nestátními neziskovými organizacemi a dalšími subjekty. Náklady na pozdní zásah ve složité situaci jsou násobně vyšší, než včasná prevence. Jedna koruna vynaložená na prevenci má hodnotu sta korun vynaložených na nápravu, rehabilitaci, terapii, výstavbu a udržování ústavních zařízení.“¹⁸⁰

¹⁷⁸ BECHYŇOVÁ, Věra. Sanace rodiny. In: *Sanace je spolupráce*. Praha: Sirius, © 2011, s. 33.

¹⁷⁹ BECHYŇOVÁ, Věra. Sanace rodiny. In: *Sanace je spolupráce*. Praha: Sirius, © 2011, s. 91-93.

¹⁸⁰ SEZEMSKÝ, Jiří. Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. In: *Bulletin*. FDD ČR, č. 68, ©, 2009, s. 62.

SHRNUTÍ

Rodina má podstatný vliv na vývoj dítěte. Zjistit, do jaké míry funguje či nefunguje, je obtížný a komplexní úkol, kde se musí brát v potaz všechna hlediska. To, jak funguje spolupráce rodiny s dětskými domovy, ovlivňuje další skutečnosti v životě dítěte. Snahou dětského domova je pochopitelně úprava poměrů doma tak, aby se dítě mohlo vrátit zpět k rodičům, nebo zákonným zástupcům. Spolupráce by měla být zaměřena na přítomnost a budoucnost dítěte, motivovat rodiče ke změně a pomoci dítěti co nejlépe se vyrovnat se vzniklou situací. K tomu napomáhá sanace rodiny, jež dítěti prostřednictvím rodiny poskytuje podporu a pomoc k zachování rodiny jako celku.

II EMPIRICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Empirická část diplomové práce se věnuje výzkumnému šetření, to bude mířit nejen k objasnění hlavního cíle, ale také cílů dílčích. Přiblížíme charakteristiku Moravskoslezského kraje a zařízení, v nichž bylo výzkumné šetření prováděno.

5.1 Demografie Moravskoslezského kraje

Moravskoslezský kraj je jedním ze 14 vyšších územních samosprávných celků a je nejvýchodnějším územím České republiky. Má třetí nejvyšší počet obyvatel ze všech českých krajů. Největší hustota zalidnění je na Ostravsku a nejmenší na Bruntálsku. Počet obyvatel v kraji je 1 240 432. Správním centrem je město Ostrava, které má 312 254 obyvatel.¹⁸¹

Hejtmanem Moravskoslezského kraje je Ing. Jaroslav Palas. Kraj se skládá z šesti okresů: Bruntál, Frýdek – Místek, Karviná, Ostrava – město, Opava, Nový Jičín a mezi obce s rozšířenou působností patří Bílovec, Bohumín, Bruntál, Český Těšín, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek-Místek, Frýdlant nad Ostravicí, Havířov, Hlučín, Jablunkov, Karviná, Kopřivnice, Kravaře, Krnov, Nový Jičín, Odry, Opava, Orlová, Ostrava, Rýmařov, Třinec a Vítkov.

Mezi přírodní krásy kraje patří např. chráněné krajinné oblasti (CHKO). První je masiv Jeseníků. Ty mají v oblibě zejména vyznavači zimních sportů a jejich nejvyšší horou je Praděd (1491 m). Druhou CHKO jsou východně položené Beskydy známé především folklórem a lidovými tradicemi. Nejvyšší horou Beskyd je Lysá hora (1323 m). Právě v Beskydech v městečku Rožnov pod Radhoštěm se nachází největší a nejznámější skanzen České republiky. V Moravskoslezském kraji najdeme i celou řadu jedinečných kulturních a historických objektů. Nejznámější je hrad Hukvaldy a zámek Rýmařov. Třetí CHKO je Poodří, kde se nachází nádherné lužní lesy, mokřady a rybníky.

Kraj je znám především jako průmyslová a těžební oblast, přestože po roce 1989 došlo k notnému útlumu těžkého průmyslu, patří stále mezi oblasti s nejvíce poškozeným životním prostředím v České republice. I přes řadu problémů spojených se zaměstnaností je to oblast velice perspektivní. Co se týče oblasti vzdělávání, jednou z priorit je výrazná podpora odborného vzdělávání a zvýšení zájmu o vzdělávání v technických oborech. Kraj podporuje

¹⁸¹ *Moravskoslezský kraj* [online]. Ostrava: Moravskoslezský kraj - Krajský úřad, © 2010 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://o-kraji.kr-moravskoslezsky.cz/>

především vzdělávání v oborech, které připravují budoucí odborníky v hornictví, metalurgii a strojírenství. Dále ve standardní nabídce škol najdeme školy s obory vzdělání stejně jako jinde v České republice, ale i školy s jedinečnými obory, které bychom jen stěží mohli najít v nabídce jiných krajů - propagační výtvarnictví zaměřené na vědeckou kresbu a ilustraci, školy s waldorfským výukovým programem, chov koní nebo republikově ojedinělé studium uměleckořemeslné se zaměřením na stavbu varhan, studium požární ochrany nebo záchranářství. Pro přiblížení vysokých škol se zde nachází vysoká škola Báňská - Technická univerzita Ostrava, která je vysokou školou technicko-ekonomického zaměření a ve svém oboru je jednou z předních škol v České republice. Na sedmi fakultách studuje největší počet studentů v porovnání s ostatními vysokými školami v kraji. Díky přímé vazbě na vědecko-technologický park sídlící v blízkosti školy, je velkým zdrojem motivované a vzdělané pracovní síly do budoucna. Další vysokou školou v Ostravě je Ostravská univerzita, ta byla založena v roce 1991 a v současné době zahrnuje 5 fakult – filozofickou, pedagogickou, přírodovědeckou, zdravotně-sociální a fakultu umění. Součástí univerzity jsou dva vysokoškolské ústavy - Ústav pro regionální studia a Ústav pro výzkum a aplikace fuzzy modelování. Ostrava má také soukromou vysokou školu podnikání, ta se stala přirozeným centrem pro vzdělávání v oblasti managementu a podnikání, inovaci a integrace už od svého zahájení v devadesátých letech. Významné místo v aktivitách školy má také odborná a tvůrčí činnost. Škola pořádá konference, semináře a další odborné akce a spolupracuje na projektech v rámci regionu, České republiky i Evropské unie. V Opavě je to Slezská univerzita skládající se z Filozoficko-přírodovědecké fakulty, Obchodně-podnikatelské fakulty v Karviné, Matematického ústavu v Opavě a Vzdělávacího centra v Krnově. V Havířově soukromá vysoká škola sociálně-správní, jejímž zakladatelem je Institut celoživotního vzdělávání Havířov, o.p.s.¹⁸²

Co se týče ústavních zařízení, je v Moravskoslezském kraji 19 dětských domovů¹⁸³, 2 dětské domovy se školou, 2 výchovné ústavy, 2 diagnostické ústavy a 1 středisko výchovné péče.¹⁸⁴

Pro lepší přehled dětských domovů v kraji jsem vytvořila následující mapku. Modře vyznačené jsou města a modro-bíle obce s rozšířenou působností. Dětské domovy jsou značeny barvou červenou.

¹⁸² *Moravskoslezský kraj* [online]. Ostrava: Moravskoslezský kraj - Krajský úřad, © 2010 [cit. 2012-01-09]. Dostupné z: http://student.kr-moravskoslezsky.cz/vysoke_skoly.html

¹⁸³ Seznam dětských domovů nalezneme v příloze č. 8.

¹⁸⁴ Rozhovor s Ivanou Řezníčkovou, DiS., referentkou pro rejstřík škol a školských zařízení odboru školství, mládeže a sportu, ze dne 18. 1. 2012.

Mapa č. 2 Dětské domovy v Moravskoslezském kraji¹⁸⁵

Dětských domovů je zde zakresleno 21 místo 19, protože Ostrava i Frýdek-Místek mají pod jedním zařízením dvě pobočky.

¹⁸⁵ Vlastní.

5.2 Vymezení výzkumných cílů

Pro téma zabývající se problematikou spolupráce mezi dětskými domovy a biologickou rodinou jsem se rozhodla, neboť mě zajímalo, jakým způsobem funguje komunikace mezi těmito stranami, v čem je dětský domov nápomocný a schopen vyjít biologickým rodičům vstříc a naopak jaké úsilí musí vynaložit rodiče, aby mohli své dítě navštívit, popřípadě získat zpět.

Hlavním cílem empirické části diplomové práce je zjistit, jaká je spolupráce mezi vybranými dětskými domovy v Moravskoslezském kraji a biologickou rodinou.

Naplnění hlavního cíle, dosáhneme prostřednictvím následujících cílů dílčích:

- Zmapovat nejčastější příčiny umístění dětí do dětských domovů a přiblížit spolupráci vybraných dětských domovů v Moravskoslezském kraji s biologickými rodinami dětí, které mají ve své péči.
- Zjistit jak se s postupem času vyvíjí postoj rodičů na umístění jejich dítěte do ústavní péče.
- Prostřednictvím výzkumného šetření objasnit odborná stanoviska sociálních pracovníků dětských domovů na spolupráci s biologickou rodinou na základě jejich osobních zkušeností.

Výzkumné předpoklady

VP 1: Předpokládáme, že nejčastější příčinou umístění dítěte do dětského domova jsou bytové problémy a finanční potíže rodičů.

VP 2: Předpokládáme, že postupem času se postoj rodičů na umístění svého dítěte změnil.

VP 3: Předpokládáme, že postoj dětí k rodičům je většinou spíše negativní a odsuzující.

VP 4: Předpokládáme, že většina dětí je se svými rodiči v kontaktu.

VP 5: Předpokládáme, že jsou u dětí téměř vždy zaznamenány změny nálad po návratu z pobytu u rodičů.

VP 6: Předpokládáme, že spolupráce biologické rodiny s dětským domovem je často problematická a náročná pro pracovníky dětského domova.

5.3 Metodologie, organizace výzkumu

Metodologie

Pro empirickou část výzkumného šetření jsem zvolila metodu kvalitativního i kvantitativního výzkumu.

Jako metodu **kvalitativní** jsem použila techniku rozhovoru s řediteli dětských domovů a dále kazuistiky vybraných dětí žijících v dětském domově.

Zvolenou metodou **kvantitativního** výzkumu je dotazník. Dotazník je metodický nástroj na hromadné a poměrně rychlé zjišťování informací o osobních znalostech, postojích k aktuální anebo potencionální skutečnosti a hodnotových preferencích metodou písemného dotazování.¹⁸⁶

Na úvod dotazníku¹⁸⁷, který byl určen sociálním pracovníkům dětských domovů, jsem vysvětlila jeho účel a pokyny pro vyplnění. Ze sedmi oslovených dětských domovů poskytlo spolupráci pět. Ty jsem poté osobně navštívila.

Jako první část výzkumného šetření jsem zvolila dotazník, který se skládá celkem z 22 otázek, prvních šest je zaměřených na osobu sociálního pracovníka, následující dvě na zařízení a zbylých 14 na příčiny umístění dětí do dětského domova, jejich vnímání této situace, na vztah a také spolupráci s biologickými rodiči. Uzavřených otázek je 16, z nichž jsou 2 otázky polootevřené, 4 otevřené a 5 otázek je škálových.

Druhou částí výzkumného šetření je rozhovor s řediteli zařízení. Ten proběhl formou strukturovaného interview, což je metoda shromažďování dat, spočívající v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta. Tazatel postupuje podle přesně připraveného textu, jsou přesně určeny formulace otázek i jejich pořadí. Tazatel k otázkám nepřidává vlastní komentář, pouze čte otázky a zaznamenává odpovědi respondenta.¹⁸⁸

Rozhovor obsahoval 10 otázek, zaměřených na osobu respondenta, na jeho pozici, vzdělání, atd., dále na jeho postoje a názory na umístění dětí, na spolupráci s rodiči, na to, co by změnil v systému náhradní rodinné péče a v systému ústavní výchovy u nás.

Třetí částí jsou kazuistiky vybraných dětí. Kazuistika je případová studie, která se chápe jako popis jednotlivých případů, (např. vznik, průběh a vyléčení duševní choroby či odstranění povahové vlastnosti apod.). Může se týkat jedince, skupiny lidí či instituce. Obsahuje zpravidla rodinnou anamnézu, osobní anamnézu, diagnózu a prognózu, příslušná léčebná nebo nápravná opatření, jejich průběh a výsledky. Slouží obvykle i k vyvození jistých

¹⁸⁶ MAŇÁK, J., ŠVEC, Š. a V. ŠVEC, ed. *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Paido, 2005, s. 20.

¹⁸⁷ Dotazník viz příloha č. 7.

¹⁸⁸ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 182.

teoretických závěrů. Kazuistika se považuje za metodu s funkcí nalézající, ilustrační i dokumentační, či ověřovací. Slouží jako pomoc a porovnání pro podobné případy.¹⁸⁹

Organizace výzkumného šetření

V červenci 2011 bylo e-mailem osloveno sedm dětských domovů Moravskoslezského kraje, s žádostí o spolupráci. Zpětnou vazbu jsem nedostala, proto jsem domovy opět kontaktovala telefonicky. Pět z domovů, které nabídly spolupráci, jsem poté po předchozí domluvě osobně navštívila a nechala tam dotazníky určené sociálním pracovnícům. Cesta k zajištění rozhovoru s řediteli byla obtížnější z důvodu, že studentů žádající o spolupráci je hodně a oni mají také svou práci. Nakonec se podařilo vést rozhovor s třemi řediteli ze sedmi oslovených dětských domovů. Celá tato akce do navrácení dotazníků a provedení rozhovoru trvala do ledna 2012.

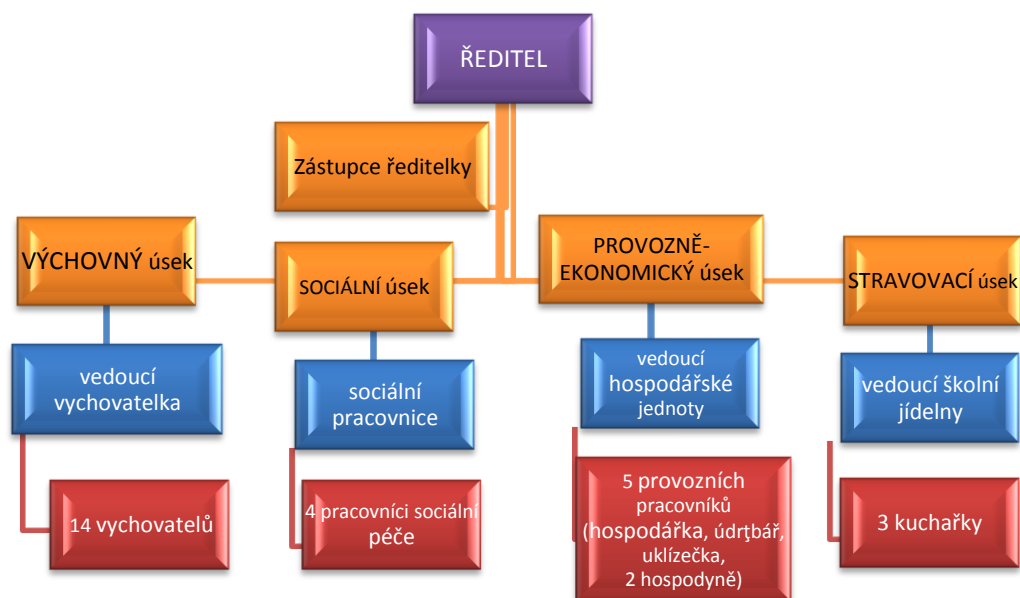
S kazuistikami dětí z dětského domova byl také trošku problém. V domově se totiž vedou jen PRODY a ty začínají až příchodem dítěte do dětského domova. Má žádost o vedení rozhovoru přímo s dětmi byla pracovníky dětského domova zamítnuta. V listopadu jsem tedy kontaktovala pracovnice OSPOD ve Vítkově, kde jsem byla dříve na třítydenní praxi a požádala je o poskytnutí informací. Po propojení informací z OSPOD a dětských domovů vznikly čtyři kazuistiky dětí, které byly odebrány rodinám z odlišných důvodů.

¹⁸⁹ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. In: MAŇÁK, J., Š. ŠVEC, V. a V. ŠVEC, ed. *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Paido, 2005, s. 51.

5.4 Vybraná zařízení

Forma dotazníkového šetření probíhala v pěti zařízeních se sociálními pracovníky, kteří žádost o spolupráci přijali. Jsou to pracovníci dětského domova v Radkově, v Melči, v Budišově nad Budišovkou, v Havířově a ve Frýdku - Místku. Mezi tři zařízení, kde probíhala metoda rozhovoru s řediteli, patří dětské domovy Radkov, Budišov nad Budišovkou a Havířov.

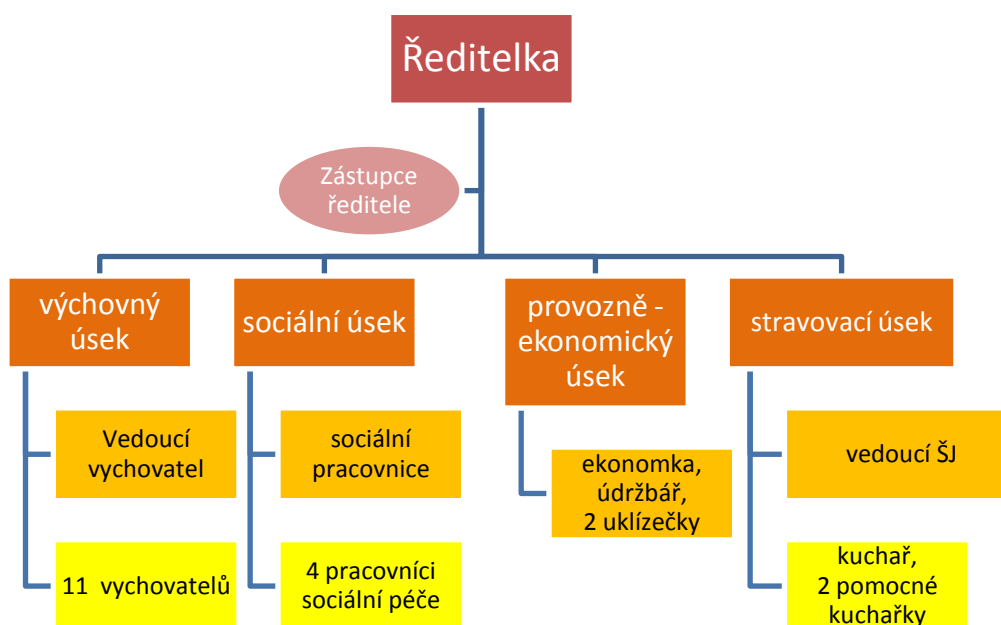
Dětský domov a Školní jídelna Melč - Kapacita domova je 40 dětí ve věku 3 – 18 let, ale přesto v dětském domově zůstávají děti až do doby ukončení přípravy na své budoucí povolání do 26 let. V zařízení funguje pět samostatných rodinných skupin. Každá rodinná skupina má k dispozici svůj samostatný byt, kde mají děti své pokojíčky včetně obývacího pokoje, sociálního zařízení a kuchyně. Děti se učí více se o sebe starat – vaří si, uklízí, perou apod., tak, aby byly lépe vybaveny do samostatného života. Vybavení domova je na velmi dobré úrovni. Kromě samostatných bytů využívají děti i ostatní prostory v budově - jídelna, společenská místnost - hala, keramická dílna, dílna pro chlapce. V jedné rodinné skupině pracují 3 vychovatelé, kteří se střídají v nepřetržitém provozu s nerovnoměrně rozvrženou pracovní dobou. Na pedagogické pracovníky vzrostly kvalifikační požadavky a mnozí z nich jsou vysokoškolsky vzdělaní. V rámci celoživotního vzdělávání si doplňují nové poznatky a zkušenosti absolvováním seminářů a kurzů, které tematicky souvisejí s prací vychovatele. Organizační struktura zařízení viz níže.

Obrázek č. 3 Organizační struktura Melč¹⁹⁰

¹⁹⁰ Vlastní.

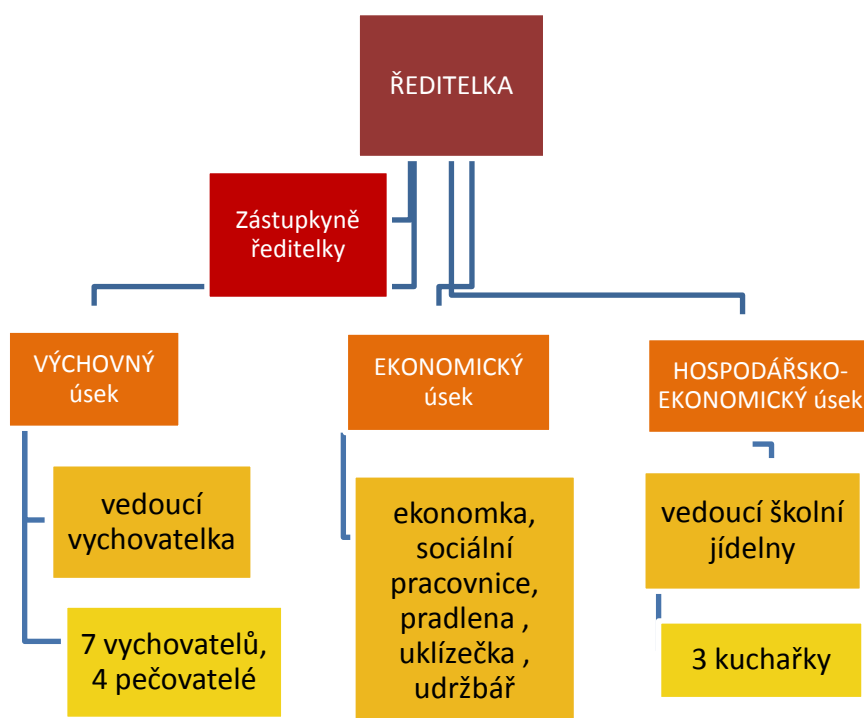
Dětský domov a Školní jídelna Budišov nad Budišovkou - celková kapacita dětského domova je 32 dětí ve věkové kategorii od 3 do 18 let věku, popř. až do 26-ti let věku, pokud děti studují. V domově jsou momentálně 4 rodinné skupiny a součástí každé je 4 - 5 pokojů, které jsou určeny pro dvě až tři děti, obývací pokoj, kuchyňka s jídelnou, vychovatelna, sociální zařízení pro chlapce a dívky, místnost na praní prádla. Děti se učí samostatnosti, jak v pracovních činnostech, tak i v osobním životě. Jednoduše a prostě - učí se nakupovat, vařit, žehlit, prát, uklízet apod. Výchova dětí se opravdu zkvalitnila, zvláště v péči jejich individuálních potřeb. Pozitivní vliv na výchovu má i to, že v současné době v zařízení pracuje šest mužů.

Obrázek č. 4 Organizační struktura Budišov nad Budišovkou¹⁹¹

¹⁹¹ Vlastní.

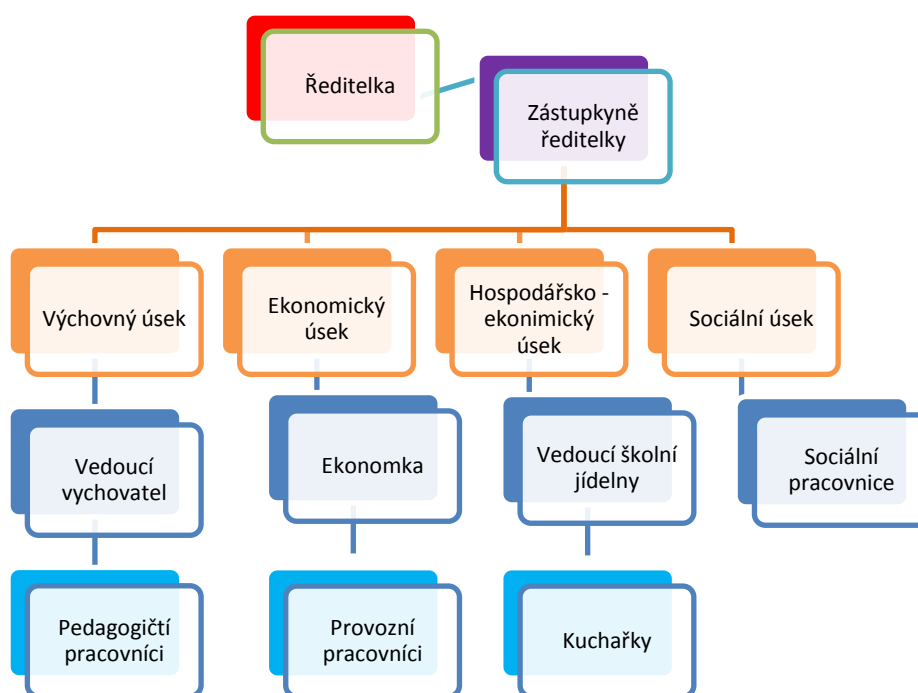
Dětský domov a Školní jídelna Havířov - Celková kapacita zařízení v současnosti se postupně snížila z 30 na 24 dětí, které jsou rozděleni do 3 rodinných skupin. Život dětí v rodinných skupinách se více podobá životu ve skutečných rodinách. Každá skupinka má svůj zařízený obývací pokoj, kde tráví volný čas. Také vaření méně náročných jídel, úklidy a práce s prádlem probíhají již přímo na skupinkách.

Obrázek č. 5 Organizační struktura Havířov¹⁹²

¹⁹² Vlastní.

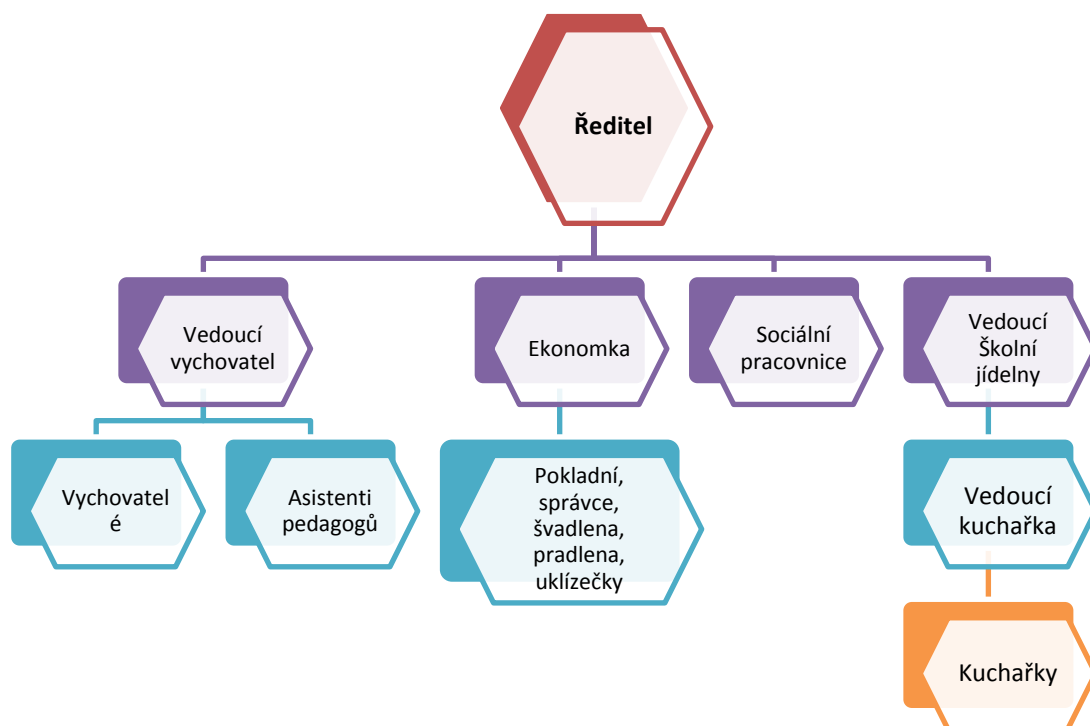
Dětský domov a Školní jídelna Frýdek-Místek - kapacita dětského domova je 56 dětí, tudíž podle zákona 7 rodinných skupin. V červenci 2004 se zařízení přestěhovalo do nově zrekonstruovaného objektu. Postupně probíhají úpravy pokojů dětí, doplňuje se vybavení rodinných skupin pomůckami pro rozvoj a vzdělávání. Každá skupinka má také zařízený svůj obývací pokoj. Děti se učí být samostatní v osobním i pracovním životě. Učí se vařit, prát, žehlit, uklízet, nakupovat, hospodařit s financem, apod.

Obrázek č. 6 Organizační struktura Frýdek - Místek¹⁹³

¹⁹³ Vlastní.

Dětský domov a Školní jídelna Radkov - je umístěn v bývalém barokním zámku a má k dispozici rozlehlý a poměrně zachovalý zámecký park. Kapacita domova je 40 dětí. Nyní je v chodu 5 rodinných skupin. Každá skupina má vlastní klubovnu (obývací pokoj), postupně jsou zřizovány a plně vybavovány kuchyňky i ložnice. V zájmové činnosti dětí (mimoškolní činnost) je vše podřízeno rozvíjení správných návykových znalostí dětí, k formování osobnosti a odbourání špatných sociálních, pracovních a hygienických návyků. Cílem je zajistit plnou integraci, zvládnutí každodenních povinností a příprava na rodinný život. Veškerá mimoškolní činnost je zaměřena na sport, výtvarnou činnost, estetické cítění, pracovní a rukodělné dovednosti. Prostor zámku a jeho parku má nepřeberné možnosti pro rozvíjení všech těchto aktivit.

Obrázek č. 7 Organizační struktura Radkov¹⁹⁴

¹⁹⁴ Vlastní.

5.5 Vlastní výzkumné šetření

Výzkumné šetření se dělí na tři části. Část A obsahuje dotazníkové šetření, část B rozhovor s řediteli zařízení a část C kazuistiky vybraných dětí.

A) DOTAZNÍK

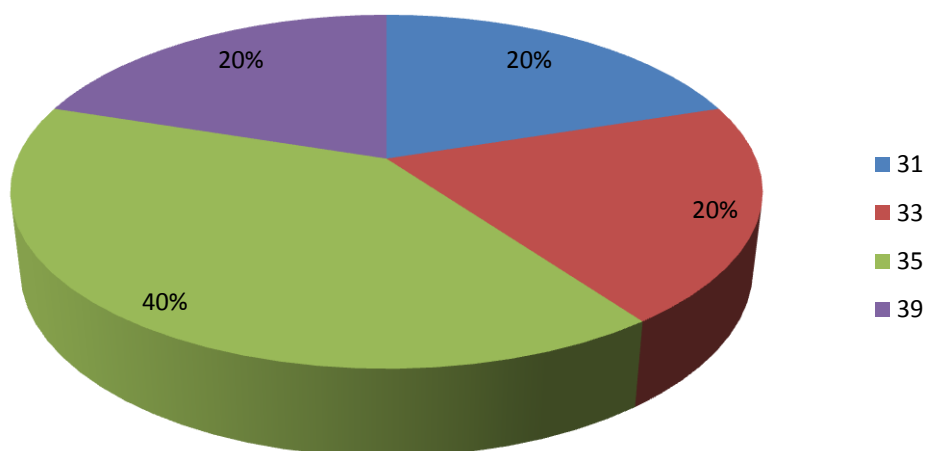
První otázka byla zaměřena na pohlaví, 100 % respondentů odpovědělo, že jsou ženy.

Otázka druhá zjišťovala věk respondentů. Výsledkem byly čtyři různé odpovědi, které jsou znázorněny v tabulce č. 1 a grafu č. 1.

Věk	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
31	1	20
33	1	20
35	2	40
39	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 1 Věk

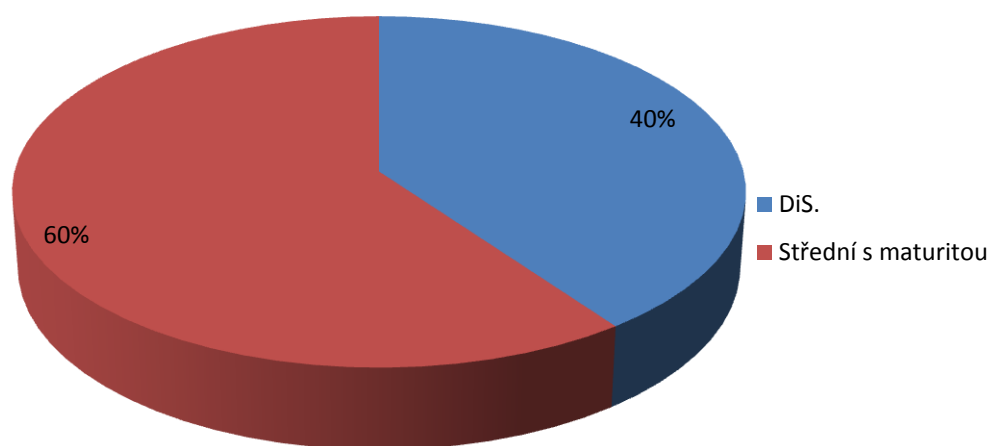
Nejstarší respondent má 39 let, poté jsou dva ve věku 35 let, jeden ve věku 33 let a nejmladší 31 let.

Graf č. 1 Věk

Otázka další se zaměřovala na nejvyšší dosažené vzdělání respondentů. Na výběr bylo z možností: Bc., Mgr., nebo uvést jaké jiné.

Bylo zjištěno, že 40% respondentů má titul DiS. a 60% respondentů střední vzdělání s maturitní zkouškou. Znárodnění je v grafu č. 2.

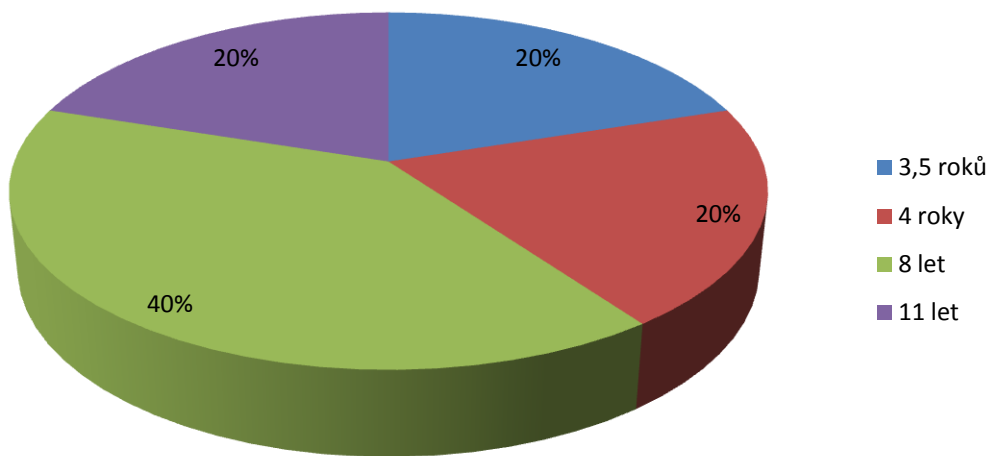

Graf č. 2 Nejvyšší dosažené vzdělání

Zajímalo nás dále, jak dlouho respondenti pracují v dětském domově a jak dlouho na pozici právě sociálního pracovníka. Odpovědi jsou zapsány v následujících tabulkách (č. 2 a 3) a grafech (č. 3 a 4).

Počet roků	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
3,5	1	20
4	1	20
8	2	40
11	1	20
Celkem	5	100

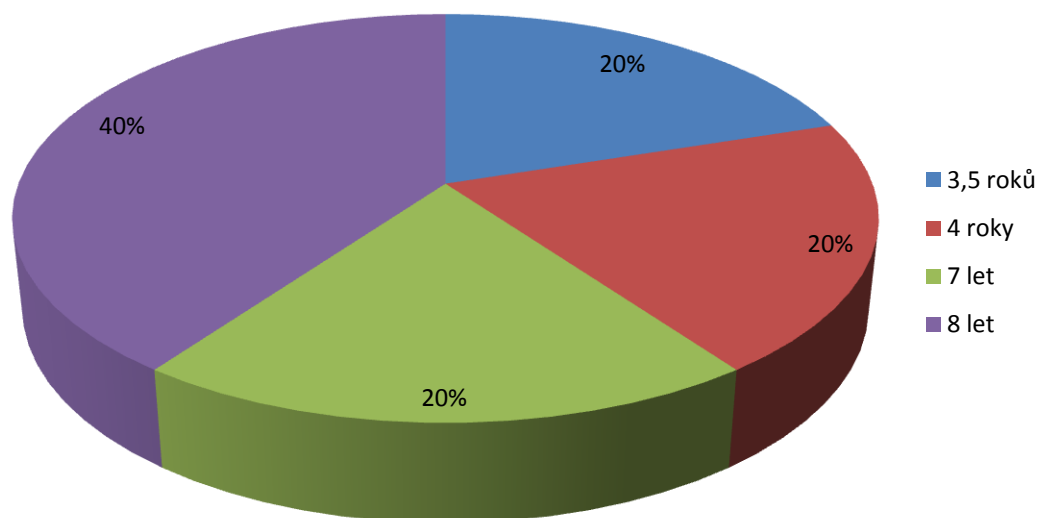
Tabulka č. 2 Délka zaměstnání v DD

Graf č. 3 Délka zaměstnání v DD

Počet roků	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
3,5	1	20
4	1	20
7	1	20
8	2	40
Celkem	5	100

Tabulka č. 3 Délka zaměstnání na pozici sociálního pracovníka

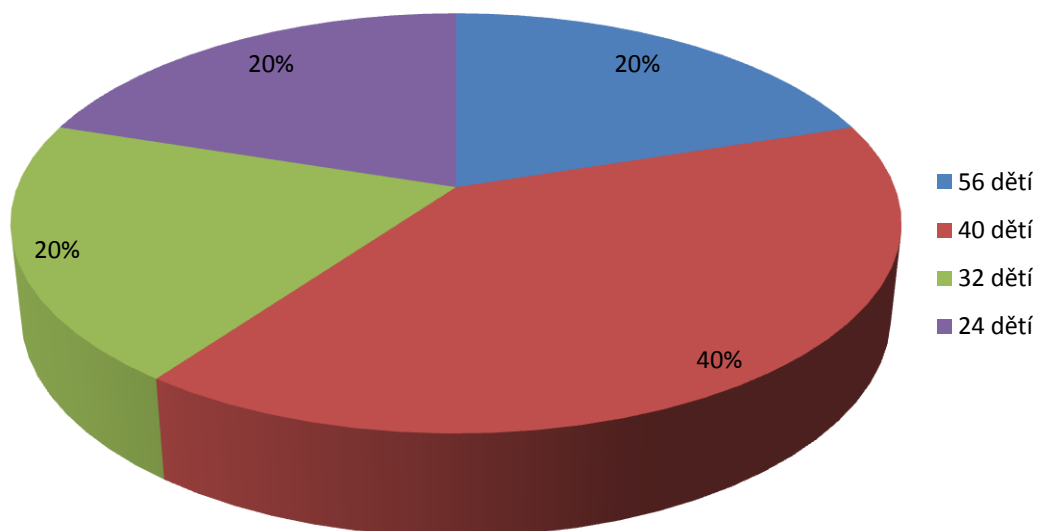
Graf č. 4 Délka zaměstnání na pozici sociálního pracovníka

Odpověď na délku zaměstnání v dětském domově a na pozici sociálního pracovníka byla ve čtyřech případech shodná (3,5 roku, 4 roky a dvakrát 8 let), z čehož vyplývá, že čtyři sociální pracovníci nastoupili na tuto pozici přímo.

Otázky č. 6 a 7 se zabývají charakteristikou zařízení. Jejich úkolem bylo zjistit kapacitu zařízení, počet rodinných skupin a zastoupení chlapců a dívek. Zobrazení je v následující tabulce a grafu.

Kapacita	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
56 dětí (7 rodinných skupin)	1	20
40 dětí (5 rodinných skupin)	2	40
32 dětí (4 rodinné skupiny)	1	20
24 dětí (3 rodinné skupiny)	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 4 Kapacita zařízení

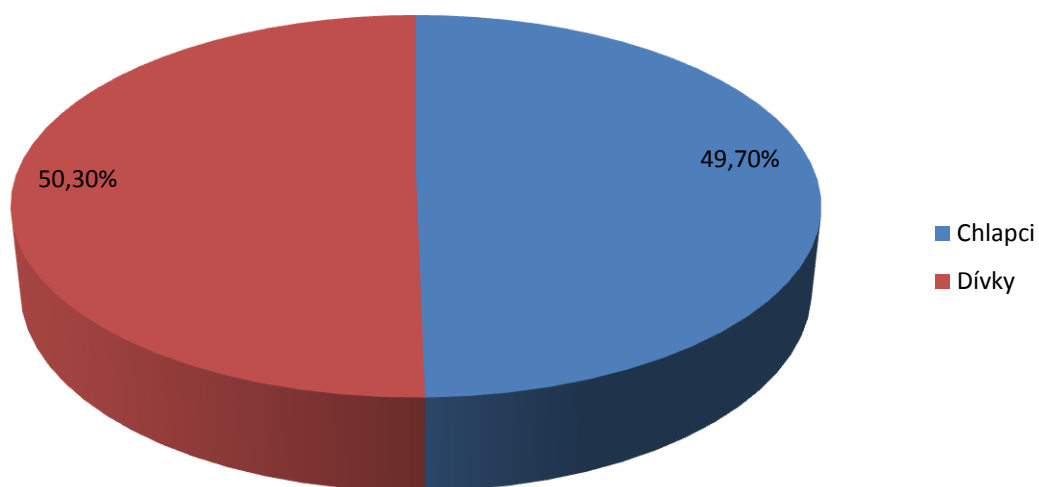
Graf č. 5 Kapacita zařízení

Kapacitně nejmenší je dětský domov s kapacitou 24 dětí a největší s kapacitou 56 dětí. Dvakrát se také vyskytují domovy, které mají 40 dětí a jednou domov s 32 dětmi.

Odpověď na otázku: „Kolik je ve vybraných zařízení chlapců a kolik dívek?“, vyčteme v tabulce č. 5 a grafu č. 6.

	Zařiz. A	Zařiz. B	Zařiz. C	Zařiz. D	Zařiz. E	Celkem	Relativní četnost (v %)
Chlapci	12	26	16	15	20	89	49,7
Dívky	23	30	7	13	17	90	50,30
Celkem						179	100

Tabulka č. 5 Celkový počet chlapců a dívek v zařízeních

Graf č. 6 Zastoupení chlapců a dívek v zařízeních

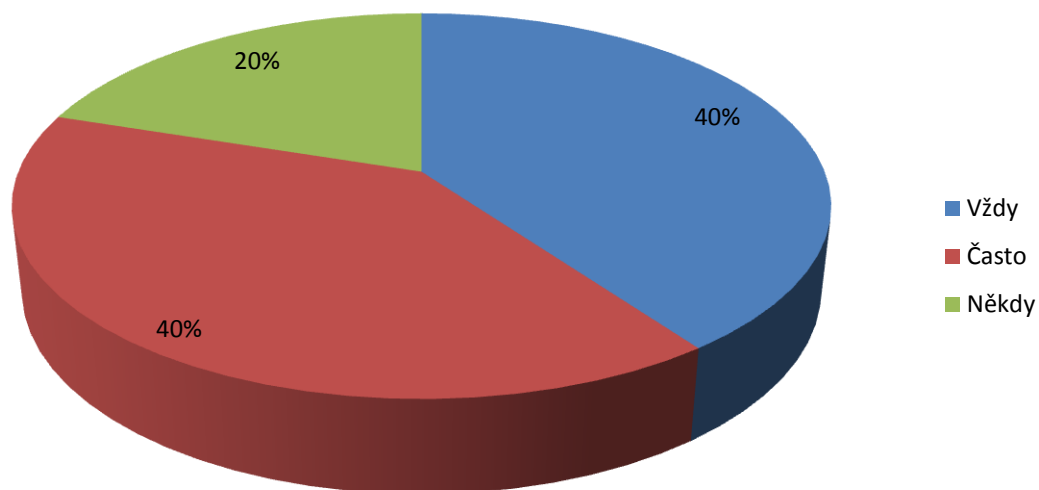
Rozdíl v zastoupení pohlaví dětí ve všech pěti zařízeních je téměř mizivý. Na celkový počet je oproti dívkám pouze o jednoho chlapce méně (49,7% chlapců a 50,30% dívek).

VP 1: Předpokládáme, že nejčastější příčinou umístění dítěte do dětského domova jsou bytové problémy a finanční potíže rodičů.

Následující otázka byla zaměřena na důvod umístění dítěte do dětského domova. Na nabídnuté příčiny (nepříznivá sociální situace, bytové problémy rodiny, finanční potíže rodiny, závislost rodičů na alkoholu či drogách a zanedbávání dítěte) měli respondenti na výběr z odpovědí: vždy, často, někdy, výjimečně, nikdy. Více viz tabulky č. 6, 7, 8, 9, 10, a grafy č. 7, 8, 9, 10, 11.

Nepříznivá sociální situace rodičů	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Vždy	2	40
Často	2	40
Někdy	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 6 Příčina umístění do dětského domova - nepříznivá sociální situace rodičů

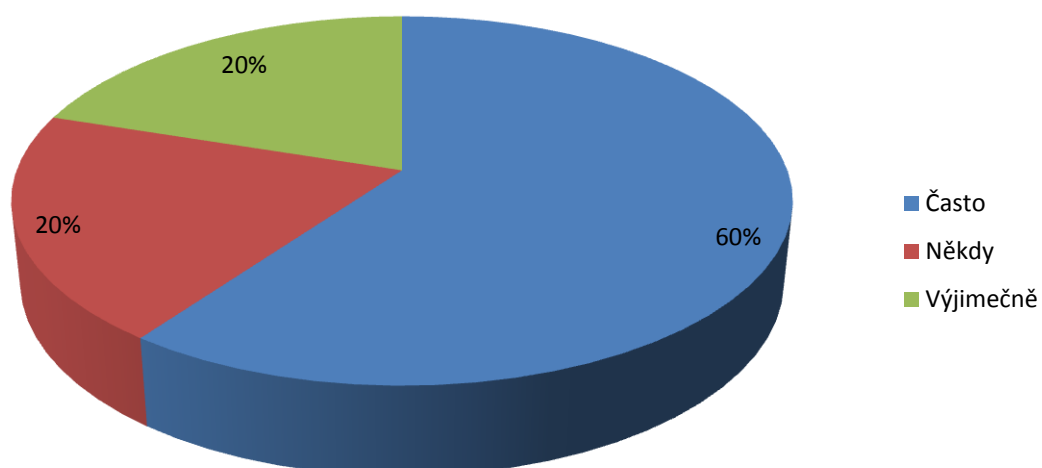

Graf č. 7 Příčina umístění do dětského domova - nepříznivá sociální situace rodičů

Příčina nepříznivé sociální situace rodičů byla označena v 40% vždy, v 40% často a v 20 % někdy.

Bytové problémy rodiny	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Často	3	60
Někdy	1	20
Výjimečně	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 7 Příčina umístění do dětského domova – bytové problémy rodiny

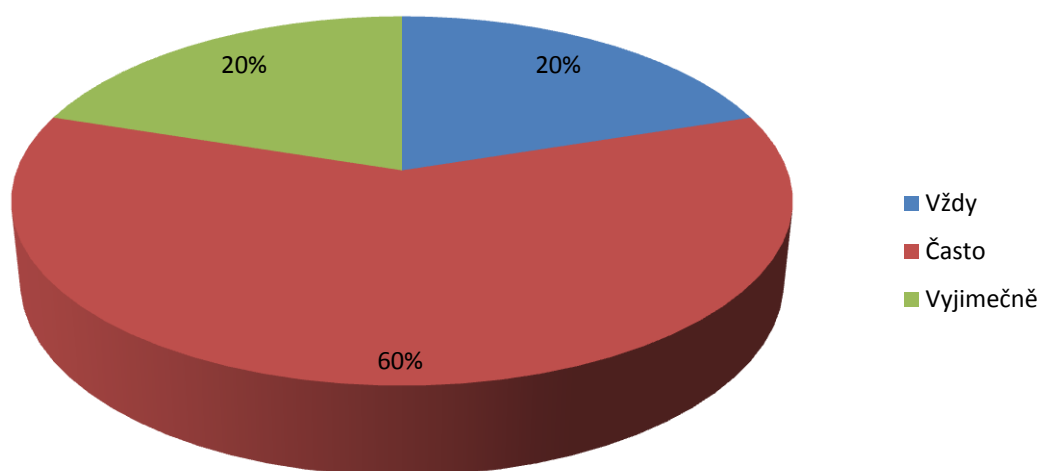

Graf č. 8 Příčina umístění do dětského domova – bytové problémy rodiny

Příčina bytových problémů rodiny, kvůli kterým byly děti umístěny do dětského domova, byla častá v 60%, občasná (někdy) v 20% a výjimečná v 20%.

Finanční potíže rodiny, dluhy	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Vždy	1	20
Často	3	60
Výjimečně	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 8 Příčina umístění do dětského domova – finanční potíže rodiny, dluhy

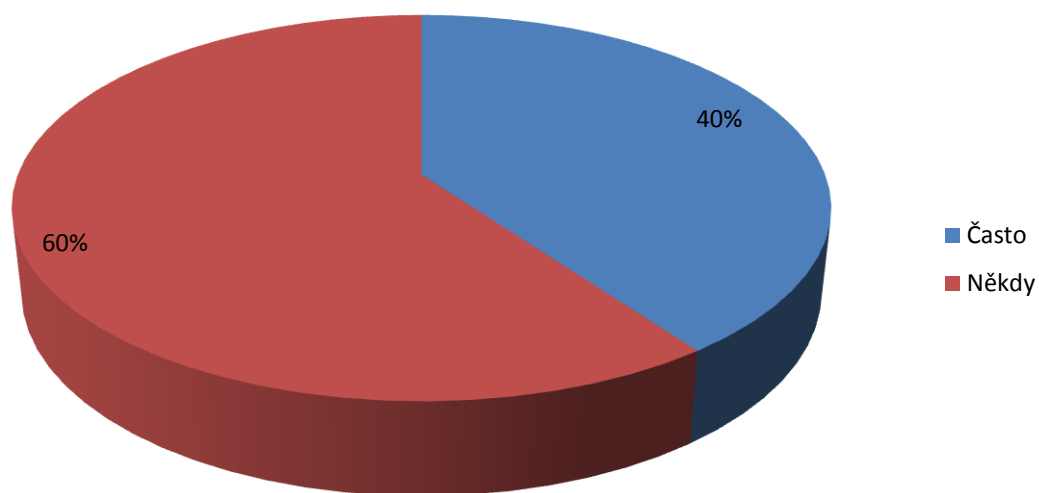

Graf č. 9 Příčina umístění do dětského domova – finanční potíže rodiny, dluhy

Kvůli finančním potížím a dluhům rodiny byly děti do dětského domova v 20% umístěné vždy, v 60% často a v 20% výjimečně.

Závislost rodičů na alkoholu, drogách	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Často	2	40
Někdy	3	60
Celkem	5	100

Tabulka č. 9 Příčina umístění do dětského domova – závislost rodičů na alkoholu, drogách

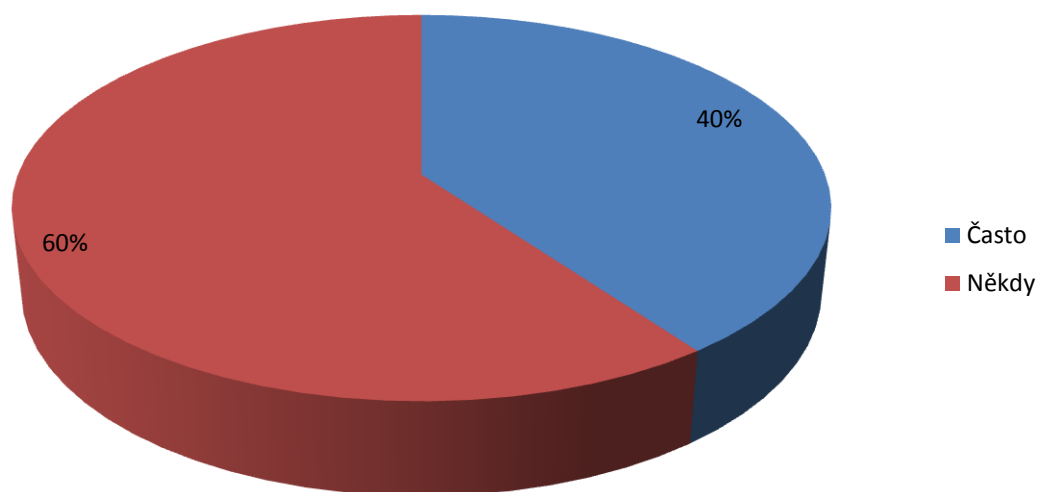

Graf č. 10 Příčina umístění do dětského domova – závislost rodičů na alkoholu, drogách

Kvůli závislosti rodičů na alkoholu, či drogách bylo dítě do zařízení umístěno ve 40% často a v 60% někdy.

Zneužívání, zanedbávání dítěte	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Často	2	40
Někdy	3	60
Celkem	5	100

Tabulka č. 10 Příčina umístění do dětského domova – zneužívání, zanedbávání dítěte

Graf č. 11 Příčina umístění do dětského domova – zneužívání, zanedbávání dítěte

Zanedbávání a zneužívání dítěte bylo příčinou pro umístění dítěte do dětského domova v 40% často a v 60% vždy.

VP 1: Předpoklad byl potvrzen, neboť u finančních i bytových problémů byla příčina v 60% častá. Bytové problémy byly navíc v 20% občasné a v 20% výjimečné. Odpověď „nikdy“ nebyla zaznamenána vůbec. Co se týče finančních potíží, bylo tomu tak v 20% vždy a v 20% výjimečně. Odpověď „nikdy“ také nebyla zaznamenána. Když srovnám ještě tyto dvě příčiny mezi sebou, častější jsou finanční potíže, které však s bytovými úzce souvisí.

Otázka č. 9 zjišťovala, zda jsou v zařízeních děti zdravotně znevýhodněné. Sociální pracovnice **zařízení A** odpověděla, že mají děti v péči psychiatrického lékaře, v **zařízení B** jsou děti s ADHD, epilepsií, autismem a mentálním postižením, **zařízení C** má děti s ADHD, skoliózou páteře, plochýma nohama, zhoršeným zrakem, nadváhou, vysokým tlakem, nebo dětskou depresí, **zařízení D** také děti s ADHD, posttraumatickou stresovou poruchou a epilepsií a v posledním **zařízení E** jsou děti s epilepsií, astmatem, nemocný srdcem, zrakově postižené děti a opět ADHD.

Nejvíce vyskytované zdravotní znevýhodnění je ADHD, které se vyskytuje ve čtyřech zařízeních z pěti. Dále jsou časté psychické problémy, nebo epilepsie. Autismus a mentální postižení se vyskytují jednou. Ostatní jako je zrakově postižení, nadváha, vysoký tlak, nemocné srdce, atd., se vyskytují ojedinelé. Po dodatečné ústní otázce určené sociálním pracovníkům, bylo zjištěno, že počet takto znevýhodněných dětí nepřesahuje v průměru na jeden dětský domov číslo šest.

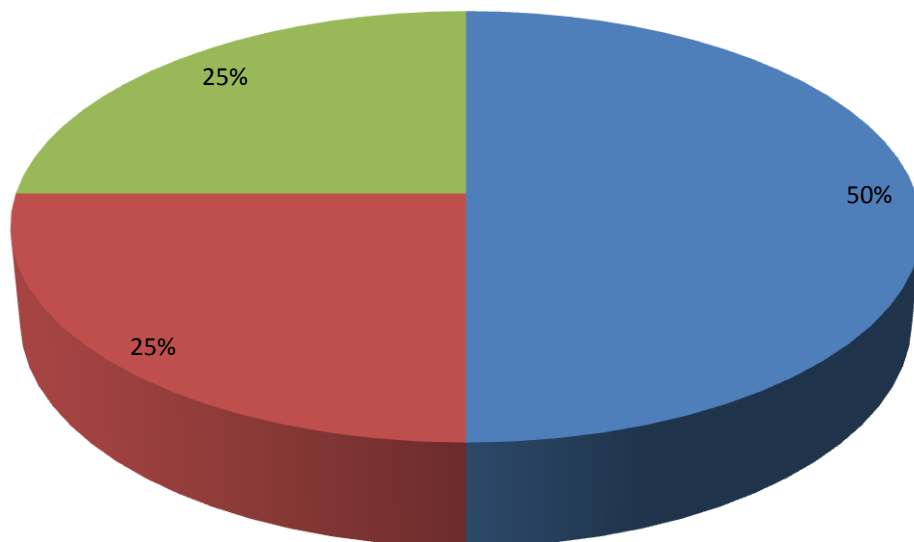
Na otázku č. 10, jestli jsou v zařízení děti různých národnostních menšin a popř. jakých, odpověděli 4 z 5 respondentů. Tabulka č. 11 a graf č. 12.

Menšiny	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Ano, Romové	2	50
Ano, Romové i Asiaté	1	25
Nemáme děti národnostních menšin	1	25
Celkem	4	100

Tabulka č. 11 Národnostní menšiny

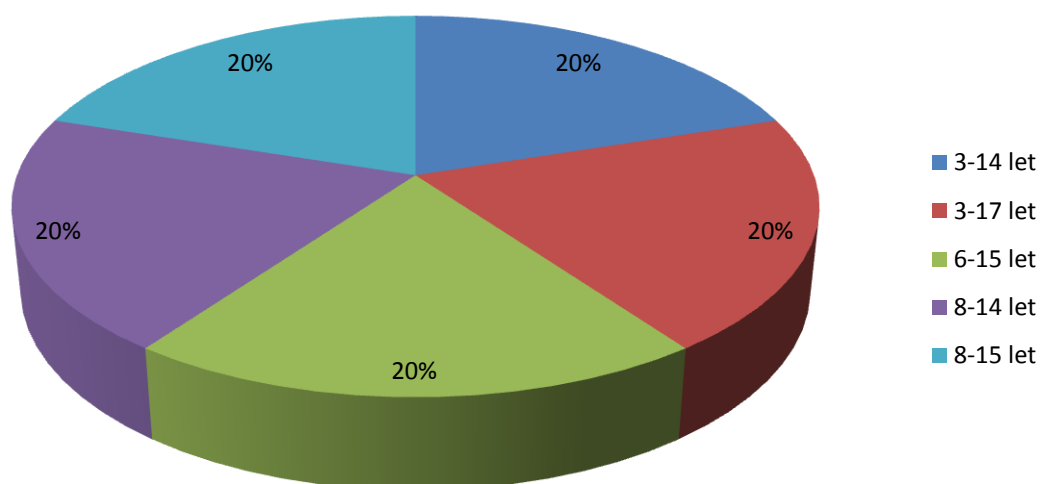
Z odpovědí respondentů vyplývá, že ve dvou zařízeních jsou pouze Romové, ve třetím zařízení Romové a Asiaté a ve čtvrtém nejsou národnostní menšiny. Respondent pátého zařízení neodpověděl. Uvedl pouze, že jim nepřísluší rozdělovat děti podle národnostních menšin.

■ Romové ■ Romové a Asiaté ■ Nemáme děti národnostních menšin

Graf č. 12 Děti národnostních menšin v DD

Zajímalo mě, v jakém věkovém rozmezí dětí přicházejících do dětského domova. Otázka byla otevřená, její odpovědi jsou zaznamenány v grafu č. 13.

Graf č. 13 Věkové rozmezí dětí přicházejících do dětského domova

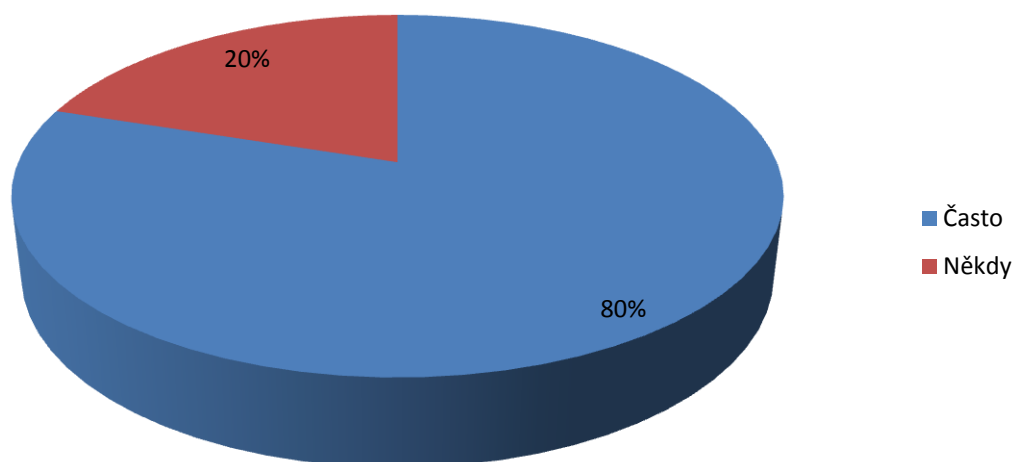
Domnívali jsme se, že bude častější jedno věkové rozmezí příchodu dítěte do dětského domova, třeba z důvodu, že je péče o tyto děti náročnější než v jiných obdobích. Jak se dá z výsledku odpovědi vyčíst, není to úplně tak pravda. Věkové rozmezí je odlišné, děti přicházejí do domova ve věku od 3 až do 17 let. Nejvíce dětí však přichází ve věku 8 až 14 let.

VP 2: Předpokládáme, že postupem času se postoj rodičů na umístění svého dítěte změnil.

Otázka č. 12 měla za úkol zjistit, jaké jsou reakce rodičů na umístění jejich dítěte do dětského domova. Na uvedené možnosti (rodiče se nezajímali, rodiče se snažili o zpětný návrat dítěte, popřípadě jiná reakce, jaká?) bylo možno vybrat z: ano, často, ano, někdy, ne, nikdy. V tabulce č. 12 a 13, grafu č. 14 a 15, jsou zaznamenány odpovědi.

Rodiče se nezajímali	Četnost odpovědí	Relativní četnost (%)
Často	4	80
Někdy	1	20
Celkem	5	100

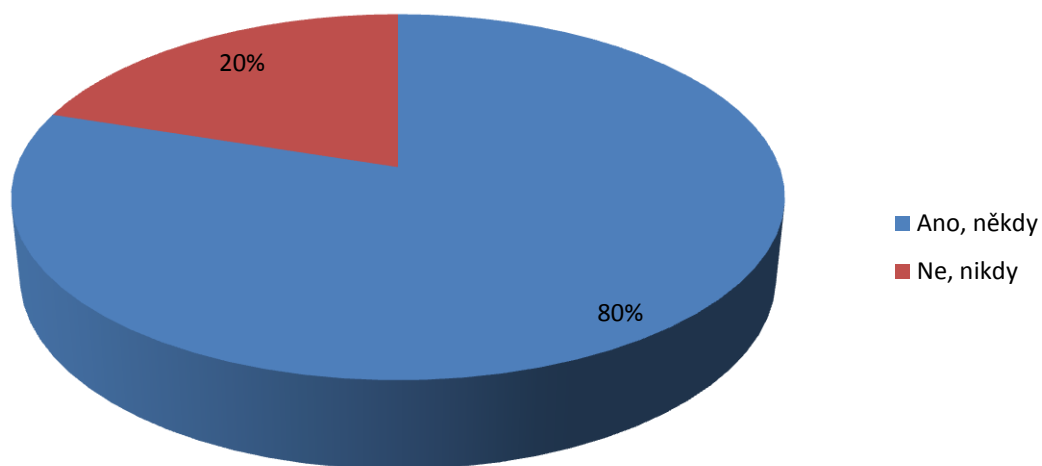
Tabulka č. 12 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – rodiče se nezajímali

Graf č. 14 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – rodiče se nezajímali

Rodiče se snažili o zpětný návrat dítěte	Četnost odpovědí	Relativní četnost (%)
někdy	4	80
nikdy	1	20
Celkem	5	100

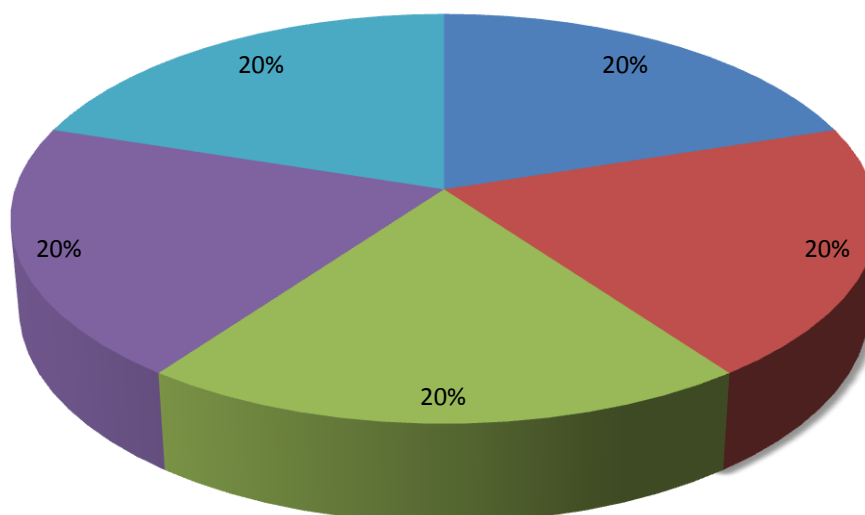
Tabulka č. 13 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – Rodiče se snažili o zpětný návrat dítěte

Graf č. 15 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – rodiče se snažili o zpětný návrat dítěte

Jedna sociální pracovnice dodala, že je každý případ zcela individuální a reakce se pohybují od absolutního nezájmu až po každodenní několikahodinové návštěvy a že také příležitostně dochází na verbální napadání zaměstnanců dětského domova.

Otázka následující zjišťovala, jestli se změnil postoj rodičů během pobytu dítěte v dětském domově. Přestože v každé odpovědi zaznělo částečně, nebo úplně „ano“, odlišovaly se. Jak? To nalezneme v grafu č. 16.

- Ano. Z počátku se s umístěním v dítěte v DD nechtěli smířit a posléze si zvykli tak, že děti přestali navštěvovat úplně. Také např. u rozvedených rodičů, matka péči a výchovu o děti nezvádala, otec je začal v DD navštěvovat a nakonec mu byli děti svěřeny
- Ano. Prvotní zájem, snaha bojovat o dítě, postupné ochlazení, méně časté kontakty, smíření se. Mnozí zjišťují, že je to pohodlné mít zaopatřené děti bez starosti o jejich péči s možností návštěv.
- Ano, někdy. Vzhledem k množství případů za ty roky je to nespecifikovatelné, vzhledem k individualitě těchto případů.
- Ano i ne, každý rodič a každá rodina reaguje jinak, většinou se spokojí s ústavní výchovou svých dětí. Za posledních pět let se žádné nevrátilo zpět do své biologické rodiny.
- Ne

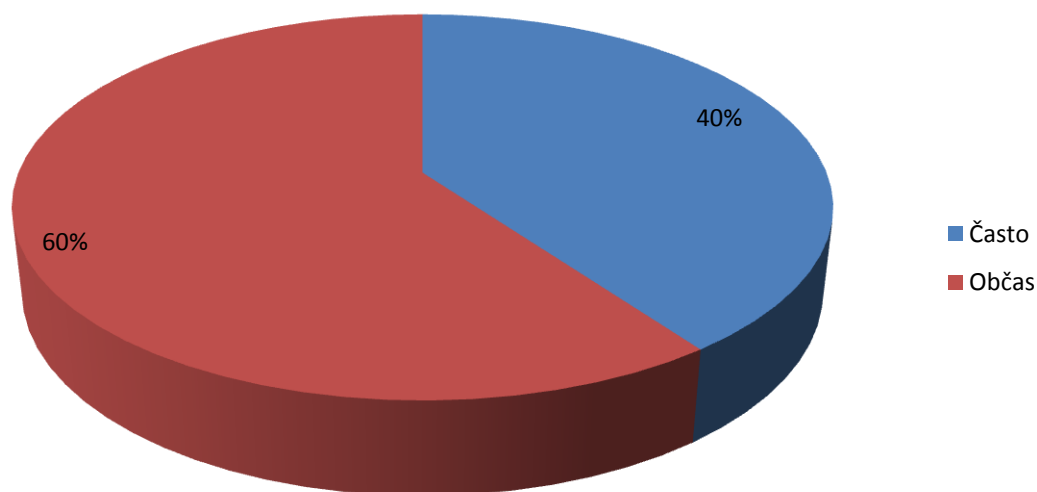
Graf č. 16 Změna postoje rodičů po dobu pobytu dítěte

VP 2: Předpoklad se potvrdil, neboť rodiče se v 80% ze začátku snažili o zpětný návrat dítěte a nechtěli se s umístěním dítěte smířit. Postupně si však zvykli tak, že děti přestali navštěvovat, zjistili, že je to pohodlné mít zaopatřené dítě bez starostí a ještě jej mohou navštívit, kdy chtějí. Pouze 20% rodičů svůj postoj nezměnilo.

Otázku č. 14, jak děti vnímají svůj pobyt v dětském domově, vysvětluje tabulky č. 14, 15 a grafy č. 17, 18. Na nabízené možnosti že jsou zde rádi a nechtějí být u svých rodičů, nebo že se těší na své rodiče, neboť věří, že se vrátí zpět domů, vybírali z odpovědí: vždy, často, občas, nebo nikdy.

Jsou zde rádi a nechtějí být u svých rodičů	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Často	2	40
Občas	3	60
Celkem	5	100

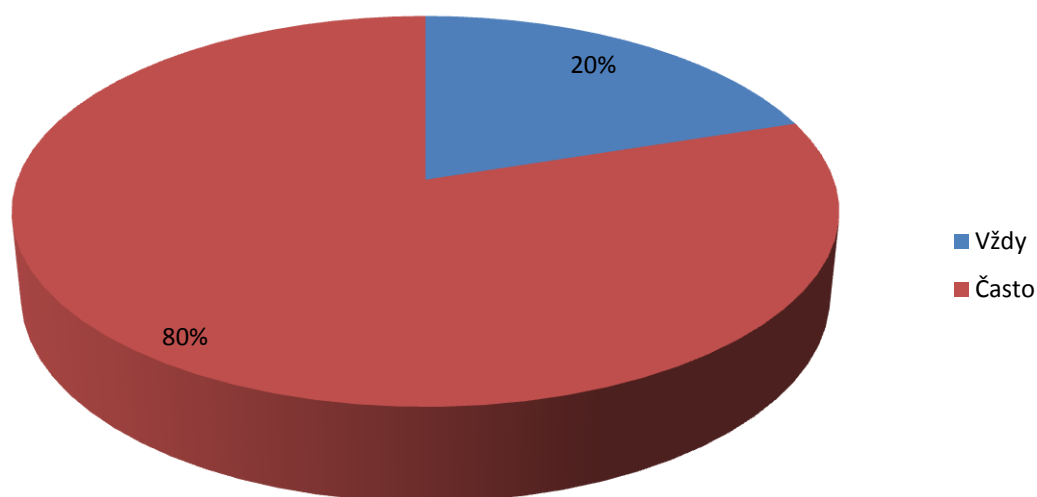
Tabulka č. 14 Vnímání pobytu dětmi – děti jsou zde rádi a nechtějí být u svých rodičů

Graf č. 17 Vnímání pobytu dětmi – děti jsou zde rádi a nechtějí být u svých rodičů

Těší se na své rodiče, neboť věří, že se vrátí zpět domů	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Vždy	1	20
Často	4	80
Celkem	5	100

Tabulka č. 15 Vnímání pobytu dětmi – děti se na své rodiče těší, neboť věří, že se vrátí zpět domů

Graf č. 18 Vnímání pobytu dětmi – děti se na své rodiče těší, neboť věří, že se vrátí zpět domů

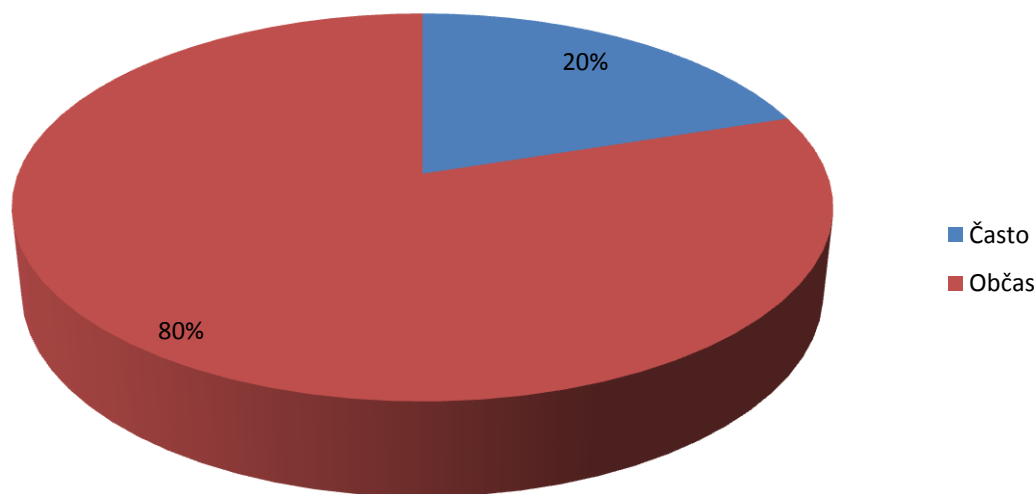
Děti se v 80% často těší na své rodiče a věří, že se vrátí zpět domu a v 20 % je tomu tak vždy. Odpověď, že tomu tak je jen občas, nebo nikdy se nevyskytla vůbec.

VP 3: Předpokládáme, že postoj dětí k rodičům je většinou spíše negativní a odsuzující.

Jaký je postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem, se ptala otázka č. 15. Opět byly nabídnuty možnosti (dětí jsou na rodiče naštvaní, děti rodiče ospravedlňují, nebo děti neví, nemají názor) vždy, často, občas, nebo nikdy. Výsledky odpovědí viz následující tabulky a grafy.

Dětí jsou na rodiče naštvaní	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Často	1	20
Občas	4	80
Celkem	5	100

Tabulka č. 16 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem - jsou děti na rodiče naštvaní?

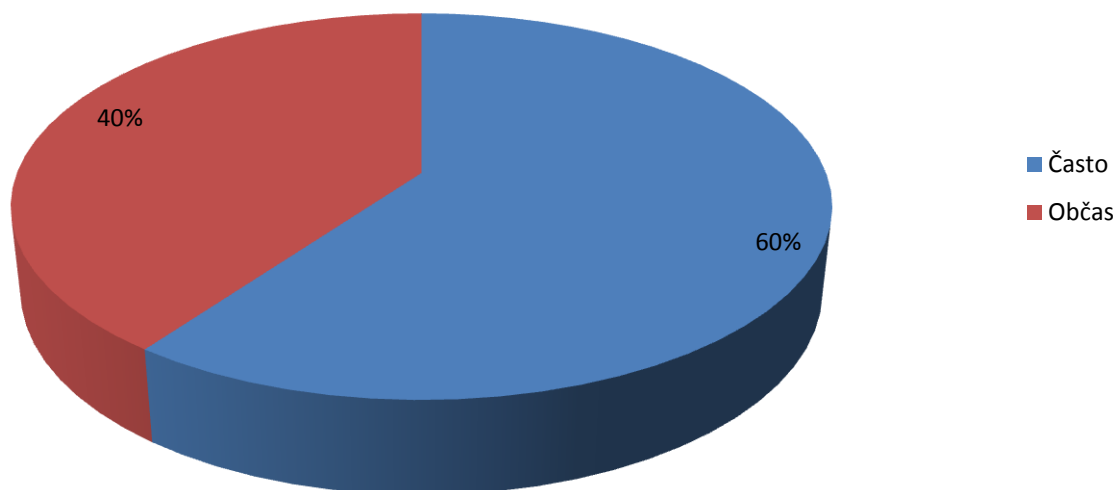
Graf č. 19 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem - jsou děti na rodiče naštvaní?

Ve většině případů se stává, že jsou děti na své rodiče naštvaní, protože dopustili, že jim byly odebrány. Vždy je tomu tak v 20% a Často v 80%.

Jestli děti rodiče ospravedlňují z toho, vidíme v následující tabulce č. 17 a grafu č. 20.

Děti rodiče ospravedlňují	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Často	3	60
Občas	2	40
Celkem	5	100

Tabulka č. 17 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – ospravedlňují děti své rodiče?

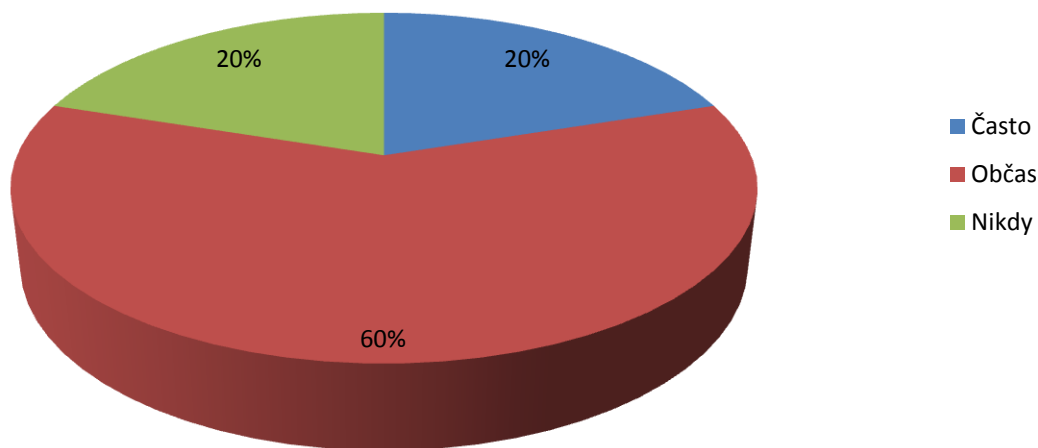
Graf č. 20 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – ospravedlňují děti své rodiče?

Že děti rodiče ve většině případů ospravedlňují je pravda. Odpověď, že tomu tak není nikdy, se nevyskytla vůbec. Ospravedlňování rodičů je časté v 60% a občasné v 40%.

Z následující tabulky a grafu se dozvíme, jestli se stává, že děti neví, co si myslet a jejich postoj k rodičům je nevyhraněný, bez názoru.

Děti neví, nemají názor	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Často	1	20
Občas	3	60
Nikdy	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 18 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – děti neví, nemají názor?

Graf č. 21 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – děti neví, nemají názor?

20% respondentů odpovědělo, že se nikdy nestává, aby děti na rodiče neměly názor. 20% uvádí, že se stává často, že děti nemají na své rodiče názor a v 60% se totéž stává občas. Z toho vyplývá, že děti někdy sami nevědí, co si mají myslet.

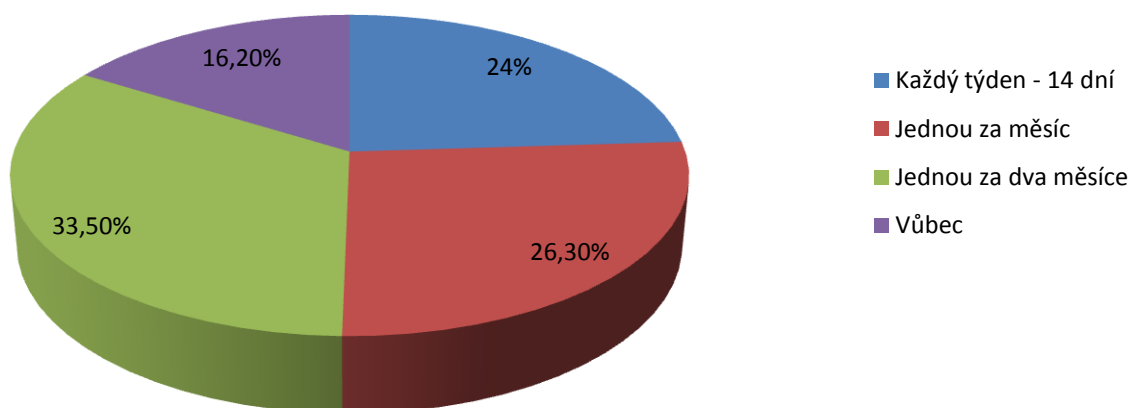
VP 3: Výzkumný předpoklad nelze jednoznačně potvrdit, neboť děti často ani sami nevědí, co si mají myslet. Téměř všechny děti jsou na své rodiče naštvaní (80% často, 20% vždy), že dopustili jejich umístění do dětského domova. Na druhé straně své rodiče často ospravedlňují, že za situaci, která nastala, nemohou (v 60% tomu tak je často a v 40% občas). Vyplývá z toho, že je více dětí, které jsou na rodiče naštvaní a méně těch, co je ospravedlňují. Nemůžeme však tvrdit, že postoj dětí k rodičům je jasně negativní a odsuzující.

VP 4: Předpokládáme, že většina dětí je se svými rodiči v kontaktu.

Další otázka zjišťovala, jestli jsou děti v kontaktu se svými rodiči a jak často. Na výběr měli z možností: každý týden – 14 dní, jednou za měsíc, jednou za dva měsíce, jednou za tři měsíce, nebo vůbec.

Frekvence	Zaříz. A	Zaříz. B	Zaříz. C	Zaříz. D	Zaříz. E	Celkem	Relativní četnost (v %)
Každých 14 dní	10 dětí	11 dětí	6 dětí	6 dětí	10 dětí	43 dětí	24%
Jednou za měsíc	15 dětí	11 dětí	4 dětí	5 dětí	12 dětí	47 dětí	26,30%
Jednou za dva měsíce	10 dětí	18 dětí	9 dětí	9 dětí	14 dětí	60 dětí	33,50%
Vůbec	0 dětí	16 dětí	5 dětí	8 dětí	0 dětí	29 dětí	16,20%
Celkem						179 dětí	100 %

Tabulka č. 19 Kontakt dětí s rodiči

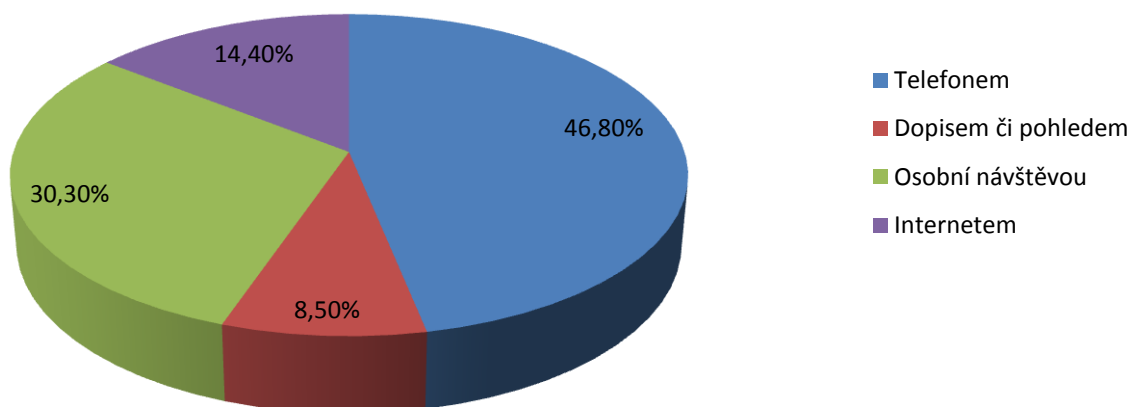
Graf č. 22 Kontakt dětí s rodiči

Jak lze z grafu vyčíst, nejčastější kontakt dětí s rodiči je pouze jednou za dva měsíce (33,50%), následuje kontakt jednou za měsíc (24%), poté každotýdenní až jednou za 14 dní (24%). Děti, které nejsou vůbec v kontaktu se svými rodiči je nejmenší procento, avšak v žádném případě není zanedbatelné (16,20%).

Rodiče i děti se mohou vzájemně kontaktovat různými způsoby. Jaké jsou nejčastější, uvádí tabulka č. 20 a graf č. 23.

Způsob kontaktu	Zařiz. A	Zařiz. B	Zařiz. C	Zařiz. D	Zařiz. E	Celkem	Relativní četnost (v %)
Telefonem	20 dětí	14	15	7	32	88	46,80
Dopisem, či pohledem	4 děti	2	0	0	10	16	8,50
Osobní návštěvou	5 dětí	13	17	7	15	57	30,30
Internetem	3 děti	11	4	6	3	27	14,40
Celkem						188	100

Tabulka č. 20 Způsob kontaktu

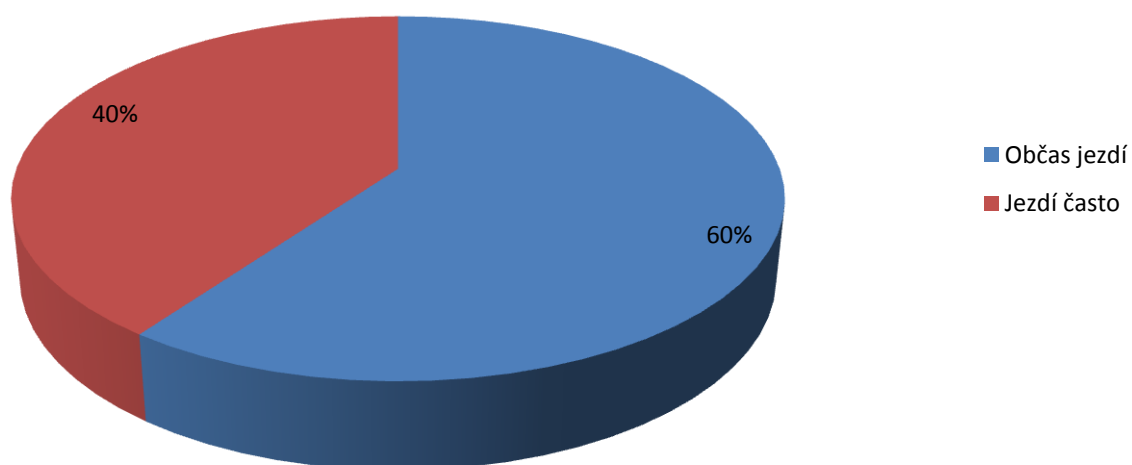
Graf č. 23 Způsob kontaktu

Nejčastější kontakt je telefonický, který se využívá v 46,8%, následuje osobní návštěva 30,30%, hned po ní internet 14,40% a v 8,50% dopis, či pohled.

VP 4: Předpoklad se potvrdil, neboť dětí, které nejsou v kontaktu se svými rodiči je 16,20%. Ostatní děti v kontaktu s rodiči jsou, i když nejčastější kontakt je jednou za dva měsíce (33,50%). Nejvíce využívané je kontaktování telefonem (46,8%), následuje osobní (30,30%), internetem (14,40%) a nejméně časté jsou pohledy a dopisy (8,50%).

Na víkendy	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Občas jezdí	3	60
Jezdí často	2	40
Celkem	5	100

Tabulka č. 21 Děti jezdí domů na víkendy

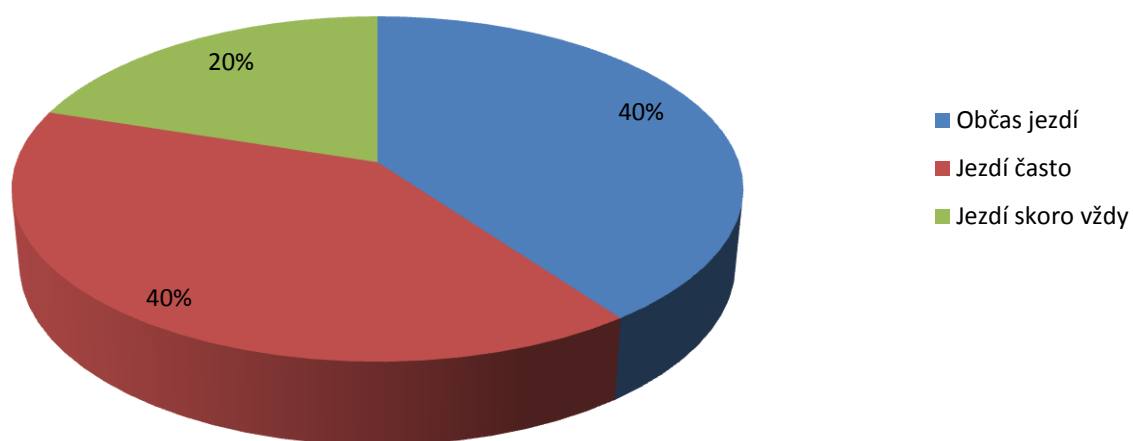
Graf č. 24 Děti jezdí domů na víkendy

Není tak úplně pravidlem, že by děti jezdily každý víkend domů. Často jezdí v 40% a v 60% jezdí občas. Odpověď: nikdy nejezdí, jezdí skoro vždy, nebo jezdí vždy, nebyla označena vůbec.

Jestli děti jezdí na prázdniny a jak často, můžeme vyčíst v následující tabulce č. 22.

Na prázdniny	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Občas jezdí	2	40
Jezdí často	2	40
Jezdí skoro vždy	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 22 Děti jezdí domů na prázdniny

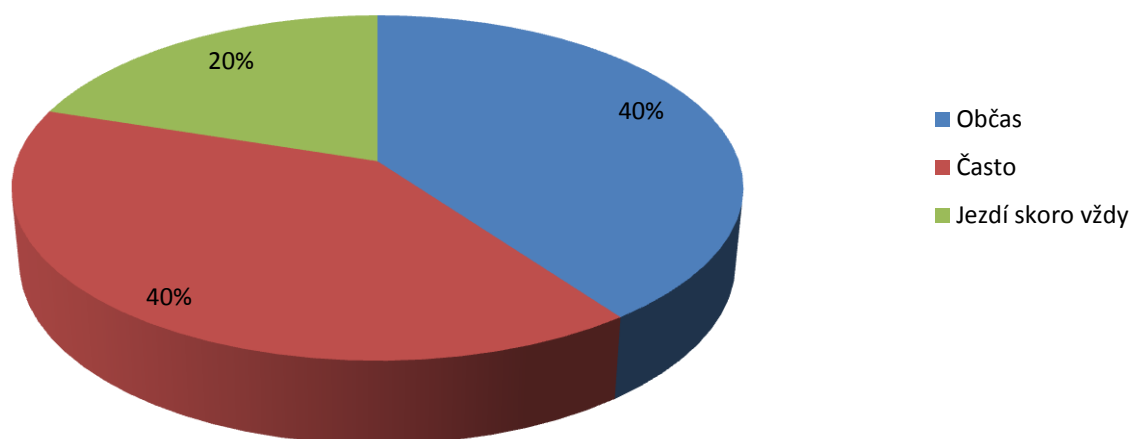

Graf č. 25 Děti jezdí domů na prázdniny

Z grafu lze vyčíst, že četnost pobytu dětí o prázdninách u rodičů, kdy jezdí domů občas a často, je stejná (40%) a poloviční (20%), kdy nejezdí vůbec.

O svátcích	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Občas	2	40
často	2	40
Jezdí skoro vždy	1	20
Celkem	5	100

Tabulka č. 23 Děti jezdí domů o svátcích

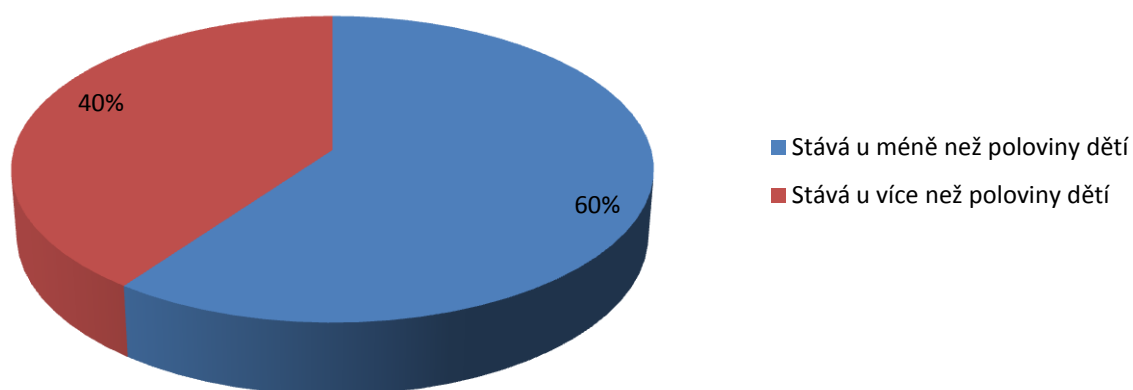
Graf č. 26 Děti jezdí domů o svátcích

Co se týká pobytu dětí u rodičů během svátků, je to obdobné jako u prázdnin. V 40% jezdí děti občas a často a v 20% skoro vždy.

Poslední část otázky č. 18 se zabývala tím, u kolika dětí se stává, že nejedí domů vůbec. Odpověď je znázorněná tabulkou č. 24 a grafem č. 27.

Vůbec nejedí domů	Četnost odpovědí	Relativní četnost (v %)
Stává se u méně než poloviny dětí	3	60
Stává se u více než poloviny dětí	2	40
Celkem	5	100

Tabulka č. 24 Děti vůbec nejedí domů

Graf č. 27 Děti vůbec nejedí domů

To, že více jak polovina dětí jezdí domů, by mělo být pozitivní, avšak ne v případě, kdy tato odpověď byla k dětem, kterých je více jak polovina a domů nejedí v poměru 3:2 (neboli 60%:40%).

Další a také poslední čtyři otázky, jsou zcela otevřené a odlišné.

Otázka č. 19: Popište prosím, jak často a jakým způsobem probíhá kontakt dítěte se svými rodiči:

Zařízení A: Každé dítě udržuje se svou rodinou odlišný kontakt. Děti dnes nepíší dopisy, spíše se domlouvají mobilním telefonem nebo mailem. Jsou děti, které odmítají kontakt s rodiči.

Zařízení B: Telefonicky, osobně, emailem, poštou. Je to individuální.

Zařízení C: Záleží na povaze kontaktu, jak probíhá. Osobní návštěva v DD má vymezený prostor, kde si mohou povídat, hrát si nebo jdou s rodiči ven na procházku. Víkendové a prázdninové pobyty probíhají v domácnosti rodičů dle jejich denního programu. Zpravidla nebývá moc pestrý, dítěti je nechán volný pohyb (zejména u starších), mladší děti jsou s rodiči doma, u příbuzných, atd.

Zařízení D: Telefonický kontakt, ale stává se, že spíše děti volají rodičům. Četnost je individuální.

Zařízení E: Je to u každého dítěte individuální, někteří rodiče pouze telefonují, korespondence je minimální. Osobní návštěvy zřídka kdy.

VP 5: Předpokládáme, že jsou u dětí téměř vždy zaznamenány změny nálad po návratu z pobytu u rodičů.

Otázka č. 20: Jsou změny v chování či náladách dítěte po návratu do DD? Pokud ano, jak jsou nejčastější?

Zařízení A: Obvykle změny jsou, ale každé dítě po návratu z rodiny se chová rozličně. Většinou pobyt ve své rodině chválí a dárky, které např. na Vánoce dostalo, si většinou vymýšlí.

Zařízení B: Spíše ano. Záleží na povaze, věku dítěte i přístupu rodiny. Také na délce pobytu dítěte v dětském domově a častosti návštěv. Projevuje se to hlavně v reakcích dítěte, jsou často plačtivější, nebo podrážděnější.

Zařízení C: Ano, po delších prázdninových pobytech jsou děti divočejší, protože neměly potřebný režim povinností. Pokud se dítě vrátí z pobytu rozladěné, je to zpravidla signál, že se v rodině něco přihodilo. Některým dětem se stýská po rodině, ale při pravidelném kontaktu se toho děje méně, protože vědí, že se znovu uvidí.

Zařízení D: Ano, hlavně u menších dětí. Teskní, někdy pláčou, dosti zhoršené chování i nálady.

Zařízení E: Změny nálad bývají často po návratu do DD, hlavně u menších dětí. Je to individuální, někteří začnou dobře fungovat, naopak jiní zhorší svůj prospěch i chování.

VP 5: Předpoklad lze potvrdit především u mladších dětí, u kterých se projevují změny nálad téměř vždy. Jsou labilnější, plačtivější, mají zhoršené chování i nálady. U ostatních dětí jsou změny nálad individuální. Velkou roli hraje také délka pobytu u rodičů. Čím je delší, tím jsou děti divočejší, protože často neměli žádný režim. Když se dítě chová rozladěně, je to ve většině případů známka toho, že se v rodině něco přihodilo.

Otázka č. 21: Jaká jsou dítětem nejčastější a jaká naopak nejméně častá hodnocení z návštěvy u rodičů (v rodině)?

Zařízení A: Mnohé děti vůbec pobyt ve svých rodinách nehodnotí.

Zařízení B: Některé děti ochotně povykládají, co bylo, jiné se zdrží negativního hodnocení ze strachu z následků, jiné odmítají na toto téma komunikovat.

Zařízení C: Jsou rády, že jsou doma s rodinou, ostatní nedostatky (jídlo, pořádek, podmínky, osobní komfort) neřeší. po delších pobytech registrujeme u některých, že jsou rády, že jsou v DD, kde mají svoje zázemí, jistotu, oporu.

Zařízení D: Jsou dvě odlišná hodnocení. První, že je doma všechno dobré, vše funguje, nechápou, proč tam nemohou být, když je vše v pořádku (situace je však stále stejná jako v době umístění. A druhé, že je to doma hrozné a že už tam nechtějí jezdit.

Zařízení E: Dítě vždy odpovídá, že e mělo dobře. Negativní věci většinou nepřizná, obvykle se rozpovídá až po uplynutí nějaké delší doby.

VP 6: Předpokládáme, že spolupráce biologické rodiny s dětským domovem je často problematická a náročná pro pracovníky dětského domova.

Otázka č. 22: Jaké jsou vaše zkušenosti se spoluprací biologických rodin? Jak s dětským domovem spolupracují, či nespolupracují?

Zařízení A: Všechny děti v našem DD mají rodiče. Většinou se jedná o početné neúplné rodiny, kdy matka nestačila materiálně zajistit své děti a přišla o střechu nad hlavou. Dětem tak byla nařízena ústavní výchova a vztah matky k dětem postupně uvažá. Biologičtí otcové většinou neprojevují o své děti zájem vůbec. Spolupráce je obtížná, spíš rodiče tlačíme do toho, aby své děti kontaktovali. Jsou často i líní vypisovat žádost o pobyt dítěte doma.

Zařízení B: Individuální. Jednotliví rodiče jednají dle svých povahových rysů, důvodů umístění, zda bylo dítě odebráno jim či druhému rodiči, zda se o něj zajímají, zda ho do budoucna chtějí domů, jaké mají dosavadní zkušenosti s institucemi. Také závisí na délce i jejich konkrétní situaci. Rodičů, kteří se snaží a spolupracují je však méně.

Zařízení C: Většinou o dítě jeví zájem nebo jej navštěvuje vždy alespoň jeden rodič více či méně pravidelně. Žádný nezájem většinou projevuje jen jeden z rodičů (např. biologický otec), který nežil nikdy s dítětem v domácnosti, nebo při zbavení rodičovských práv nebo v případě oboustranných siroteků. Pokud ale rodiče docházejí za svými dětmi, jsou zpravidla ochotni spolupracovat s naším zařízením, je potřeba je k tomu ale trochu vést.

Zařízení D: Spíše nespolupracují, a pokud ano, tak je to často velmi problematická spolupráce. Velmi často přestávají spolupracovat a tím pádem i kontaktovat dítě, když zjistí, že jim byl stanoven příspěvek na péči (tzv. ošetřovné) anebo že mají dluhy. Dluhy jim mnohdy vznikají z důvodu nespolupráce, protože nedokládají požadovaná potvrzení o příjmech.

Zařízení E: Je to individuální. Polovina rodičů našich dětí nespolupracuje vůbec. S rodiči, kteří spolupracují, máme často hodně práce, ale jsme rádi, že alespoň jeví zájem a snahu o spolupráci a kontakt s dítětem.

VP 6: Předpoklad se potvrdil. Když pomineme případy, kdy rodina nespolupracuje vůbec, je spolupráce s rodiči obtížná a náročná. Přestože jsou ochotni spolupracovat, musí pracovníci často rodiče podněcovat k tomu, aby své dítě kontaktovali, či si jej vzali domů na návštěvu. Velký problém nastává také v tom, kdy rodiče zjistí, že jim byl stanoven příspěvek na péči (ošetřovné), nebo že mají dluhy, které vznikají často právě nespoluprací a nedokládáním potřebných potvrzení o příjmech.

B) ROZHOVOR

R 1: Ředitel dětského domova v Radkově

R 2: Ředitel dětského domova v Budišově nad Budišovkou

R 3: Ředitel dětského domova v Havířově

Otázka č. 1

Jak dlouho pracujete na pozici ředitele?

R 1: „*Ted' v březnu to bude dvaadvacet let.*“

R 2: „*Od roku 2002, takže necelých 10 let.*“

R 3: „*Pět a půl let.*“

Otázka č. 2

Jaké bylo Vaše předchozí zaměstnání, pracovní pozice?

R 1: „*Byl jsem učitelem.*“

R 2: „*Vychovatelka v Dětském domově.*“

R 3: „*Pracovala jsem jako speciální pedagog.*“

Otázka č. 3

Jaké je Vaše vzdělání? A v jakém oboru?

R 1: „*První jsem vystudoval vysokou školu na pedagogické fakultě v Ostravě a poté jsem si dodělával speciální pedagogiku v Olomouci.*“

R 2: „*VŠ obor vychovatelství*“

R 3: „*Vystudovala jsem vysokou školu v oboru vychovatelství se zaměřením na etopedii.*“

Otázka č. 4

Jaká byla Vaše motivace pro práci ředitele DD?

R 1: „*Výzva, touha po změně. S dětmi jsem chtěl pracovat nadále a dětský domov mě lákal, byl jsem plný ambicí a chtěl to zkusit. Vidíte a už jsem tady zůstal, mám rád tuhle práci.*“

R 2: „*Změny v práci s dětmi.*“

R 3: „*Letité zkušenosti a praktikování nových forem práce s dětmi.*“

Otázka č. 5

Jaké jsou podle vás nejčastější příčiny umístění dětí do dětského domova?

R 1: „Řeknu to na plnou pusu: Lehkovážnost a lenost rodičů. Špatné sociální podmínky a další příčiny jsou důsledkem právě této lehkovážnosti.“

R 2: „Nejčastěji alkohol, a poté se přidávají ostatní příčiny, které jsou dítěti k neprospěchu.“

R 3: „Nejčastější příčinou je především určitě špatné sociální zázemí a nedostatečná práce se sociálně slabými rodiči. Rodiče často nechtějí spolupracovat, nepotřebují to, neberou odebrání dítěte jako velikou ztrátu. To ale neplatí samozřejmě u všech, někdy se rodina dostane do tíživé situace a snaží se ji řešit.“

Otázka č. 6

Můžete mi říct něco více k PROD? Kdo všechno se na jeho tvorbě skutečně podílí a jak se daří naplňovat?

R 1: „Všichni vychovatelé, naplňování se sice daří, ale je obtížné. Těžké je se např. rozhodnout mezi pěti možnostmi, do které skupiny dítě zařadit. My své děti dobře známe, víme co od nich čekat. Prod je dobrý pro určení toho, co s dítětem dále, co by mělo ovládat, vědět, umět, atd.“

R 2: „Vypracovává ho kmenový vychovatel a také s ním pracuje na vývoji dítěte. Naplňování se svým způsobem daří dobře.“

R 3: „Podílejí se na něm hlavně vychovatelé a v rámci jejich obětavé práce s dětmi se domnívám, že se jeho naplňování daří. Každý vychovatel má pak PRODY svých dětí u sebe, kontroluje je a doplňuje.“

Otázka č. 7

Jak hodnotíte spolupráci vašeho DD s biologickými rodinami dětí?

R 1: „Biologické rodiny o spolupráci většinou nestojí. To spíše my musíme vynakládat daleko větší úsilí, abychom rodiče (s nadsázkou) přemluvili, ať alespoň s dítětem komunikují, nebo přijeli na návštěvu. Někdy mi přijde, že je to i obtěžuje.“

R 2: „Rodiče se nesnaží spolupracovat, hlavně kvůli platbám ošetřovného.“

R 3: „Jak už jsem říkala před chvílí. Zhodnotit bych to mohla jako průměrnou spolupráci, ale každý rodič je jiný – s některým je domluva na solidní úrovni, s některým je hodně, ale hodně těžká řeč.“

Otázka č. 8

Jaký postoj zaujímáte k nově zavedenému typu pěstounské péče – k profesionální pěstounské péči?

R 1: *„Nedovedu si představit, kde na to stát vezme finance a také kde stát vezme několik tisíc profesionálních pěstounů. Je asi zvláštní, že to říkám zrovna já, ale stát by měl vzít peníze dětským domovům, protože je se z nich nesmyslně staví „paláce“ a měl by je vrážet do kvalifikací např. právě profesionálních pěstounů nebo do oblastí náhradní rodinné péče. Děti strádají po stránce citové, ne materiální.“*

R 2: *„Pokud nabídne dítěti kvalitnější výchovu než dětský domov, proč ne.“*

R 3: *„Prozatím spíše negativní. Je to téma hodně diskutabilní a obsáhlé. Důležité je, aby tady profesionální pěstouni byli skutečně pro děti a byli schopni pracovat i s takovými dětmi, které mají poruchy chování, poruchy učení, jsou deprivované, mají spousty dalších zátěží a nesplňují ideál pohodového dítěte. Neméně důležité je, aby profesionální pěstouni byli schopni na profesionální úrovni jednat s rodiči dětí, kterým zůstanou rodičovská práva a to vždy v zájmu jim svěřených dětí.“*

Otázka č. 9

Jak hodnotíte připravované změny v oblasti ústavní péče, a to rušení dětských center dětských domovů do 3 let a kojeneckých ústavů v resortu Ministerstva zdravotnictví?

R 1: *„Připravované změny jsou stejně „připravené“, jako privatizace v 90. letech.“*

R 2: *„Tato změna je vhodná pouze pro zdravé a bezproblémové děti, pro ostatní se moc pěstounů nenajde, a když ano a selžou, kam se děti budou vracet?“*

R 3: *„Prozatím si nedokážu představit, jak to bude fungovat.“*

Otázka č. 10

Co byste doporučoval změnit v systému náhradní rodinné péče a v systému ústavní výchovy (péče) u nás?

R 1: *„Všechno. Jak už jsem říkal, že stát vráží až nesmyslně do materiálních věcí v dětských domovech. Nám se dítě do domova vrátilo, protože tam má plazmovou televizi, počítač i internet, vlastní nové lyže, brusle, kolo, atd. a doma „pouze obyčejnou“ televizi, pomalý počítač s pomalým internetem, kolo si musí se sourozencem střídat a do toho pomáhat s úklidem. Děti jsou v domově vychovávány ve skleníku, vyjdou a padnou do reality. Změny bych doporučoval také v pěstounské péči. Můj názor je ten, že je čím dál častěji tzv. „na*

kšeft“ . Můžu zmínit případ, kdy je zamčená lednice, přísní pěstouni, těžké tresty a dítě se chce vrátit do domova. Pěstouni chtějí, z dávek pěstounské péče nějaký zisk, ne doplácet na dítě. To se však netýká všech, spousta pěstounů je rádo, že může dítě alespoň v této péči vůbec mít.“

R 2: *„Vrátila bych se více k adopci dětí, pěstouni by si do své péče měli brát pouze 2, max. 3 děti. Zaměřit se více na prevenci v rodině, dát více prostoru sociálním pracovnícím a hlavně se zaměřit na pomoc dětem odcházejícím z domova.“*

R 3: *„Aby rodič, který hrubě zanedbával péči o své dítě, byl více omezen na rodičovských právech a děti měly možnost vyrůstat ve stabilním prostředí ať už NRP nebo ústavní péče bez toho, aby rodiče poškozovali duševní zdraví svých dětí tak, jak se to děje v současné době (plané sliby, nezájem, citové vydírání dětí, rušení slíbených návštěv nebo víkendových pobytů dětí v rodině, atd.).“*

C) KAZUISTIKY VYBRANÝCH DĚTÍ

Zde uvádíme čtyři kazuistiky vybraných dětí z dětských domovů, v nichž bylo prováděno výzkumné šetření.

KAZUISTIKA MONIKA

Jméno: Monika

Narození: 2003

Monika byla do dětského domova přijata ve věku 7 let na základě soudního rozhodnutí z důvodu špatných sociálních i finančních podmínek a zanedbávání rodičovské odpovědnosti. Toto je Moničin první pobyt v ústavní výchově.

Osobní anamnéza

Monice je 9 let, vyrůstá v dětském domově, kde byla společně s ní umístěná její sestra. Navštěvuje základní školu ve Vítkově. Matka ani otec výchovu a péči o děti nezvládali. Z finančních důvodů způsobených především nezaměstnaností, se také museli často stěhovat po různých ubytovnách v různých městech. Monika proto neměla ani žádné stálé přátele.

Rodinná anamnéze

Matka: Anna, 1980

Otec: Ladislav, 1979

Sourozenci: Julie, 1999

Rodiče spolu i přes časté rozepře a stěhování od sebe stále žijí. Otec i matka jsou nezaměstnaní a o práci žádnou snahu nevyvíjí. Často se stěhují do jiných měst z důvodu neplacení nájemného. Alkohol ve větší míře patří mezi každodenní samozřejmost a děti nemají potřebné zázemí, ani řád. Rodiče bydlí v současné době na ubytovně, kde mají k užívání jeden pokoj.

Kontakt s rodiči

Otec se nezajímal vůbec, matka zpočátku dcery navštěvovala osobně, poté kontakt přešel k telefonování, až se stalo výjimkou, že se rodiče dítěti ozvou nebo chtějí nějaké informace.

Sociální anamnéza

Rodina má vedenou spisovou dokumentaci od roku 2005, kdy na výchovu rodičů poprvé upozornila Moničina dětská lékařka. Děti chodily ušmudlané a jejich projevy nebyly přiměřené věku. Dále se rodinou více zabýval OSPOD. Rodiče jsou evidovaní na Úřadu práce, pobírají sociální dávky. Rodiče, spíše matka se ze začátku snažila podmínky zlepšit, ale tato snaha byla bohužel jen krátkodobá, poté opět sklouzla k dřívějšímu. V roce 2010 byla nařízena ústavní výchova, která trvá doteď.

Etopedická zpráva

Monika působí zanedbaně. Její výška i vzhled jsou přiměřené věku, ale její způsob vyjadřování a myšlení je zaostalejší. Monika také trpí poruchou sebepoškozování, na ruce i nohách má jizvy po řezných ranách. Za dobu pobytu v dětském domově se nedopustila jakéhokoli útěku, ani jiných větších prohřešků. Ze svého dětství vzpomíná na často se vyskytující alkohol a opilé rodiče, domácnost plnou hádek, nezájem rodičů o Moničinu školu, zájmy, ani kamarády. Monika neměla ani žádný řád, co se stravy týče. Teplý oběd byl výjimkou. Vazba na rodiče a domov je však stále znatelná. Monika většinou neříká, co si myslí. Odpovídá naučenými frázemi, co by mělo být správné. Mezi vrstevníky není moc oblíbená, spíše se jim straní. Ráda čte a má ráda hudbu, často poslouchá Mp3 přehrávač.

Výchovná doporučení

Monika je již vzhledem ke svému věku samostatná, potřebuje však občasnou kontrolu. Ve škole prospívá průměrně, problém jí dělá matematika. Co se týče pořádku ve svých osobních věcech, je nepořádná. Důležité je časté upozorňování k úklidu. Má ráda pozornost dospělých.

Psychologické vyšetření

Monika je spíše tichá, má utlumené projevy chování. Bývá často roztěkaná, její pozornost je nestálá. Nemá vytvořená žebříček hodnot, co se týče citů, hodnoty věcí, ani peněz. Rozumové schopnosti jsou v normě. Velký problém je v sebepoškozování, je významné, aby se Monika měla ráda a cítila se důležitá, aby v ničení sebe sama neviděla řešení.

Výchovně – vzdělávací hodnocení

Ve škole má Monika většinou stálé projevy, kolísání nálady a projevu je občasný. Taktéž je tomu i ve vztahu k učení, někdy vyvíjí až přílišnou snahu a někdy se projevuje lhostejností. Matematika jí dělá velký problém vždy, jinak je většinou chápavá. Potíže jí dělá porozumění čtenému textu. Z důvodu řečové vady Monika navštěvuje školního logopeda. S dětmi ve třídě se moc nestýká, má tam jednu větší kamarádku, které se svěřuje. Pedagogům je doporučeno pěkné a jemné zacházení, s častým dohledem, jestli Monika pracuje na zadání tak, jak ostatní žáci.

Posouzení z dětského domova

Z důvodu stálého se stěhování, není Monika zvyklá na žádný řád ani na povinnosti které musí splnit, co se týče školy i např. úklidu. Potřebuje upozornit, povzbudit. Většinou jde zadané úkoly na upozornění ihned a bez problému splnit, samotnou jí to ale nenapadne. Když dostane např. bonbóny a má se rozdělit, je spíše lakomá. Nic neřekne, ale schovává si je a není jí příjemné se dělit.

Prognóza a doporučení

Přístup rodičů, jejich péče, zvyklost na alkohol a nezáměr o Moniku, se podílí na její citové nestálosti a přístupem k sobě samé. S Monikou se musí hodně pracovat, aby se co nejvíce odbouraly následky způsobené z předchozích prožitků v rodině. Příčinou labilita je nedostatečná péče a nevyhovující zázemí rodičů. Ve škole jí drží nad vodou její kamarádkou, se kterou sedí v lavici, jinak nemá žádné kamarády, které by ve třídě vyhledávala, či jinak kontaktovala. Vzhledem k její uzavřené povaze je důležité vést s ní časté rozhovory a projevovat o její názory, pocity i osobu celkově zájem. Prognóza do budoucna není ideální, ale při velké snaze pracovního týmu je vize dobrá.

KAZUISTIKA PAVEL

Jméno: Pavel

Narození: 1998

Pavel byl rodičům odebrán již v 1 roce, kdy málem umřel na podvýživu, byl krmen strouhankou a vodou. Ve 4 letech byl na základě soudního rozhodnutí přemístěn do dětského domova v Opavě. Rodiče chvíli dbaly na upravení vhodných poměrů i udržování kontaktu a Pavel jim byl po půlročním pobytu v domově vrácen. To však netrvalo dlouho a v 6 letech se musel vrátit zpět do domova.

Osobní anamnéza

Pavel má 14 let, vyrůstá v dětském domově. Je ze tří sourozenců nejstarší. Mladší sourozenec Jonáš je v pěstounské péči a nejmladší sestra Romana je u rodičů. Pavel je velice inteligentní, navštěvuje osmileté gymnázium.

Rodinná anamnéza

Matka: Romana, 1968

Otec: David, 1966

Sourozenci: Jonáš, 2002

Romana, 2006

Matka i otec jsou alkoholici, nemají o děti zájem, žijí od výplaty k výplatě a pro jejich pohodlí musel Pavel chodit denně 4 kilometry do obchodu pěšky za jakéhokoli počasí shánět rodičům alkohol. Rodiče žijí společně v rodinném domě za Opavou, domácnost je plná častých hádek a vyhrožování. Výčitky byly směřovány na děti, nejvíce právě na nejstaršího Pavla. Oba rodiče jsou nezaměstnaní, zadlužení a bez snahy svou situaci zlepšit.

Kontakt s rodiči

Rodiče neprojevují žádný zájem, Pavel je občas potkává na autobusové zastávce, tak s nimi promluví pár slov. Domů by se přes to všechno chtěl vrátit. Po kontaktu s rodiči je vždy agresivní a hodně podrážděný na děti i vychovatele v domově.

Sociální anamnéza

Rodina je již od narození Pavla problémová, docházela tam pravidelně sociální pracovnice na šetření. Na pohublého Pavla OSPOD upozornila susedka. Děti nemají žádné sociální návyky, nebyly zvyklé si čistit zuby, ani se pravidelně koupat, či jíst. Spát si chodil taky, kdy chtěl. Rodiče žijí ze sociálních dávek.

Etopedická zpráva

Pavel je hodně labilní, jeho vzhled není přiměřený věku, vypadá mladší. Způsob chování a vyjadřování je také strohý a často drzý, je se vším hned hotov. Za dobu pobytu v dětském domově se pokusil dvakrát o útěk, jednou se mu to podařilo. Policie ho našla spát na zastávce, v kapse měl nedopalky od cigaret. Pavel není v kolektivu oblíbený pro svou agresivitu, o kamarády ani moc nestojí, snaží se být středem pozornosti a ostatním spíše dělá

naschvály. Není doporučen do pěstounské péče. Velmi dobré je, že ho baví škola, Pavel je velice nadaný a chytrý. Jeho volný čas musí být naplňován různými úkoly, potřebuje cítit, že je důležitý a zodpovědný. Na vychovatele je často hnusný po kontaktu s rodiči, vulgárně jim nadává za to, že musí být v domově. Nemá rád kolektivní hry.

Výchovná doporučení

Pavel vyžaduje zvýšenou péči, potřebuje kontrolu a časté zaúkolování. Je rád středem pozornosti, má rád službu klíčníka, která se mezi dětmi střídá, vždy bývá pochválen za to, že službu bez problému zvládl. Důležité je eliminovat příčiny, které Pavla rozčílí. Tato snaha ale nesmí být na úkor ostatních dětí. Pavel musí znát hranice, musí si uvědomit, co smí a nesmí.

Psychologické vyšetření

Pavlovi byla stanovena diagnóza ADHD (hyperaktivita s poruchou chování). Užívá uklidňující léky, někdy je nevladatelný, podrážděný. Nejvíce je tomu tak po kontaktu s rodiči, rozzuří se kvůli maličkostem. Poté často pláče. Jeho psychika je hodně labilní.

Výchově – vzdělávací hodnocení

Ve škole je Pavel nejvíce v pohodě začátkem týdne. Nechodí za školu, škola ho baví. Většinou je ve všem popředu a nebaví ho čekat na ostatní. Cítí se tam dobře, protože je považován za dobrého a chytrého, někdy se ho spolužáci ptají na vysvětlení, což ho těší a umí to hezky vysvětlit. Jinak není mezi spolužáky moc oblíben, často se mu posmívají, aby ho vyprovokovaly do amoku. O přestávkách dělá lumpárny, dokonce se objevily drobné krádeže, mezi které patřily i svačiny, přitom má dostačující svačinu z dětského domova.

Posouzení z dětského domova

Vzhledem k tomu, že nebyl Pavel zvyklý na jakékoli hygienické návyky, bylo toho na něj na začátku hodně, na čem se muselo pracovat. I teď někdy šidí, že si zuby vyčistil. Pavel potřebuje péči a lásku, potřebuje někomu věřit, ať se necítí na všechno sám. Jsou dny, kdy se směje, a jsou dny, kdy je plačtivý a nenávidí celý svět. Pavel si také hodně vymýšlí, že půjde domů napořád, že už to má domluvené. Sám tomu poté věří. Pavel nemá rád svou mladší sestru, závidí jí, že je doma. Hraje silného, že nikoho nepotřebuje, že se o sebe postará, ale je v něm malá dušička zraněného dítěte.

Prognóza a doporučení

Pavlova osobnost je hodně narušena, je potřeba na jeho osobnosti a sebehodnocení hodně pracovat. Je nutná pravidelná konzultace s psychologem. Dobré je Pavla zapojit do různých zájmových kroužků, spíše sporty, kde vybijí svou energii. Důležité je Pavla neustále motivovat a chválit, také dbát na zmírnění nekázně a snaha o uznání autority pedagogů i vychovatelů.

KAZUISTIKA JULIE

Jméno: Julie

Narození: 1999

Julie byla do dětského domova přijata ve věku 11 let na základě soudního rozhodnutí, kdy byla odebrána pěstounovi z důvodu psychického týrání.

Osobní anamnéza

Juliina matka zemřela, když bylo Julii 9 let. Přistala na ní spousta povinností i v domácnosti, které byly nepřiměřené jejímu věku. Přestávala situaci a ponižování otce snášet a začala se sebepoškozováním. Dnes má Julie 13 let a vyrůstá v dětském domově. Navštěvuje základní školu a uvažuje o střední hotelové škole. Její dva sourozenci jsou v pěstounské péči.

Rodinná anamnéza

Otec: Neznámý

Pěstoun: Roman, 1975

Sourozenci: David, 2001

Alexandr, 2003

Juliina matka onemocněla rakovinou, když bylo Julii 7 let, v té době již se svými dalšími dvěma dětmi bydlela s druhem, který není vlastním otcem těchto dětí. Matka později zemřela a druh si vzal děti do pěstounské péče. Za nedlouho začala mít Julie problémy ve škole. Krom zhoršeného prospěchu ona, ani její mladší sourozenec nenosili svačiny, kradly jídlo ostatním dětem a nosily špinavé oblečení. Třídní učitelka tyto skutečnosti ohlásila OSPOD.

Pracovnice OSPOD provedla šetření a promluvila s druhem. Děti, i třídní učitelka tvrdili, že se situace napravila. Po roce se však problém začal opakovat. Dokonce se zjistilo, že má Julie na rukách řezné rány a jizvy. Pracovnice OSPOD navštívila Julii ve škole a ta jí

poprosila, že v rodině už nechce žít, že jí pěstoun ponižuje, nadává. Zjistilo se, že se Julie ve svých letech stará o domácnost a nemá čas na učení, na kamarády ani na pořádný spánek. Řezáním se jí prý ulevuje, cítí jinou bolest a zapomíná na to trápení, co doma prožívá. Julie byla ihned převezena do Klokánku a později do dětského domova.

Kontakt s rodiči

Pěstoun se snaží jednou za čas ozvat a vzít si Julii na návštěvu. Julie zpočátku jezdila, protože doma bylo všechno v pohodě a stýskalo se jí po sourozencích. Později se situace vrátila tam, kde byla. Nelze stoprocentně vyvrátit, že pěstoun jeví zájem pouze kvůli pěstounským dávkám.

Etopedická zpráva

Julie je labilní. Její vzhled je přiměřený věku. Je velice poslušná a ochotná, v kolektivu je oblíbená. Přemáhají jí časté plačtivé nálady, se steskem po matce a po sourozencích. Zpočátku byl problémem sebepoškozování, který se podařilo s pomocí odborníků potlačit.

Výchovná doporučení

Julie nevyžaduje zvýšenou péči, ale potřebuje hodně lásky. Ráda se tulí a někdy se budí v noci kvůli špatným snům. Baví jí vaření a nevádí ji ani domácí práce. Je potřeba dokazovat Julii, že je šikovná, oblíbená a milována. Také jí častěji objímat, nebo pohladit.

Psychologické vyšetření

Julie je citově velmi vnímavá, na určité situace reaguje až nepřiměřeně pláčem. Její stav je následkem toho, co musela prožívat, od smrti matky po neustálé psychické napadání a ponižování pěstounem. Užívá antidepresiva. Sebepoškozování se již půl roku nevyskytuje a ani nic nenasvědčuje tomu, že by se vyskytnout mělo.

Výchovně – vzdělávací hodnocení

Ve škole je Julie velmi šikovná. Její špatný prospěch se po odebrání z rodiny změnil k lepšímu. Rychle dohnala to, co zameškala a patří mezi prospěchově lepší žáky. S kázní také nemá žádný problém. Pouze v tělesné výchově se snaží vyhýbat, stydí se převlékat v šatně a kvůli jizvám na rukách nosí dlouhý rukáv.

Posouzení dětského domova

Julie je velmi šikovná. Nemá v ničem a s ničím problém. Často se stará také o mladší děti v rodinné skupině a věnuje se jim. Ve chvílích, kdy ji přepadne smutek, chce být sama a maluje si. Tyto situace se však naštěstí s postupem času nestávají tak často. Julie je v domově ráda a všichni vychovatelé v ní mají velkou naději, že se zařadí bezproblémově do běžného života.

Prognóza a doporučení

Julie už v životě prošla mnoho neštěstím a stále je odhodlána se se vším poprat. Pravidelný kontakt s psychologem je však nutný kvůli občasným úzkostným a plačtivým náladám, které na ní občas doléhají. Jinak je Julie na svůj věk samostatná a šikovná, důležité je Julii více než ostatní chválit a dávat najevo, že v něčem výjimečná, že ji mají ostatní rádi.

KAZUISTIKA JAKUB

Jméno: Jakub

Narození: 1998

Jakub byl do dětského domova přijat na základě soudního rozhodnutí z důvodu zanedbávání péče. Oba rodiče požívají ve větší míře alkohol a otec pak bývá agresivní.

Osobní anamnéza

Jakub má 14 let, vyrůstá v dětském domově, navštěvuje základní školu v Melči. Oba rodiče výchovu i péči zanedbávali. Jakub má mladší sestru a nevlastního bratra. Sestra byla umístěna v Dětském centru v Opavě a nyní je v pěstounské péči manželů, nevlastní bratr z prvního vztahu matky žije na Slovensku. Všechny děti byly často bez jídla, zanedbávali školní docházku a zůstávali bez dozoru i přes noc.

Rodinná anamnéze

Matka: Klára 1980

Otec: Ladislav, 1979

Sourozenci: Alena, 2007

Jaroslav, 1997

Rodiče jsou rozvedení, ale bydlí opět spolu. Otec je nezaměstnaný. Matka příležitostně pracuje, ale nikdy nevydrží v zaměstnání dlouho. Ani jeden z rodičů neprojevuje snahy o nápravu ve svém životě.

Kontakt s rodiči

Rodiče se o děti nezajímají, nepíší ani nevolají. S domovem nespolupracují. Jakub se o své matce vyjadřuje vulgárně či metaforicky. Otce má negativně zafixovaného v paměti. Pěstouni sestry Aleny se často věnují i Jakubovi, což je velice přínosné, jelikož má Jakub Alenu velmi rád.

Sociální anamnéza

OSPOD se rodinou zabýval již, když bylo Jakubovi pět let. Děti chodily ušmudlané a jejich projevy nebyly přiměřené věku. Matka i otec byli po většinu času evidováni na Úřadu práce, o kterou ani příliš nejevili zájem a žili ze sociálních dávek. O zlepšení situace se nesnažili nikdy a spolupráce s nimi byla a je špatná.

Etopedická zpráva

Jakub v poslední době působí klidnějším dojmem. Nemá problémy v kolektivu dětského domova, ani ve škole. Agresivita i soupeřivost také částečně ustoupily a dokonce pomáhá na skupině mladšímu Danielovi, i když jej zpočátku bral jako svého soupeře. Někdy je však vypočítavý a žaluje na ostatní děti. Je již poměrně samostatný a zadanou práci vykonává bez větších okolků. Nadále se rád zúčastňuje sportovních akcí dětského domova i školy. Rád by se zúčastňoval extrémních sportů, jako je např. Outdoorový sport. Jinak je Jakub velmi komunikativní a chce, aby byl poslouchán. Zlepšilo se i jeho skákání do řeči ostatním.

Výchovná doporučení

Je třeba Jakubovi věnovat pozornost při vypracovávání domácích úkolů. Snaží se stále úkol vypracovat sám, ale vytváří mnoho chyb. Je rychlý a zbrklý. Nerad se učí paměťové učivo a zatajuje připravované prověrky. Důležité je se také zaměřit na jeho osobní hygienu, plive ve sprše, bez dohledu si sám nejde z lenosti vyčistit zuby, a stejné je to i s nehty na ruce i nohy. Jakuba baví práce a plnění úkolů, jako např. oprava klik u dveří, namazání pantů, výměny žárovek, atd. Je důležité Jakuba zapojovat do besed zaměřených na primární prevenci a vést nadále ke sportu a dalším pro něj zajímavých aktivit v rámci dětského domova, jako např. turistické základny, či letní tábory.

Psychologické vyšetření

Jakub je upovídaný, velmi všestranný, šikovný a bystrý. Je vhodné si s ním povídat a naslouchat mu. Před spaním mluví opravdu otevřeně a je zcela jiný, než někdy před ostatními dětmi. Musí se stále krotit jeho aktivita v předvádění se. Je třeba eliminovat jeho nezdravou soupeřivost a sobeckost. Vnímání hodnoty peněz je přiměřené věku, odpovědnost taky umí přiměřeně nést, ale stále ji nemá úplně zažitou, potřebuje kontrolu.

Výchovně – vzdělávací hodnocení

Je třeba jej zklidnit, učit trpělivosti. Mezery má v českém jazyce. Jakub má dobrý přehled ve většině předmětů a jeho známky by mohly být lepší, než jsou, ale musí mu být věnována pozornost a dohlížet na řádné vypracování domácích úkolů. Co se týče chování, stává se, že jsou jeho reakce občas nepřiměřené, příliš vybouchne, když ho někdo našťve, nebo naopak má až přílišnou radost z maličkostí. Stávalo se, že v hodinách často vykřikoval, vyrušoval u písemek, nebo dělal neplechu o přestávkách, ale to se podařilo z velké části odbourat.

Posouzení z dětského domova

Jakub byl zpočátku lakomý, sobecký a bezohledný vůči ostatním. Ze všeho se snažil vytěžit maximum, ale pouze pro svůj prospěch. V kolektivu nebyl vůbec oblíbený. Časem pod vedením vychovatelů, učitelů a dalších pracovníků se dařilo stav zlepšit. Jakub potřebuje trošku vést, ale nemá sklony k patologickému chování. Rád sportuje a zajímá se o přírodu. U aktivit, které ho příliš nebaví, potřebuje povzbuzovat a chválit.

Prognóza a doporučení

Je potřeba Jakuba nadále vést k nesobeckosti a skromnosti. Dále jej směřovat k úctě k dospělým a ke slušnému chování ve společnosti. Důležitá je podpora jeho zájmů a aktivit. Je vhodné si s Jakubem povídat a naslouchat mu, potřebuje rovněž hodně chválit. Jakub je nekuřák, tak je dobré přispívat jeho negativnímu postoji vůči cigaretám a drogám.

5.6 Výzkumné závěry

Na základě dotazníkového šetření byly potvrzeny výzkumné předpoklady týkající se příčin umístění, postoje a změny nálad u dětí po návštěvě u rodičů, postoje rodičů, jejich kontakt s dětmi a také spolupráce s dětskými domovy.

Nejčastější příčinou umístění dítěte do dětského domova jsou potíže finanční a bytové. Rodiče se téměř vždy zpočátku snaží získat dítě zpět, projevují zájem a spolupracují. Postupem času tato snaha upadá, až si na danou situaci zvyknou a nevyvíjí úsilí ji měnit. Spolupráce s rodiči je často velmi náročná a vyžaduje od odborného týmu dětského domova značné úsilí. Co se týče vztahu dětí k rodičům, tak děti většinou nemají ustálený postoj. Na jednu stranu rodiče odsuzují a na druhou je mají rády a přejí si návrat domů. Časté je také ospravedlňování a svalování viny na úřady, dětský domov, sociální pracovníci, atd. Většina dětí je se svými rodiči v kontaktu. Mezi nejčastější patří telefonický a poté následuje osobní návštěva. Téměř po každém pobytu u rodičů, ale také po osobní návštěvě, či telefonu, jsou u dětí zaznamenány změny nálad. Dotazníkové šetření bylo podloženo rozhovorem s řediteli vybraných zařízení.

Všichni tři ředitelé dětských domovů před nástupem na ředitelskou pozici měli zaměstnání, kde pracovali s dětmi a všichni tři také mají vystudovanou školu, zaměřenou na cílovou skupinu dětí, jako speciální pedagogiku, vychovatelství a etopedii. Důvodem změny práce byla změna a pravděpodobně také pracovní růst. Jak se lze z odpovědí vyvodit, všichni tři respondenti chtěli nadále pracovat s dětmi.

Jako nejčastější příčinu lze shrnout sociální slabost rodičů, kteří jsou lehkovážní a v jejich životě panují jiné priority. Jejich žebříček hodnot je posunutý, protože často nenesou odebrání dítěte jako katastrofu, naučí se s tím žít, dítě občas navštíví, a nějakým způsobem s domovem spolupracují. Existují i rodiče, u kterých došlo k odebrání dítěte nešťastnou náhodou a kteří bojují o jeho návrat zpět domů.

Co se týče plánu rozvoje osobnosti dětí (PROD), jeho naplňování se daří. Z odpovědí vyplývá, že kdyby jeho požadavky vytvářeli přímo pracovníci z praxe (nejlépe pracovníci dětského domova), nejspíš by jeho plnění bylo účelnější. Hlavní odpovědnost za něj nese vedoucí (kmenový) vychovatel.

Spolupráci rodičů, hodnotí pouze jeden respondent „50:50“. Jinak se dá nazvat spíše „nespoluprací“. Místo, aby rodiče bojovali a vynakládali snahu, vydávají jí spíše domovy, respektive pracovníci dětského domova, kteří musejí rodiče motivovat ke spolupráci a snaze o kontaktování svých dětí. Někteřím rodičům jde také o to, že nechtějí platit ošetřovné na své

dítě, tudíž se raději straní. Názory ředitelů na profesionální pěstounskou péči, jsou nejasné. Jakoby nikdo nevěděl, co přesně vznikne. Ani právě ředitelé domovů si nedovedou představit, jak to bude fungovat v praxi. Teorie a vize dobrá, ale v reálu zatím nepředstavitelná a nejistá. Kdyby vše fungovalo, bylo by to pro vývoj dítěte určitě prospěšnější, než výchova ustavní, ale jak na to? Kde vezme stát potřebné finance a množství profesionálních pěstounů? Částečnou možnost lze spatřovat v tom, že by se omezily někdy až zbytečně jdoucí finance dětským domovům a byly investovány právě do profesionální pěstounské péče. Výhoda v ní je spatřována v tom, že zdravotně znevýhodněným dětem bude dána péče „na míru“ (nebo by měla být dána).

Podobně nedomyšlené a zatím nepředstavitelné je rušení dětských center a domovů pro děti do tří let. Problém nastane, když pro jakkoli znevýhodněné dítě nebudou zrovna k dispozici vhodní pěstouni, kam pak dítě půjde? Kdo se o něj postará?

Poslední otázka zjišťovala změny, které by respondenti v systému ústavní péče přivítali. Jako první by byly vhodné změny v důkladnější promyšlenosti, co se týče vynakládání finančních prostředků na dětské domovy, nebo také na práci týkající se prevence a sanace rodiny a dětem při opouštění dětského domova. Dále změny v pěstounské péči, aby nebyl účel pěstounství zisk z dávek pro rodiče, ale vhodné rodinné prostředí pro dítě a vytvoření fungující rodiny. Jako další důležité změny by byly vhodné u podmínek pro udržení rodičovských práv dětí umístěných v dětském domově. Zpřísnění podmínek pro rodiče, aby rodičovská práva neměli „zadarmo“ a aby dítě, pokud mu to neumí a nechce rodič poskytnout, mělo možnost žít v láskyplné a fungující rodině.

Na základě kazuistik lze shledat, že prvotní příčinou umístění dětí do dětského domova je ve všech případech selhání biologické rodiny. Často se jedná o nepříznivou finanční situaci, z důvodu nezaměstnaní rodičů a nadměrné, pravidelné pití alkoholu. Někdy na děti byly kladeny příliš vysoké nároky nepřiměřené věku a péče o ně byla zanedbávána. Rodiče i pěstoun zpočátku měli určitou snahu poměry doma upravit, ale tato snaha postupně upadávala. Lze konstatovat, že příčiny umístění dětí jsou shodné s příčinami uváděnými v odborné literatuře. Všechny děti jsou labilní a mají výkyvy v chování. Buď jsou příliš aktivní a chtějí být středem pozornosti, nebo naopak pasivní a chtějí být „neviditelné“. Společné všem dětem byly nevhodné hygienické návyky. Řád a plnění povinností jim byl také často cizí. Značným přínosem pro individuální rozvoj dítěte se jeví plán rozvoje osobnosti dítěte, kde je popsáno vše, na čem se u daného dítěte musí pracovat. Zajímavé je, že ani jedno z vybraných dětí nemá sníženou mentální úroveň a nenavštěvuje praktickou školu, což bývá vzhledem k prostředí, z kterého vychází zvykem.

ZÁVĚR

Problematika dětských domovů je aktuálním tématem nejen vzhledem k transformaci ústavní péče, ale také k tomu, že mnoho dětí bývá stále z již uvedených příčin do těchto zařízení umísťováno. Větší důraz by měl být kladen na prevenci a odpovědnost rodičů za vzniklou nepříznivou situaci.

Hlavním cílem diplomové práce bylo seznámit s posláním dětských domovů a prostřednictvím výzkumného šetření zmapovat jak funguje spolupráce vybraných dětských domovů v Moravskoslezském kraji. Vytyčený hlavní cíl, ale i cíle dílčí byly naplněny.

Pomocí studia, využití odborné literatury, příslušné legislativy a dalších souvisejících materiálů jsem dosáhla naplnění dílčích cílů teoretické části. Seznámila jsem se systémem náhradní rodinné péče, ústavní péče v České republice a popsala konkrétní formy pomoci rodinám, které se ocitají v nepříznivé sociální situaci.

V části empirické jsem k cílům dospěla prostřednictvím kvantitativního výzkumného šetření metodou dotazníku a kvalitativním výzkumným šetřením formou rozhovoru a kazuistik. Zjistila jsem, proč jsou děti nejčastěji do dětských domovů umísťovány. V první řadě je to selhání biologické rodiny a s tím související sociální slabost a lehkovážnost rodičů. Konkrétní příčiny zjištěné výzkumným šetřením souhlasí s příčinami uváděnými v odborné literatuře. Z dotazníkového šetření a rozhovoru je zřejmé že postoj rodičů k situaci umístění jejich dítěte do dětského domova se nevyvíjí příliš pozitivně, protože jejich zájem o dítě spíše uvažá. To potvrzuje i poslední dílčí cíl zaměřený na spolupráci mezi dětskými domovy a rodinami. Naplnění tohoto cíle jsem dosáhla prostřednictvím zjištění odborných stanovisek sociálních pracovníků vybraných dětských domovů.

Dospěla jsem k závěru, že spolupráce rodin s dětskými domovy se zdaleka nedá považovat za ideální. Ve většině případů rodiče oplývají lhostejností k situaci, kdy jim bylo dítě odebráno a vyrůstá v dětském domově. Veškerou aktivitu vynakládají spíše pracovníci odborného týmu dětského domova a pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kteří mají neustálou snahu rodiče motivovat ke kontaktování svého dítěte. Je však nutné přihlídnout k jednotlivým případům individuálně a zaměřit se na primární prevenci.

Přestože se nejedná o výzkum, ale pouze o výzkumné šetření, může práce svým obsahem přispět k získání informací a celkovému povědomí o dané problematice zejména zájemcům o tuto oblast, ale i odborníkům zabývajícím se dětskými domovy, ústavní péčí komplexně, či podílejících se na prevenci a zachování fungující rodiny.

SEZNAM ZKRATEK

CAN – zkratka anglického „Child abuse and neglect“ (týrané a zneužívané dítě)

CSR – centrum sanace rodiny

DD – dětský domov

CHKO – chráněná krajinná oblast

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MPSVaR – Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZd – Ministerstvo zdravotnictví

NAP – národní akční plán

NRP – náhradní rodinná péče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PROD – plán rozvoje osobnosti dítěte

SPU – specifické poruchy učení

ÚSP – ústav sociální péče

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knihy:

1. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-7367-392-5.
2. BURIÁNEK, Jan. *Sociologie*. Vyd. 2. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-754-5.
3. CENKOVA, Tamara. *Jak přežít pubertu svých dětí*. Vyd. 1. Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2913-8.
4. DUNOVSKÝ, J., Z. DYTRYCH a Z. MATĚJČEK, a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
6. DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Vyd. 1. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
7. GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
8. GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Vodnář, 2000. ISBN 80-86226-07-7.
9. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
10. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
11. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-736-7485-4.
12. HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3. rozš.a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 978-80-723-9192-9.
13. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
14. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
15. MAŇÁK, J., ŠVEC, Š. a V. ŠVEC, ed. *Slovník pedagogické metodologie*. Vyd. 1. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-102-2.
16. MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

17. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994, ISBN 80-85282-83-6.
18. MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
19. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3 rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 8. ISBN 80-86429-19-9.
20. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
21. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
22. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
23. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X.
24. NEŠPOROVÁ, Olga a Kamila SVOBODOVÁ. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. Praha: VÚPSV, 2006. ISBN 80-87007-30-1.
25. NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: UJAK, 2007. ISBN 978-80-86723-77-8.
26. PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ, a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál 2003, 4.vyd. ISBN 80-7178-772-8.
27. SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
28. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
29. VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. 1. Vyd. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-013-4.
30. VESELÁ, Renata, aj. *Rodina a rodinné právo*. Vyd. 2. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9.)
31. VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice – teoretická východiska*. Vyd. 1. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.
32. WATSON, Kenneth. *Substitute care providers: Helping abused and neglected children*. Washington, DC: DIANE Publishing, 1994. ISBN 07-88116-58-4.

Legislativa:

33. ČESKO. Vyhláška č. 438 ze dne 13. září 2006, kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 142, s. 6074 – 6081, ISSN 1211-1244. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-438-2006-sb-kterou-se-stanovi-podrobnosti-vykonu-ustavni-vychovy-a-ochranne-vychovy-ve-skolskych-zarizeni-ktera-nabyva-ucinnosti-dnem-13-zari-2006?highlightWords=438%2F2006>
34. ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>
35. ČESKO. Zákon č. 99 ze dne 4. prosince 1963 Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 74, § 76. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 56, s. 383 – 428. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1963&typeLaw=zakon&What=Rok>
36. ČESKO. Zákon č. 104 ze dne 8. dubna 1991 Úmluva o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1991, částka 22, s. 482 – 512. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9>
37. ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2987 – 2992. Dostupný také z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>
38. ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7682. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb111-99.pdf>
39. SLOVENSKO. Zákon č. 279 ze dne 21. októbra 1993 o školských zariadeniach. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 1993, čiastka 68, s. 1210 – 1216. Dostupný z: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Legislatva/Z%C3%A1kon%20N%C3%A1rodnej%20rady%20SR%20%C4%8D.%20279%201993%20o%20%C5%A1kolsk%C3%BDch%20zariadeniach.pdf>
40. SLOVENSKO. Zákon č. 305 ze dne 25. maja 2005 o o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, čiastka 132, s. 426 – 473. Dostupný z: http://www.upsvar-zv.sk/zakony/27_2009_SPOaSK.pdf

Sborníky a periodika:

41. BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: československý časopis*, 2000, č. 1, s. 51. ISSN 1212-3765
42. BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK, H. PAZLAROVÁ a R. JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. VÚPSV: Středisko náhradní rodinné péče, 2002.
43. FEDERACE DĚTSKÝCH DOMOVŮ. *Bulletin*. FDD ČR, č. 68, ©, 2009, s 17.
44. GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
45. MOTEJL, Otakar. a kol. *Rodina a dítě. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv 2*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007.
46. PRESLOVÁ, Ilona a Olga HANKOVÁ, a kol. *Mladiství & drogy*. Sborník odborné konference. Praha: SANANIM, © 2010. ISBN 978-80-904536-0-9.
47. SDRUŽENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN. *Dítě v systému náhradní rodinné péče*. Sborník příspěvků, Brno, 2008.
48. *SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci: 2006, č. 1. ISSN 1213-6204.
49. TRIÁDA. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP*. BRNO, 2007.
50. TRIÁDA. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno, 2008. ISBN 978-80-254-3353-9.

Internetové zdroje:

51. *Pěstounská péče na přechodnou dobu: Jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu*. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2009, s. 1-2 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf
52. RULC, Petr. *Biostribro.cz: Děti a kojenci*. [online]. Biostribro, © 2012, [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: <http://www.biostribro.cz/stribro-bojovnik-s-bakteriemi-a24>
53. *Moravskoslezský kraj* [online]. Ostrava: Moravskoslezský kraj - Krajský úřad, © 2010 [cit. 2012-01-05]. Dostupné z: <http://o-kraji.kr-moravskoslezsky.cz/>
54. *Moravskoslezský kraj* [online]. Ostrava: Moravskoslezský kraj - Krajský úřad, © 2010 [cit. 2012-01-09]. Dostupné z: http://student.kr-moravskoslezsky.cz/vysoke_skoly.html

55. PŘÍHODOVÁ, Kateřina. *Metodický pokyn Ministerstva práce a sociálních věcí k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování pomoci ohroženým dětem (upravený podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů) – ve znění účinném od 15. 3. 2007* [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/7287/Metodicky_pokyn_150307.pdf

Rozhovory:

Rozhovor s pracovnící „ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny“ v Bratislavě, s Mgr. Monikou Micheleovou.

Rozhovor s ředitelem dětského domova v Radkově, s Mgr. Jaromírem Burdou.

Rozhovor s vychovatelkou dětského domova v Radkově, s Gabrielou Chudíkovou.

Rozhovor se sociální pracovnící dětského domova v Budišově nad Budišovkou, s Mgr. Naděždou Vondroušovou.

Rozhovor se sociální pracovnící dětského domova v Havířově, s Pavlínou Vildovou, DiS.

Semináře:

Seminář o hostitelské péči s názvem „Děti patří domů“ v Opavě ze dne 6. 11. 2010.

SEZNAM MAP A OBRÁZKŮ

Mapy:

Mapa č. 1 Ústavní zařízení v ČR

Mapa č. 2 Dětské domovy v Moravskoslezském kraji

Obrázky:

Obrázek č. 1 Dítě

Obrázek č. 2 Potřeby dítěte

Obrázek č. 3 Organizační struktura Melč

Obrázek č. 4 Organizační struktura Budišov nad Budišovkou

Obrázek č. 5 Organizační struktura Havířov

Obrázek č. 6 Organizační struktura Frýdek - Místek

Obrázek č. 7 Organizační struktura Radkov

SEZNAM TABULEK

Tabulky:

Tabulka č. 1 Věk

Tabulka č. 2 Délka zaměstnání v DD

Tabulka č. 3 Délka zaměstnání na pozici sociálního pracovníka

Tabulka č. 5 Celkový počet chlapců a dívek v zařízeních

Tabulka č. 4 Kapacita zařízení

Tabulka č. 6 Příčina umístění do dětského domova - nepříznivá sociální situace rodičů

Tabulka č. 7 Příčina umístění do dětského domova – bytové problémy rodiny

Tabulka č. 8 Příčina umístění do dětského domova – finanční potíže rodiny, dluhy

Tabulka č. 9 Příčina umístění do dětského domova – závislost rodičů na alkoholu, drogách

Tabulka č. 10 Příčina umístění do dětského domova – zneužívání, zanedbávání dítěte

Tabulka č. 11 Národnostní menšiny

Tabulka č. 12 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – rodiče se nezajímali

Tabulka č. 13 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – rodiče se snažili o zpětný návrat dítěte

Tabulka č. 14 Vnímání pobytu dětmi – děti jsou zde rády a nechtějí být u svých rodičů

Tabulka č. 15 Vnímání pobytu dětmi – děti se na své rodiče těší, neboť věří, že se vrátí zpět domů

Tabulka č. 16 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem - jsou děti na rodiče naštvaní?

Tabulka č. 17 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – ospravedlňují děti své rodiče?

Tabulka č. 18 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – děti neví, nemají názor?

Tabulka č. 19 Kontakt dětí s rodiči

Tabulka č. 20 Způsob kontaktu

Tabulka č. 21 Děti jezdí domů na víkendy

Tabulka č. 22 Děti jezdí domů na prázdniny

Tabulka č. 23 Děti jezdí domů o svátcích

Tabulka č. 24 Děti vůbec nejezdí domů

SEZNAM GRAFŮ

Grafy:

Graf č. 1 Věk

Graf č. 2 Nejvyšší dosažené vzdělání

Graf č. 3 Délka zaměstnání v DD

Graf č. 4 Délka zaměstnání na pozici sociálního pracovníka

Graf č. 5 Kapacita zařízení

Graf č. 6 Zastoupení chlapců a dívek v zařízeních

Graf č. 7 Příčina umístění do dětského domova - nepříznivá sociální situace rodičů

Graf č. 8 Příčina umístění do dětského domova – bytové problémy rodiny

Graf č. 9 Příčina umístění do dětského domova – finanční potíže rodiny, dluhy

Graf č. 10 Příčina umístění do dětského domova – závislost rodičů na alkoholu, drogách

Graf č. 11 Příčina umístění do dětského domova – zneužívání, zanedbávání dítěte

Graf č. 12 Děti národnostních menšin v DD

Graf č. 13 Věkové rozmezí dětí přicházejících do dětského domova

Graf č. 14 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – rodiče se nezajímali

Graf č. 15 Reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD – rodiče se snažili o zpětný návrat dítěte

Graf č. 16 Změna postoje rodičů po dobu pobytu dítěte

Graf č. 17 Vnímání pobytu dětmi – děti jsou zde rády a nechtějí být u svých rodičů

Graf č. 18 Vnímání pobytu dětmi – děti se na své rodiče těší, neboť věří, že se vrátí zpět domů

Graf č. 19 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem - jsou děti na rodiče naštvaní?

Graf č. 20 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – ospravedlňují děti své rodiče?

Graf č. 21 Postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem – děti neví, nemají názor?

Graf č. 22 Kontakt dětí s rodiči

Graf č. 23 Způsob kontaktu

Graf č. 24 Děti jezdí domů na víkendy

Graf č. 25 Děti jezdí domů na prázdniny

Graf č. 26 Děti jezdí domů o svátcích

Graf č. 27 Děti vůbec nejezdí domů

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1 ČESKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK POJMŮ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Příloha č. 2 SYSTÉM PÉČE V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Příloha č. 3 PROD

Příloha č. 4 HISTORIE VZNIKU NRP

Příloha č. 5 PORUČENSTVÍ

Příloha č. 6 POSOUZENÍ SITUACE DÍTĚTE V RODINĚ

Příloha č. 7 DĚTSKÉ DOMOVY V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

Příloha č. 8 DOTAZNÍK

Příloha č. 1 Česko-slovenský slovník pojmů ústavní výchovy

Středisko výchovné péče	Centrum výchovnej a psychologickéj prevencie
Diagnostický ústav	Diagnostické centrum
Ústav sociální péče	Domov socialných služeb
Zařízení krizové pomoci	Krizové stredisko
Ústav s výchovně-léčebným režimem	Liečebno-výchovné sanatorium
Smluvní rodina, profesionální pěstounská péče	Profesionálna náhradná rodina
	Reedukačný detský domov
Dětský domov se školou	Špeciálna základná škola internátna
	Zariadenie pre matky s deťmi
Výchovný ústav	Reedukačný domov pre mládež
Zvláštní škola	Špeciálna základná škola
Rodinná skupina	Samostatná skupina
	Úřa práce, sociálních vecí a rodiny
Ústavní výchova	Ústavná starostlivosť (súdne nariadenie)

Ústavní péče

Ústavná starostlivosť (náhradná
inštitucionálna výchova)¹⁹⁵

¹⁹⁵ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007, s. 22.

Příloha č. 2 - Systém péče v dětském domově

Systém péče v dětském domově

Základní organizační jednotkou v dětském domově je **rodinka**. Někdy se označuje jako rodinná skupina a tvoří ji **šest až osm dětí** (pět až osm v dětském domově se školou). Péče o děti je podle jejich individuálních potřeb.¹⁹⁶

Sourozenci se zpravidla zařazují do stejné rodinky, kde jsou děti různého věku a pohlaví. Je ale možné z důvodu výchovných, vzdělávacích, či zdravotních sourozence umístit i do různých rodinných skupin.

Pro provoz rodinné skupiny v dětském domově a v dětském domově se školou musí zřizovatel zařízení zajistit řádné **prostorové podmínky**, jimiž jsou obývací pokoj, ložnice dětí, pokoj vychovatelů, kuchyňka a sociální zařízení. Dále je to vnitřní vybavení, kterým je zejména nábytek pro uložení prádla, šatstva a obuvi dětí, knih, hraček, sedací soupravy, psací stoly a židle, jídelní stůl a běžné vybavení kuchyně. Krom prostorových podmínek musí navíc zajistit **podmínky materiální**, jimiž jsou zejména prádlo, ošacení a obuv, běžné domácí elektrické přístroje, potřeby pro vzdělávání, audiovizuální a výpočetní technika, vybavení pro sport a turistiku, pro rekreační činnost, pro cestování a podmínky pro osvětlení, vytápění, mikroklimatické podmínky, zásobování vosou a úklid.¹⁹⁷

Samostatné bytové jednotky - tzv. startovací byty.

Startovací byty jsou většinou součástí dětského domova. Jejich úkolem je přiblížení běžného života a příprava na něj.

Do těchto bytů mohou být umístěny děti starší šestnáct let, které se připravují na odchod ze zařízení. Přednostně jsou tam umísťovány děti, které se soustavně připravují na budoucí povolání a u nichž je předpoklad, že se budou řádně věnovat studiu a zároveň dodržovat vnitřní řád. Výjimečně mohou být v bytové jednotce umístěny děti, které již nestudují a zároveň nedosáhli zletilosti.¹⁹⁸

Rozdílnost v působení dětského domova a rodiny

Dětské domovy plní ve vztahu k dětem výchovnou, vzdělávací a sociální funkci.

¹⁹⁶ KŘEPSKÝ, Dalibor. Sociální práce v Dětském domově. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 36.

¹⁹⁷ KŘEPSKÝ, Dalibor. Sociální práce v Dětském domově. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 36.

¹⁹⁸ ČESKO. Vyhláška č. 438 ze dne 13. září 2006, kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 142, s. 6074 – 6081, ISSN 1211-1244. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-438-2006-sb-kterou-se-stanovi-podrobnosti-vykonu-ustavni-vychovy-a-ochranné-vychovy-ve-skolskych-zarizeni-ktera-nabyva-ucinnost-dnem-13-zari-2006?highlightWords=438%2F2006>

Pro dětské domovy je typické výrazně jednostranné výchovné působení od vychovatele k dítěti. Dítě je předmětem vychovatelovy odborné činnosti. Je zde vázanost na současnost, přítomnost a okamžitou interakci a chybí vzdálenější perspektiva, společenství osudu dítěte a vychovatele, protože vychovatel může plánovat jen krátkodobě, nejvýš do doby, kdy má dítě domov opustit. Naopak rodina se na něco těší, nebo se v ní objevují konflikty a bouře, kdy se odhalují slabiny jednotlivých účastníků, nalézají se řešení, usmířují se, atd. Organizace života v ústavu všechny takové příležitosti vylučuje, nebo redukuje na minimum. V rodině žijí vychovatelé (rodiče) i dítě ve stejné společenské sféře, těžko mohou vytvořit takové podmínky, aby jejich soukromý život probíhal úplně odděleně. V dětském domově už samá organizace provozu vzdaluje soukromou sféru života vychovatele od světa vychovávaného dítěte. Vychovatel má svůj byt, vyměřený služební čas a není na osudu dítěte přímo angažován. Dohled v ústavu se také liší v soustavě opatření, jako jsou organizované vycházky, organizovaný volný čas, prakticky stálá přítomnost vychovatele u skupiny apod.¹⁹⁹

Rodina má většinou také určitá pravidla, ale v ní jsou flexibilnější, je možné je měnit podle situace. Např., když má být dítě v šest doma a jsou někde na návštěvě, nebo donese dobrou známku, dovolí mu rodiče pozdější příchod.

Dobrym příkladem je také to, že se po vychovateli vyžaduje, že nebude brát své osobní problémy do práce s dětmi a nechá své starosti, smutky i nadšení bokem. Což v rodině nefunguje, dítě doma nezažívá neustále neutrální náladu, která se vyžaduje od vychovatelů v dětských domovech. Vidí, že mají rodiče radost, že se z něčeho těší, nebo naopak se něco nepovedlo a jsou smutní, podráždění, mají starosti, atd.

Adaptační období dítěte v dětském domově

Zjednodušeně lze říci, že adaptace je proces přizpůsobení se nějakým podmínkám, nějakému prostředí. Adaptačním procesem prochází každý člověk za život několikrát. Všechno, co je jiné než původní, je nové a člověk si musí zvyknout, musí se adaptovat.

Z přirozeného rodinného prostředí, kde v ideálním případě fungující rodiny žije dítě s oběma rodiči, dochází postupem času k zásadním změnám prostředí, kolektivu a sociálních skupin, kam dítě vzhledem ke svému přirozenému vývoji patří a tíhne. Přichází do mateřské koly, základní školy, v průběhu svého dětství se adaptuje v zájmových mimoškolních skupinách, hledá svou sociální roli mezi vrstevníky a kamarády. Ve starším věku si adaptační proces zopakuje na střední či na vysoké škole - zde už je adaptace umocněna i zásadní

¹⁹⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1992, s. 188-192.

změnou životního stylu, kdy častokrát opouští každodenní rodinné zázemí a přes týden pobývá třeba na internátě, kolejích či jiných ubytovacích zařízeních. Tím adaptace jedince nekončí, přichází pracovní kolektiv, noví přátelé, vlastní rodina. Z toho vyplývá, že adaptační proces se řídí nejen kolektivem, do kterého jedinec přichází, ale i dobou, po kterou bude jedinec v kolektivu pobývat, žít. Jinak se tedy přistupuje k adaptaci na delší životní období a jinak k adaptaci na krátkodobý čas, jako jsou např. dětské tábory, výlety, nebo zájmové kroužky.²⁰⁰

Adaptace dětí v dětském domově, u kterých se nepředpokládá brzký návrat do rodiny je adaptace na dlouhé časové období, tedy adaptace „prozatím napořád“. Dítě v domově pravděpodobně prožije celé období dětství i dospívání.

Nejvýznamnějším specifíkem je ovšem zcela zásadní změna prostředí a změna životního stylu, ze kterého nebývá návratu. Pokud žije dítě ve fungující rodině, jeho adaptace na nejrůznější kolektivy a prostředí je usnadněná podporou ze strany rodiny a dítě navíc tráví v těchto kolektivech jen relativní část svého času, po jeho uplynutí se vrací zpět do rodinného prostředí. To u adaptace na život v dětském domově neplatí. Dítě se totiž adaptuje na prostředí, které mu má rodinu nahradit, které bude zázemím, do něž se dítě bude vracet. Adaptační období dítěte je časový úsek, po který by mělo dítě zvládnout základní činnosti a dovednosti tak, jak je přináší běžný život v dětském domově. Specifika zvládnutí tohoto období závisí na individualitě dítěte. Na konečné úspěšné adaptaci se podílí mnoho faktorů, které ovlivňují jak délku, tak i kvalitu adaptace. Činnosti a dovednosti, které by dítě po skončení adaptačního období mělo zvládat lze rozdělit do pěti oblastí:

- **Veškeré režimové záležitosti, týkající se běžného života v dětském domově.**

Přestože je současným trendem vytváření rodinného zázemí, nelze se zbavit určitých specifíků, která jsou pro řízení většího kolektivu dětí nutná. Musí tedy existovat denní režim a vnitřní řád, kterému se děti musí přizpůsobovat. Ten upravuje orientační hodinové rozdělení běžného všedního dne, ale i víkendového, prázdninového či svátečního. Stanovuje také podmínky, za kterých děti mohou se svým volným časem libovolně nakládat.

- **Zvládnutí školní docházky, akceptování spolupráce se školou.** Nedodržení školní docházky a vyhýbání se školním povinnostem, bývá často jeden z důvodů, proč jsou děti do dětských domovů umístěovány. Zanedbávání školy však nebývá ve většině případů způsobeno jednostranně dítětem, ale je důsledkem špatně fungující rodiny a nezájmu rodičů. Protože je vzdělávací složka pedagogického působení jednou z hlavních priorit pedagogické práce

²⁰⁰ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 50 – 51.

v dětském domově a vzdělání dětí je velmi důležitým faktorem, který ovlivňuje vstup dítěte do samostatného života, je na plnění školních povinností kladen velký důraz.

• **Převzetí své sociální role v rodinné skupině.** Převzetí sociální role a vybudování si pevného místa v hierarchii skupiny i celého kolektivu dětského domova je často nejsložitějším adaptačním procesem a má také často nejdelší průběh. Dítě může respektovat vnitřní řád, může začít vnímat pozitivně své školní povinnosti během několika dní. Adaptace na skupinu však může být velmi zdlouhavá. Stává se také, že dítě do kolektivu skupiny nezapadne a účast na společných skupinových akcích odmítá.

• **Získání důvěry v pedagogické pracovníky.** Vychovatel musí být nápomocen nově přicházejícímu dítěti. Jednou z podmínek zařazení dítěte do rodinné skupiny je dle vnitřního řádu dětského domova vhodnost pedagogů ve skupině pro daný typ dítěte. Ačkoliv v domově pracují profesionálové, kteří jsou díky svému pedagogickému vzdělání připraveni na jakoukoliv alternativu ve složení skupiny, je nutno na jejich vhodnost pohlížet ze strany dítěte. Ne každému dítěti padne autoritativní vychovatel a ne každé dítě je vhodné a přístupné demokratickému vedení. Vhodnost pedagoga je velmi nutná k navázání fungujícího vztahu mezi vychovatelem a dítětem. Je mnoho skutečností, na něž je třeba pohlížet při umístění dětí do rodinné skupiny. Vychází se především z diagnostické zprávy a z informací, které o dítěti dopředu poskytuje diagnostický ústav.

• **vymezení svých zájmových činností.** Možnost realizace zájmů a koníčků je pro adaptaci dítěte velmi důležitá. Nabízí možnost seberealizace a potlačuje obtížnost přechodu dítěte do nového prostředí. Samotný dětský domov může díky bohatým zájmům svých pedagogů nabídnout řadu zájmových činností, ať už ve formě rekreační či organizované, pravidelné režimové. Zájmy dětí o daný druh činnosti mnohdy přesahují rámec možností domova, zvláště časových. Proto je dobré, když je domov dostupný zařízení, která se zabývají volnočasovými aktivitami dětí a mládeže, jako např. základní umělecká škola, domov dětí a mládeže, sportovní oddíly, jazykové školy.²⁰¹

Faktory, které adaptaci ovlivňují

Dítě v dětském domově, stejně jako ostatní děti, ovlivňuje mnoho faktorů. Může to být prostředí, ze kterého dítě pochází, ale i zrovna přichází, osobnost dítěte, jeho věk, rodinná skupina ve které se má adaptovat, atd.

²⁰¹ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 52-54.

Dítě přichází do dětského domova z nejrůznějších sociálních prostředí, předtím však může pobývat v jiných zařízeních pro výkon ústavní výchovy, což proces adaptace urychluje. U dítěte, které bylo v diagnostickém ústavu zkrácenou dobu, např. 14 dní se musí vycházet ze sociálního prostředí, před umístěním do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Záleží na osobnosti dítěte, jeho vlastnosti jsou totiž zcela individuální. Při jeho adaptaci musí brát pedagog na tyto skutečnosti ohled a pracovat s dítětem přiměřeně jeho možnostem, schopnostem a dovednostem. Pedagog vychází z diagnostické zprávy, která popisuje vlastnosti a schopnosti dítěte a dává vychovateli určitá doporučení pro práci s dítětem. Může přijít dítě sebevědomé, inteligentní, které si uvědomuje závažnost celé situace a dokáže ji řešit, ale také může přijít dítě psychicky labilní, které bere umístění v dětském domově jako nespravedlnost. Věk hraje důležitou roli proto, že jinak se bude chovat předškolák, který prochází obdobím „jáství“, jinak pubescent a jinak adolescent. Lépe se adaptují děti nižšího věku, které nejsou zatíženy prostředím a situací, v níž se nacházeli před vstupem do dětského domova. Starší děti už naopak pod vlivem svých dosavadních zkušeností vnímají celou záležitost jinak, mají k ní svůj postoj.²⁰²

Je-li dítě umístěno do dětského domova, stává se také součástí již zmiňované rodinné skupiny, která má své klima a na níž se musí adaptovat.

„Může se tedy stát, že dítě, vyrůstající do té doby bez sourozenců se náhle ocitá mezi několika dalšími dětmi, se kterými se musí dělit nejen o své soukromí, ale vlastně se musí přizpůsobovat dění celé rodinné skupiny.“²⁰³

Zpočátku činí dětem obtíže zapojení se do činnosti, sebeobsluha a pravidelné plnění školních povinností. Je důležité zjistit příčiny a projevy tohoto zaostávání a podle toho stanovit, zda je náprava možná běžnými výchovnými metodami či vyžaduje spolupráci specializovaného pracoviště.²⁰⁴

V případě, že se nepodařilo dítěti zadaptovat na život v dětském domově po uplynutí jednoho měsíce, kdy dítě odmítá jakoukoliv spolupráci s dětským domovem či školou, nastupuje prodloužení adaptace, které sebou už ovšem nese různá odborná vyšetření dítěte, psychologické pohovory a též možnost rediagnostiky v diagnostickém ústavu.²⁰⁵

²⁰² PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 58 – 60.

²⁰³ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 60.

²⁰⁴ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska*. Praha: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy 1999, s. 12.

²⁰⁵ PAŠEK, Vladimír. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In: VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 62.

Příloha č. 3 - PROD

PROGRAM ROZVOJE OSOBNOSTI (Dětský domov a Školní jídelna Radkov – Dubová)

Jméno a příjmení: Ondřej X.

Datum narození: 15. 1. 2003

Škola, třída, rok školní docházky: Základní škola, 3. ročník, 3. Rok školní docházky 2010/2011

Důvod přijetí: odebrání z rodiny, špatné sociální zázemí

Předběžné opatření do ÚV, č.j : O-Lc 31 / 2010 – 3 ze dne 22. 11. 2010

1. 8. 2011 nařízená ÚV, OS Ostrava, č.j. OP 228 / 2005 - 89

1. Osobnostní rysy dítěte:

Temperamentní, cílevědomý, ale příliš pomalý. Výchovně a sociálně zanedbaný. Většinou veselá bezstarostná nálada, někdy trucovitý a neposlušný, vymýšlivý. Lítostivý se sklonem méněcennosti a sebepoškozováním.

2. Adaptace na nové prostředí:

Při příchodu byl zpočátku zaskočen a po chvíli až rozpustilý. Odloučení od rodiny snášel velmi špatně. Neznal režim dne, ponocování a nerespektování celkového chodu v DD.

3. Postavení ve skupině vrstevníků:

Postavení a projevy v dětském kolektivu: mezi dětmi družný, neprůbojný, neustále vyžadující pozornost a tělesný kontakt, provokuje děti, ubližuje a vyhledává konflikty, žaluje, v kolektivu neoblíbený.

4. Sebeobsluha, stolování, hygienické návyky a dovednosti:

Sebeobslužné znalosti pod přímým vedením a občasnou dopomocí zvládá. Stolování zpočátku na nízké úrovni, roztěkaný a neklidný, neustále odbíhá. Ruší ostatní. Hygienické návyky téměř neupevněny, nutná stálá kontrola. Neustále umazaný oděv.

5. Sociální dovednosti:

Sociálně zcela nezralý, většinou chybně hodnotí konkrétní situace, neví, jak se správně zachovat v situaci, jedná často neuváženě a chybně.

6. Praktické vědomosti, manuální zručnost:

Praktické vědomosti v průměru. Při praktických činnostech velice šikovný, nápaditý, samostatný, zručný a pečlivý, ale velice pomalý.

7. Charakteristické způsoby chování a schopnosti jejich regulace:

Po adaptaci vstřícnější, pod přímým vedením autoritu dospělého respektuje, pod neustálou motivací a kontrolou spolupracuje, je vzdorovitý a trucovitý, neustále popoháněn k běžnému chodu DD.

8. Zájmy, aktivita, angažovanost při volnočasových aktivitách a činnostech:

Zájmy přizpůsobené věku, sám se vhodně zaměstná. Rád sportuje, je cílevědomý při učení se novým věcem, např. jízda na bruslích a jiné sporty, rád kreslí, vybarvuje a tvoří z papíru a čehokoliv, hraje si s panenkami i auty, k hračkám má osobní vztah, při společenských hrách si vynucuje postoj vůdce. Rád se zapojuje do jakékoliv činnosti.

9. Vazba na rodinu, spolupráce s osobami odpovědnými za výchovu:

Pozitivní vztah ke všem členům rodiny. Časté telefonické rozhovory s rodiči vyžadoval pozornost křikem a pláčem, mezi sourozenci stavěn do pozadí. Občasné návštěvy rodičů o víkendových dnech. Posléze plačtivý a lítostivý.

10. Na základě komplexní zprávy a zdravotního stavu navrhuje zařazení dítěte do kategorie dětí:

A/ samostatné přiměřené věku

B/ samostatné vyžadující občasnou kontrolu

C/ vyžadující občasné vedení a stálou kontrolu

D/ nesamostatné vyžadující stálé vedení a kontrolu

E/ vyžadující soustavnou intenzivní péči

V Radkově - Dubové

Vypracovala: Gabriela X.

Vychovatelka

PROGRAM ROZVOJE OSOBNOSTI DÍTĚTE (Dětský domov a Školní jídelna Melč)

1. ANAMNÉZA

Jméno a příjmení:	Jakub X.
Datum narození:	1. 6. 1998
Současná škola (obor):	Masarykova základní škola v Melči
Třída:	7. ročník
Školní rok:	2011/2012
Příchod na DD:	26. 2. 2009

Stručný důvod umístění, údaje o rodině:

Rodiče rozvedení, otec nezaměstnaný. Oba rodiče požívají alkohol. Po jeho požití byl otec agresivní a matka se o děti nestarala a nechávala je bez dozoru i přes noc. Zanedbávala i jejich školní docházku. Děti byly často i bez jídla. Děti silně emočně deprivované. Usnesením OS v Karviné PO č.j. 538506/2009 ze dne 25. 2. 2009 byli Jakub se starší sestrou umístěni v DD. ÚV byla stanovena OS v Karviné.

Současné údaje o rodině:

Rodiče stále neprojevují žádné snahy o nápravu ve svém životě. Sourozenci – nevl. Bratr Jaroslav (r. 1991) z prvního vztahu matky žije na Slovensku u její sestry, nejmladší sestra Alena (r. 2007) byla umístěna v Dětském centru v Opavě a nyní je v pěstounské péči manželů v Orlové-Lutyni.

Spolupráce s rodinou dítěte, charakteristika vzájemných vztahů rodiny a dítěte, vhodnost či nevhodnost pěstounské péče:

Rodiče se o děti nezajímají, nepíší ani nevolají. S domovem nespolupracují. Jakub se o své matce vulgárně či metaforicky vyjadřuje. Otce má negativně zapsaného v paměti. Jejich nejmladší sestra Alena je v pěstounské péči a tito pěstouni se věnují i Jakubovi, což je velice přínosné, jelikož má Jakub Alenu velmi rád.

Spolupráce se sociálními pracovníci:

Jakub je při pohovorech aktivní a vstřícný.

Zdravotní stav dítěte:

Je velmi dobrý, bez jakékoli medikace.

2. SOUČASNÁ CHARAKTERISTIKA

Jakub v poslední době působí klidnějším dojmem. Nemá větší problémy v kolektivu na DD ani ve škole. Částečně ustoupila jeho agresivita a soupeřivost. Také sobectví mírně ustoupilo do ústraní. Jakub začal být skromnější a pomáhá na skupině mladšímu Danielovi, i když jej zpočátku bral jako svého rivala. Jakub je již poměrně samostatný a nemusí se mu zadané úkoly a aktivity opakovat několikrát. Práci vykoná bez větších okolků. Nadále se rád zúčastňuje sportovních akcí na DD i ve škole. Někdy jej obyčejné sporty již nebaví a rád by se zúčastňoval extrémních sportů. Vzpomíná na účast na Outdoorových sportech ve Velké Polomi. Je stále velmi komunikativní a chce, aby byl poslouchán. Zlepšilo se i jeho skákání do řeči ostatním.

3. VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

Navštěvuje 7. ročník MZŠ v Melči. Je třeba věnovat mu pozornost při vypracovávání domácích úkolů. Snaží se stále úkol vypracovat sám, ale vytváří mnoho chyb. Je zbytečně rychlý a zbrklý. Je třeba jej zklidnit, učit trpělivosti. Mezery má v českém jazyce. V letošním roce pokračuje v dyslektických lekcích v místní škole. Jakub má dobrý přehled ve většině předmětů a jeho známky by mohly být lepší, než jsou, ale musí mu být věnována pozornost a dohlížet na řádné vypracování domácích úkolů. Stále nerad se učí paměťové učivo a zatajuje připravované prověrky.

4. VÝCHOVNÝ PROGRAM

a) osobní hygiena – zaměřit se na jeho špatné zlozvyky v koupelně a na WC (plivání ve sprše, špatné očištění záchodové mísy...). Podporovat jeho pravidelné čištění zubů a péči o vlasy. Nabádat k samostatnému stříhání nehtů. Vést k používání krému na hydrataci kůže a přípravků na popraskané rty. Zaměřit se na specifickou intimní hygienu u chlapců.

b) oblékání, obouvání, péče o obuv a oděv – vést nadále k jeho péči o své oblečení. Povedeme jej i nadále ke vhodnému výběru oděvu a obuvi k různým příležitostem a do různého počasí. Pravidelná údržba oděvu a obuvi. Učit jej menším opravám oděvu (přišití knoflíku atd.)

c) úklid, údržba domácnosti, domácí práce – dále se pokoušet vést k zájmu o základní údržby (použití vrtačky, šroubováku...). Podporovat jeho samostatnost při převlékání ložního prádla a vykonávání úklidu na pokoji. Pověřovat ho menšími opravami závad na DD (např. kliky u dveří, výměna žárovky.....).

d) provoz domácnosti – nadále jej zapojovat do sestavování rozpočtu rodinné skupiny. Více zapojovat do placení poplatků (např. ve škole). Svěřit mu finanční obnos a pověřit jej zaplacením a donesením stvrzenky. Nadále podporovat jeho spořivost z posledních měsíců, kdy vkládal pravidelně na vkladní knížku. Srovnávání důležitých výdajů s nedůležitými.

e) doprava, cestování, poštovní zásilky, telekomunikace – rozvíjet jeho zkušenosti s cestováním hromadným dopravním prostředkem. Učit jej dalším dopravním značkám a podporovat jeho zájem o dopravu jako takovou. Podporovat jeho zájem o cyklistiku. Nabádat k psaní dopisů a pohlednic svým příbuzným a kamarádům. Podporovat jeho telefonický rozhovor a zvyšování slovní zásoby při něm.

f) etická výchova, mravní a společenská – nadále jej učit nesobeckosti a skromnosti. Chválit jeho rozdělení se o věc s ostatními. Vést jej k úctě ke starším jedincům a dospělým. Odbourávat jeho povyšování se nad mladší jedince na DD a ve škole. Vést jej ke slušnému chování ve společnosti. Podporovat jeho pomoc při stolování v jídelně.

g) 1. pomoc, ošetřování nemocného, zdravý životní styl – vést jej ke střídavé, pravidelné a kvalitní stravě a především dodržování pitného režimu. Rozvíjet jeho vědomosti v oblasti léčiv a jejich používání. Poučit jej, aby se vyvaroval zraněním, klást důraz na bezpečnost, jelikož je často poraněn. Zapracovat na jeho strachu z krve, např. ošetřit jiné dítě za asistence Honzy.

h) rodinná a sexuální výchova – diskutovat o blížícím se pubertálním období (změny těla, hlasu,...). Vést jej ke slušnému a pozornému chování k opačnému pohlaví. Vzhledem k jeho věku již může navštěvovat besedy se sexuální tematikou a prevencí proti pohlavním chorobám. Nadále rozebírat pojmy funkční, nefunkční rodina a diskutovat na téma rodiny jakou by chtěl mít.

i) výchova k občanství – hovořit o jeho právech a povinnostech a právech a povinnostech dospělého jedince. Zaměřit se na pojmy zletilost, trestní odpovědnost a trestní zákon. Nadále podporovat jeho zájem o naši vlast, více pracovat s mapou či atlasem, i nadále pravidelně sledovat TV zprávy (diskutovat o obsahu).

j) enviromentální výchova – více jej zapojit do úklidu našeho parku (hrabání listí, trávy). Nadále jej úkolovat a pověřovat v rámci třídění odpadu. Chodit na procházky do přírody a poznávat místní faunu a floru. Rozvíjet jeho zájem o přírodu jako takovou. Více jej zapojit do péče o rostliny na RS.

k) sociálně patologické jevy – Jakub je nekuřák. Podporovat jeho negativní postoj vůči cigaretám a drogám. Rozvíjet jeho odolnost vůči ovlivňování starších jedinců. Objasnit i další témata jako jsou šikana, týrání, zneužívání. Zapojovat jej do besed na primární prevenci a vést nadále ke sportu a zapojovat jej do dalších pro něj zajímavých aktivit v rámci DD (např. turistické základny, letní tábory...).

5. PLÁN ROZVOJE CHARAKTERU

Jakub je ještě mladý adaptabilní chlapec, který má ještě co rozvíjet. Je velmi všestranný, šikovný a bystrý, ale někdy vypočítavý a žaluje na ostatní děti. Snažit se odbourávat toto chování a podporovat jeho snažení pomoci druhému. Je vhodné si s ním povídat a naslouchat mu. Před spaním mluví opravdu otevřeně a je zcela jiný, než někdy před ostatními dětmi. Musí se stále krotit jeho aktivita v předvádění se. U Jakuba je třeba eliminovat jeho nezdravou soupeřivost a sobeckost. Stále se těžko vyrovnává s prohrou. Musíme pracovat na jeho zklidnění se, jelikož na sebe příliš upozorňuje, ale toto je možné nejlépe zadanou prací, jelikož se Jan často nudí a dává to najevo. Více jej chránit před negativním vlivem počítačových her. Pomoci mu upevnit jeho místo v kolektivu rodinné skupiny, na DD a ve škole.

Příloha č. 4 - Historie vzniku NRP

Historie vzniku náhradní rodinné péče

Počátky náhradní rodinné péče lze spatřovat již v roce 787, kdy byl založen první nalezinec v Milánu. Poté se zřizovaly postupně další. Nejznámějším byl **nalezinec v Římě**, založený papežem Inocentem III., který se stal na dlouhá staletí vzorem péče o opuštěné a odložené děti. Problémem byla velká úmrtnost dětí a financování ústavů. Ty byly pokryty zejména z dobročinných akcí, proto byly často zavírány. Zřizovat se opět začaly až v dobách válečných konfliktů a epidemií. Výraznou změnu v 18. století přinesl J. H. Pestalozzi, který začíná zdůrazňovat **význam rodinné výchovy** a upřednostňovat svěřeni dítěte do náhradní rodiny před pobytem ve velkých ústavech. Code Civil, zavedl osvojení a pěstounskou péči.²⁰⁶

U nás

První nalezince a sirotčince byly u nás budovány až po třicetileté válce, kdy vzrostl počet opuštěných dětí. První nalezinec byl založen roku 1575 v Praze – **Vlašský špitál**. Zemský chudinský zákon 1868, zakotvil právo na veřejnou pomoc a péči potřebným osobám bez ohledu na věk. Zemský výbor v Čechách pro péči o mládež zřídil roku 1902 **Zemský sirotčí fond**, ze kterého byly poskytovány příspěvky rodinám, které si do své péče vzaly opuštěné děti. Od roku 1904 vznikaly **Okresní komise** pro péči o mládež. Jejich činnost byla zaměřena především na rozdělování příspěvků ze sirotčích fondů a poskytování nejnnutnější každodenní péče ohroženým dětem. Na počátku 20. století byly Okresní komise péče o mládež. Česká zemská komise i přes velké finanční a materiální obtíže zřizovala ústavy pro opuštěné děti. Její činnost byla významná zejména v období I. světové války, kdy přibýlo tisíce válečných sirotek a výrazně vzrostl počet dětí ze sociálně slabých a chudých rodin. Po vyhlášení samostatnosti Československa vznikly **vlastní české státní orgány**, zejména ministerstva. Okresní komise byly přejmenovány na **Okresní péče o mládež**, staly se výkonnými orgány a byla jim svěřena ochrana nemanželských dětí a sirotek. Koncem 20. let byla péče o osiřelé a opuštěné děti již plně organizovaná a odborně řízená. Země a okresy zřizovaly a podporovaly sirotčince.²⁰⁷

V období 1. republiky byla péče o ohrožené a opuštěné děti uskutečňována v několika formách. Jednou z forem bylo tzv. **hromadné poručenství**, zavedené u nás již roku 1910. Důvěryhodná osoba byla pověřena, aby v případě úmrtí otce nezletilého dítěte, soudního

²⁰⁶ BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: československý časopis*, 2000, č. 1, s. 46.

²⁰⁷ BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: československý časopis*, 2000, č. 1, s. 46.

odněti "otcovské moci" nebo při narození nemanželského dítěte, zastupovala zájmy dítěte. Další typ péče o ohrožené děti tvořily **dětské domovy**. Ty byly pouze přechodnými zařízeními, která sloužili k tělesnému a duševnímu zotavení ohrožených dětí a k osvojení chybějících hygienických návyků.²⁰⁸

Další formou péče byla **pěstounská péče**, která se dělila na 4 typy. Prvním typem byla pěstounská péče **nalezenecká**, která navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či v sirotčinci. Dítě bylo svěřováno do pěstounské péče do určitého věku dítěte, tentokrát ne už jen pěstounce ženě, ale nejčastěji oběma manželům. Druhým typem byla pěstounská péče **řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež**, která navazovala na stav z doby Rakouska - Uherska. Roku 1921 byl vydán nový zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, na němž sociální pracovníci Okresních péčí o mládež vyhledávali, pokud to bylo možné, jen spolehlivé pěstouny. Třetím typem byla pěstounská péče v tzv. **koloniích**. Rodinné kolonie se zakládaly v určitých obcích nebo okresech, kde sociální pracovníci vyhledali několik vhodných rodin a těm svěřili děti do pěstounské péče. Protože byly rodiny v blízkém sousedství, bylo snazší je kontrolovat a v případě potřeby i pomáhat s výchovou svěřených dětí. Čtvrtým, posledním typem byla pěstounská péče **na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, bez soudního jednání**. Ta se postupně měnila ve svěřování dětí prarodičům či jiným příbuzným.²⁰⁹

Opožděný vývoj dětí v ústavěch, který vedl často k utváření disharmonické osobnosti s obtížným společenským zařazením, poukázaly **šedesátá léta**. Po tomto zjištění se objevují první **pokusy o rozpracování nového systému ústavní péče**. Mezi prvními pozitivní výsledky těchto snah byli zákon o rodině z roku 1963 a zákon o osvojení z roku 1957. Tyto zákony poskytují právní ochranu ohroženým dětem. V 70. letech bylo zaznamenáno určité zlepšení v koncepci náhradní výchovné péče. Roku 1972 byla vydána **Organizační směrnice** pro dětské domovy a ostatní výchovná zařízení, která obsahovala několik podstatných změn v organizaci ústavního zařízení. Vydáním zákona o pěstounské péči byly uzákoněny všechny formy výchovné péče krom SOS dětských vesniček, které byly převedeny do pravomoci příslušných okresních národních výborů a později specifikovány jako zvláštní zařízení pro výkon pěstounské péče. Přes velkou snahu odborníků o zavedení nového systému i přes zdárné legislativní úpravy, nalézáme v 70. a 80. letech výrazné problémy v praktické aplikaci systému péče o opuštěné děti. Adopční řízení a řízení o pěstounské péči byla často zbytečně

²⁰⁸ BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: československý časopis*, 2000, č. 1, s. 47.

²⁰⁹ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 18.

prodlužována, pracovníci byli limitováni vyhláškami a přísnými byrokratickými předpisy. Počet dětí žijících v ústavech byl stále vysoký, což bylo příčinou kritiky mnohých západoevropských států. Současná praxe je proto nanejvýš odpovědná a zavazující, má ovšem předpoklady na znovuoobrození a zavedení moderního systému péče o opuštěné děti. Může se přitom opírat jednak o poznatky a zkušenosti péče o opuštěné děti z doby před 2. světovou válkou a také o vědecké a praktické zkušenosti zemí s vyspělou úrovní této péče.²¹⁰

²¹⁰ BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: československý časopis*, 2000, č. 1, s. 51.

Příloha č. 5 - Poručenství

Poručenství

Poručenství může do určité míry plnit funkci náhradní rodinné výchovy, ačkoli hlavním společenským účelem tohoto institutu je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk.²¹¹

Soud²¹² ustanoví dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů, jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.²¹³

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu. Poručníky nezletilého dítěte mohou být ustanoveni i manželé. Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten taktéž činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení v případě, dokud není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce.²¹⁴

Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému doзору. Je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručence a účty ze správy jeho jmění. Soud může poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování, nepřesahují-li výnosy jmění pravděpodobné náklady na výchovu a výživu poručence. **Jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.**²¹⁵

Pokud soudem ustanovený poručník bude o dítě osobně pečovat a naplňovat všechny složky rodičovské zodpovědnosti, nastupuje na místo rodičů téměř v celém rozsahu.

²¹¹ ŽIŽLAVSKÁ, Alice. Právní aspekty péče o opuštěné děti v systému náhradní rodinné péče. In: SDRUŽENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN. *Dítě v systému náhradní rodinné péče*. Sborník příspěvků, Brno, 2008, s. 16.

²¹² Příslušný soud je okresní soud v místě, kde má dítě bydliště.

²¹³ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §78. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

²¹⁴ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §79. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

²¹⁵ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §80. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

Na vztahy poručníka (poručníků) a dítěte se přiměřeně vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí. Funkce poručníka nezakládá vyživovací povinnost k dítěti.²¹⁶

Zánik poručenství

Při zániku poručenství je důležité rozlišit případy, kdy zaniká potřeba poručníka, což je zánik absolutní a kdy zaniká pouze funkce konkrétní osoby, aniž by pominuly důvody, které vedly k jejímu ustanovení, což je zánik relativní. Existují tři způsoby zániku poručenství:

- **ze zákona** na základě následujících právních skutečností (dosažením zletilosti, smrtí poručenice, smrtí poručníka, osvojením nezletilého, pravomocným rozhodnutím, kterým se obnovuje rodičům rodičovská zodpovědnost nebo pravomocným rozhodnutím, kterým se rodiči vrací plná způsobilost k právním úkonům),

- **zproštěním**, kdy je poručník zproštěn poručenství na jeho návrh,

- **odvoláním**, kdy je poručník odvolán soudem v případě, že se stane pro výkon funkce poručníka nezpůsobilý, nebo porušuje své povinnosti.²¹⁷

²¹⁶ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §81. In: *Sbírka zákonů České republiky. 1963*, částka 53 s. 317 – 350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>

²¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 302.

Příloha č. 6: Posouzení situace dítěte v rodině

(A) DIMENZE VÝVOJOVÝCH POTŘEB DÍTĚTE

Rozšířené vysvětlení k tabulce:

Při práci s dítětem je vždy důležité jasně porozumět tomu, čeho je konkrétní dítě schopno dosáhnout v jednotlivých stádiích vývoje. Proto je důležité před zahájením vyhodnocování situace dítěte:

- Vymezit vývojové oblasti, které budou vyhodnocovány.
- Naplánovat, jakým způsobem budou měřeny pokroky dítěte.
- Zajistit respektování věku a stadia vývoje dítěte.
- Vymezit a vyhodnotit informace, které by mohly sloužit jako základ v plánování dalších postupů.

1. Zdraví

- Zdraví, růst a vývoj dítěte, zajištění fyzického a psychického blaha dítěte.
- Vliv genetických faktorů.
- Péče o zdraví dítěte.
- Vhodná výživa.
- Tělesná aktivita.
- Potřebná očkování.
- Pravidelná péče o zuby a zrak.
- V případě starších dětí rady a informace o sexuální výchově a o riziku zneužívání psychoaktivních látek.

2. Vzdělání (kognitivní vývoj dítěte od narození)

- Příležitost ke hrám a k setkávání s ostatními dětmi.
- Zajištění přístupu ke knihám.
- Získávání dovedností a zájmů.
- Možnost zažít úspěch, dosáhnout svých cílů.
- Zájem rodičů o vzdělávání dítěte, jeho pokroky a úspěchy, včetně znalostí specifických vzdělávacích potřeb dítěte.

3. Emoční vývoj a vývoj chování

- Přiměřené emoční reakce dítěte a reakce v oblasti chování vůči rodičům, později vůči okolí.
- Charakter a kvalita časných vazeb.
- Temperament.
- Schopnost adaptace na změny.
- Reakce na stres.
- Sebekontrola.

4. Identita

- Prohlubující se vnímání sebe sama jako samostatné a hodnotné osoby.
- Pohled dítěte na sebe, na vlastní schopnosti.
- Sebeúcta.
- Přijetí vlastní individuality (příslušnost k etniku, náboženství, věk, pohlaví, sexualita a případné postižení).
- Přijetí rodinou, sociální skupinou i širší společností.

5. Rodinné a sociální vztahy

- Rozvoj empatie, schopnosti vidět věci očima jiných.
- Stálé citové vazby s rodiči či pečovateli.
- Dobré vztahy se sourozenci.
- Věku odpovídající narůstající potřeba přátelství s vrstevníky a s ostatními významnými osobami v životě dítěte.

6. Sociální prezentace

- Porozumění, jak je vzhled, chování a případné postižení vnímáno okolím a jak si tím lidé vytvářejí určitý dojem.
- Oblečení odpovídající věku, kultuře, pohlaví a náboženství.
- Čistota a osobní hygiena.
- Možnost získání rad od rodičů či pečovatelů, jak si poradit a jak se chovat v různých sociálních situacích.

7. Schopnosti péče o sebe

- Nabytí praktických, emočních a komunikačních schopností potřebných k rostoucí nezávislosti.
- V mladším věku: získání praktických dovedností sám se obléknout a nakrmit se.
- Ve starším věku: získání sebedůvěry a praktických dovedností, jak se zapojit do aktivit probíhajících mimo rodinu, prohlubování osamostatňování.
- Osvojení si způsobů řešení sociálních problémů.

(B) DIMENZE RODIČOVSKÝCH SCHOPNOSTÍ

Pro vývoj a zdraví dítěte jsou nezbytné schopnosti rodičů postarat se o jeho základní potřeby. Tyto schopnosti je nutné hodnotit s ohledem na strukturu a fungování rodiny, včetně zjištění, jak funguje partnerský vztah mezi rodiči a jakou roli při plnění potřeb dítěte hraje každý z rodičů zvlášť. Neměly by se také opomíjet interakce s dalšími osobami, které mají pro dítě význam. V praxi to znamená, zaměřit se u rodičů a blízkého okolí dítěte na:

- Reakce na dítě a jeho chování.
- Způsob, jakým reagují na potřeby dítěte.
- Pochopení těchto potřeb a vývojových etap dítěte;
- Vliv dítěte na rodiče.
- Kvalita vztahu dítě-rodič.
- Možný vliv obtíží rodičů na jejich rodičovské schopnosti.
- Schopnost rodičů čelit potížím.
- Vliv jejich minulých zkušeností.
- Schopnost přijmout podporu a pomoc.
- Schopnost adaptace a změny.

1. Základní péče

- Zajištění fyziologických potřeb dítěte a zdravotní péče o dítě.
- Zajištění zdravé výživy, tepla domova, čistého a vhodného oblečení, dbaní o osobní hygienu dítěte.

2. Zajištění bezpečí

- Ochrana dítěte proti fyzickému i psychickému ublížení a proti nebezpečí, které může hrozit doma i mimo domov.

- Ochrana dítěte před kontaktem s nebezpečnými osobami (včetně nebezpečných dětí) a před sebepoškozováním.

3. Citová vřelost

- Naplňování emocionálních potřeb dítěte, ujišťování o jeho vlastní hodnotě a pomoc při přijetí vlastní kulturní a rasové identity.
- Možnost navázání bezpečných, stabilních a emočních vazeb s významnými dospělými v životě dítěte.
- Adekvátní fyzický kontakt, podpora a mazlení s dítětem projevující respekt, oceňování a povzbuzování dítěte.

4. Stimulace

- Podpora vzdělávání dítěte a jeho intelektuálního rozvoje povzbuzováním a přiměřenou kognitivní stimulací.
- Podpora sociálních kontaktů dítěte.
- Podpora kognitivního vývoje a rozvoje možností (potencí) dítěte prostřednictvím interakcí s okolím, komunikací (případné respektování jazyka dítěte), hraním her s dítětem a využíváním dalších možností ke vzdělávání.
- Umožnění dítěti zažít úspěch, zajištění pravidelné školní docházky či vhodné alternativy, pomoc dítěti při zvládnání těžkostí v životě.

5. Vedení a omezení

- Naučit dítě regulovat své emoce a chování.
- Klíčový úkol rodičů či vychovatelů spočívá v poskytování pozitivního vzoru chování, kontroly emocí a vytváření mezilidských vztahů.
- Vedení dítěte spočívá v poskytování hranic, tím si dítě osvojuje sociální chování a vytváří si (zvnitřňuje si) vlastní svědomí a vlastní systém morálních hodnot.
- Pomoc při řešení sociálních problémů, ovládnutí vzteku, učení se ohleduplnosti vůči okolí a sebedisciplíně.
- Cíl spočívá v pomoci dítěti vyrůst v nezávislého dospělého jedince, který se řídí podle vlastního hodnotového systému a je schopen vycházet se svým okolím.

6. Stabilita

- Zajištění dostatečně stabilního rodinného prostředí pro zdravý vývoj dítěte a pro vytvoření pevné a bezpečné vazby k primárnímu pečovateli (pečovatelům).
- Bezpečná vazba by neměla být narušena, spočívá v poskytování stálé emoční podpory dítěti a v předvídatelných reakcích na chování dítěte.
- Zároveň by však rodičovské reakce měly pružně reagovat na pokrok ve vývoji dítěte.
- Udržování kontaktů dítěte s významnými členy rodiny a ostatními dospělými.

(C) DIMENZE RODINNÝCH FAKTORŮ A PROSTŘEDÍ

Je důležité si uvědomit, že výchova dítěte neprobíhá ve vakuu. Dítě je ovlivňováno nejen nejužší rodinou, ale také širší rodinou a sociálním okolím, ve kterém se nachází. Zároveň se všichni členové rodiny ovlivňují navzájem, a to jak pozitivně, tak i negativně. Velmi důležitý vliv na kvalitu života dítěte mají jeho sourozenci. V případě, že se o dítě stará větší počet pečovatелů, je důležité pracovat se všemi.

1. Rodinná historie a fungování rodiny

- Zahrnuje genetické i psychosociální faktory.
- Vliv osob žijících v domácnosti a jejich vztah k dítěti.
- Významné změny v rodině.
- Zkušenosti rodičů z jejich dětství.
- Chronologické uspořádání významných životních událostí členů rodiny a dopady, které na ně mají.
- Vztahy sourozenců a dopady na dítě.
- Slabé a silné stránky rodičů (včetně chybějícího rodiče).
- Vztah rodičů žijících odděleně.

2. Širší rodina

- Koho dítě považuje za členy širší rodiny? V úvahu připadají příbuzné i nepříbuzné osoby, členové širší rodiny, i když nejsou přítomní.
- Jakou roli hrají tyto osoby ve vztahu k dítěti a k jeho rodičům a v čem konkrétně se jejich role projevuje?

3. Bydlení

- Má bydlení základní vybavení odpovídající potřebám dítěte a ostatním členům rodiny?
- Je vhodné také pro postiženého člena rodiny?
- Mezi základní vybavení patří voda, topení, sanitární vybavení, základní vybavení kuchyně umožňující vařit, vhodné podmínky pro klidný spánek, čistota bytu/domu, udržování základní hygieny a zajištění bezpečnosti v bytě/domě.

4. Zaměstnanost

- Kdo pracuje v domácnosti a kdo pracuje mimo domácnost?
- Jaký možný dopad to má na dítě?
- Jak je zaměstnání nebo naopak nezaměstnanost členů domácnosti vnímána ostatními členy rodiny a jaký to má dopad na vztahy s dítětem?
- Má dítě zkušenosti se zaměstnáním? A jaké na něj mělo dopady?

5. Příjem

- Jaký je příjem rodiny za určitý časový úsek?
- Dostávají členové rodiny všechny dávky, na které mají nárok?
- Pokrývá příjem rodiny potřeby členů rodiny?
- Jakým způsobem rodina hospodaří?
- Má rodina finanční problémy, které by ovlivňovaly dítě?

6. Sociální integrace rodiny

- Prozkoumání širšího sociálního okolí dítěte (včetně sousedství a přátel) a jeho vlivu na rodinu a dítě.
- Rozsah rodinné integrace či izolace od okolí, kontakt dítěte s vrstevníky, kontakty s přáteli a sociální síť rodiny.

7. Občanské vybavení

- Vybavení a služby nacházející se v okolí bydliště rodiny včetně jejich dostupnosti. Patří sem primární lékařská péče, zdravotní střediska, mateřská centra, školka, škola, kostel, meziměstská a městská hromadná doprava, obchody, sportovní a zájmové vyžití, dětská hřiště.
- Potřebné zařízení a služby pro postižené členy rodiny.

ZPRÁVA O VYHODNOCENÍ DÍTĚTE

Informace jsou dále uchovávány a sdíleny prostřednictvím shrnující Zprávy. Důležitou vlastností Zprávy je akt, že všechny informace jsou založeny na důkazech a dohledatelných zdrojích informací. Zpráva je rovněž přístupná rodině a dalším blízkým dítěte, a pokud je to možné, i dítěti samotnému.²¹⁸

²¹⁸ VRTBOVSKÁ, Petra. Moderní pojetí sociální práce s rodinami a dětmi v obtížné rodinné situaci: Posouzení situace dítěte. In: *SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci: 2006, č. 1, s. 40-44.

Příloha č. 7: Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Veronika Šindelářová a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Ráda bych Vás požádala o zodpovězení či zakroužkování otázek v tomto dotazníku. Získané informace budou využity výhradně pro účely mé diplomové práce. Vyplňte prosím celý dotazník a nevynechejte žádnou odpověď. Odpovídejte prosím na všechny otázky pravdivě a pokud možno i otevřeně. Neexistují žádné správné nebo špatné odpovědi.

Předem Vám moc děkuji za spolupráci!

U otázek, které nabízí více možností odpovědí, zakroužkujte prosím jen jednu z nabízených variant a otázky otevřené (bez možnosti nabízených odpovědí) prosím zodpovězte.

1. Jste: Muž Žena

2. Váš věk :

3. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Bc.

Mgr.

Jiné, uveďte prosím, jaké:

4. Jak dlouho pracujete v DD?

5. Jak dlouho pracujete na pozici sociálního pracovníka?

6. Jaká je kapacita vašeho zařízení? (+ počet rodinných skupin v současnosti)

7. Mohl/a byste uvést, kolik je chlapců a kolik dívek?

8. Jaké byly nejčastější příčiny umístění dětí do vašeho domova?

Nepříznivá sociální situace rodičů:	Vždy	Často	Někdy
	Výjimečně	Nikdy	
Bytové problémy rodiny:	Vždy	Často	Někdy
	Výjimečně	Nikdy	
Finanční potíže rodiny, dluhy:	Vždy	Často	Někdy
	Výjimečně	Nikdy	
Závislost rodičů na alkoholu, drogách:	Vždy	Často	Někdy
	Výjimečně	Nikdy	
Zneužívání, zanedbávání dítěte:	Vždy	Často	Někdy
	Výjimečně	Nikdy	

9. Jsou u Vás také děti zdravotně znevýhodněné? Pokud ano, sdělte prosím, o jaká znevýhodnění se jedná (také zhoršený zdravotní stav, ADHD, astma...):

10. Jsou u Vás děti různých národnostních menšin? Pokud ano, sdělte, prosím, o jaké národnostní menšiny se jedná:

11. Jaké bývá nejčastější věkové rozmezí dětí, které právě přicházejí do DD?

12. Jaké byly reakce rodičů na umístění jejich dítěte do DD?

Rodiče se nezajímali: ano, často ano, někdy ne,
nikdy

Rodiče se snažili o zpětný návrat dítěte: ano, často ano, někdy ne, nikdy

Jiná reakce, jaká:

13. Změnil se postoj/reakce rodičů dítěte po dobu pobytu dítěte v DD?

Ano Ne

Pokud ano, uveďte prosím konkrétně, jak:

14. Jak vnímají děti podle Vás svůj pobyt v DD?

Jsou rády zde rády a nechtějí být u svých rodičů: vždy často občas
nikdy

Těší se na své rodiče, neboť věří, že se vrátí zpět domů: vždy často občas
nikdy

15. Jaký je postoj dětí k rodičům, kteří o ně projevují zájem?

Děti jsou na rodiče naštvaní:	vždy	často	občas	nikdy
Rodiče ospravedlňují:	vždy	často	občas	nikdy
Neví, nemají názor:	vždy	často	občas	nikdy

16. Jak často jsou děti v kontaktu s rodiči? Uveďte vždy prosím, o kolik dětí se jedná.

Každý týden – 14 dní:dětí.

Jednou za měsíc:dětí.

Jednou za dva měsíce:dětí.

Vůbec:dětí.

17. Kolik dětí je v pravidelném kontaktu s rodiči?

Telefonem:

Dopisem, či pohledem:

Osobní návštěvou:

Internetem:

18. Děti jezdí domů:

na víkendy:	nikdy nejezdí skoro vždy	občas jezdí jezdí vždy	jezdí často	jezdí
na prázdniny:	nikdy nejezdí skoro vždy	občas jezdí jezdí vždy	jezdí často	jezdí
o svátcích:	nikdy nejezdí skoro vždy	občas jezdí jezdí vždy	jezdí často	jezdí
vůbec nejezdí domů:	nestává se	stává se u méně než poloviny dětí		

stává se u více než poloviny dětí

19. Popište prosím, jak často a jakým způsobem probíhá kontakt dítěte se svými rodiči:

20. Jsou změny v chování či náladách dítěte po návratu do DD? Pokud ano, jaké jsou nejčastější?

21. Jaká jsou dítětem nejčastější a jaká naopak nejméně častá hodnocení z návštěvy u rodičů (v rodině)?

22. Jaké jsou vaše zkušenosti se spoluprací biologických rodin? Jak s dětským domovem spolupracují, či nespolupracují?